

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Soome-ugri osakond

Maarja Villandi

Ebateaduslikud teooriad ja alternatiivsed teaduslikud teooriad
eesti keele suguluse kohta

Magistritöö

Juhendaja professor Ago Künnap

Tartu 2010

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
1. TEADUS JA EBATEADUS.....	7
1.1. Teadus.....	7
1.2. Ebateadus	10
2. KEELETEADUS JA EBAKEELETEADUS	17
2.1. Ebakeeleteaduse määratlusi	18
2.1. Ebateaduslik keelte võrdlus	21
2.2. Phaistose ketta dešifreerimise katsed.....	23
2.3. Päikesekeele teooria.....	24
2.4. Lemuuria-tamili teooria	25
2.5. Miks on ebateaduslik keelte võrdlus üks levinumaid?	25
3. EBAKEELETEADUS KUI UURIMISALA	27
4. EBAKEELETEADUSLIKUD TEOORIAD EESTI KEELE SUGULUSE KOHTA	32
4.1. Henrik Juhankatti	34
4.1.1. Henrik Juhankatti vastuseis ametlikule keeleteadusele	34
4.1.2. Henrik Juhankatti retseptsoonist.....	37
4.2. Arthur Gleye	38
4.2.1. Arthur Gleye läänemeresoomelikkuse kinnisidee	38
4.2.2. Arthur Gleye retseptsoon.....	43
4.3. Edgar Valter Saks.....	44
4.3.1. Edgar Valter Saks Esto-Euroopa teooria	44
4.3.2. Edgar Valter Saks retseptsoon eesti kultuuriruumis	51
4.4. Jüri Härmatare	53

4.4.1. Jüri Härmatare teooria	53
4.4.2. Jüri Härmatare retseptsioonist	56
4.5. Oskar-Adolf Pöldemaa	57
4.5.1. Oskar-Adolf Pöldemaa muinaskiirkirja teooria.....	57
4.5.2. Oskar-Adolf Pöldemaa retseptsioonist	58
4.6. Andres Pääbo	59
4.6.1. Andres Pääbo veneedi raidkirjade tõlgendused.....	59
4.6.2. Andres Pääbo katse rekonstrueerida veneedi keele grammatikat.....	63
4.6.3. Andres Pääbo seisukohad eelajaloolise paadirahva kohta.....	64
4.6.4. Andres Pääbo retseptsioonist.....	67
5. EBAKEELETEADUSLIKE TEOORiate ANALÜÜSI KATSE	68
5.1. Ebakeeleteaduslike teooriate tunnused.....	68
5.2. Ebakeeleteaduslike teooriate analüüs	70
5.3. Ebakeeleteaduslike keelesuguluse hüpoteeside tekkimise põhjustest eesti keele näitel.....	73
5.3.1. Kultuurikeskkonnast tulenevad eeldused	73
5.3.2. Indiviidi mõtlemismudelite eripärast tulenevad põhjused.....	78
5.4. Kas ebakeeleteadus vajab tähelepanu?	83
66. ALTERNATIIVSED TEOORIAID KEELETEADUSES.....	86
6.1. Paradigmamuutuse põhjustest (Ago Künnapi järgi)	86
6.2. Kalevi Wiik ja uued paradigmad keeleteaduses	87
6.3. János Puszty alternatiivne teooria algkeele kohta	90
6.4. Alternatiivsete keeleteaduse teooriate kriitikast.....	92
6.5. Ebakeeleteaduse ja alternatiivsete keeleteaduse teooriate võrdlus.....	97
KOKKUVÕTE.....	101
SUMMARY	106
KASUTATUD KIRJANDUS	108
LISAD	120
Lisa 1. Teaduse ja ebateaduse erisused Stephen Loweri (2008–2010) järgi.....	121

Lisa 2. Hüpoteeetilise „veeseaduse“ dešifreering Oskar-Adolf Pöldemaa (1995: 4–8) järgi.....	123
---	------------

SISSEJUHATUS

Käesolevas töös käsitletakse alates 1920. aastatest avaldatud ebakeeleteaduslikke teooriaid eesti keele suguluse alal. Teemavalik tuleneb sellest, et teemat on suhteliselt vähe uuritud ja kirjandust ebalingvistika kohta üldse on vähe. Tegu ei ole aga pelgalt tühimiku täitmisega, vaid valikuni on viinud ka mõttekäik, et nii kaua kui on olemas olnud keeleteadus, on olemas olnud ka ebakeeleteadus, ning see ei lakka olemast ka edaspidi.

Teema haakub lisaks keeleteadusele (kus sellele on lähenetud valdavalt kriitiliselt, rakendades võrdlevale keeleteadusele kohandatud nõudeid) ka folkloristikaga, mis üha enam on hakanud anonüümselt levivate pärimustekstide asemel vaatlema ka konkreetsete autorite mitteteaduslikke seletus- ja staatusjutte, mille abil antakse edasi arusaamu ja väärtushinnanguid, ning kultuuriantropoloogiaga, mis uurib muude kultuuriavalduste seas ka inimeste arusaamisi, veendumusi, uskumusi ja ettekujutusi. Mitmed autorid on ebakeeleteaduse uuringuid vaadelnud teadushariduse käsitluselana.

Keeleteaduse ja ebakeeleteaduse vahel on vajalik vahet teha. Samas tuleb arvestada ka võimalusega, et mõnda teooriat ei saagi pidada kindlalt teaduslikuks või ebateaduslikuks, kuna selles sisalduvad väited on ebakonventsionaalsed ja nende paikapidavuse või paikapidamatuse tõestamine võib nõuda senitundmata ala uurimist või pöördumist muude teadusharude poole. See aga võib teooria avaldamise hetkel olla teadusringkonnale liialt ebamugav või aeganõudev ning seetõttu võidakse ebakonventsionaalne teooria kõrvale heita kui ebateaduslik. Ingliskeelses keeleteaduslikus kirjanduses on terminit *pseudo-linguistics* kasutatud paiguti ka ebakonventsionaalse keeleteaduse kohta.

Otseselt ebakeeleteaduse kohta on vähe kirjandust. Seda esineb üksikute artiklitena, milles ebakeeleteaduse mõistet seletatakse. Kirjutatud on küll ebakeeleteaduslike teooriate autoritest, ent neid ei ole käsitletud niivõrd teadusliku diskursuse raames, kuivõrd meediatekstides. Oma uurimuses võtan analüüsi aluseks eelkõige Peeter Saari (2008) teaduse ja ebateaduse võrdluse.

Autorid, keda antud töös käsitletakse, on Henrik Juhankatti (kodanikunimega Treufeldt, 1873–?), Arthur Gleye (1867–1937), Edgar Valter Saks (1910–1984), Oskar-Adolf Pöldemaa (1919–2005), Jüri Härmatare (1911–1989), Andres Pääbo (sünd 1947) ning Kalevi Wiik (sünd 1932) ja János Puszty (sünd 1948) ning antakse ülevaade nende teooriatest. Kuus esimest on välja toodud kui ilmselged ebakeeleteaduslike teooriate autorid, aga seitsmes ja kaheksas – Kalevi Wiik ja János Puszty – esindavad ebakonventsionaalse teadusliku teooria loojaid. Neid kahte kategooriat eristab asjaolu, et ebakeeleteaduslike teooriate loojatel ei ole haridust keeleteaduse alal ja nad ei tegutse ka keeleteadlaste ringkonnas ning seetõttu ei ole nad leidnud mingit arvestatavat kajastamist keeleteadlaste poolt, Kalevi Wiik ja János Puszty seevastu on arvestatavad keeleteadlased ning seega saanud ka vastukajasisid teistelt keeleteadlastelt. Olen lähtunud järgmistest seisukohtadest:

- ebakeeleteaduslikud teooriad koosnevad isoleeritud hüpoteesidest;
- ebakeeleteaduslikud teooriad lähtuvad ideoloogiast ja uskumustest, mitte samal alal läbi viidud teaduslikest uurimustest;
- ebakeeleteaduslikud teooriad ei arvesta keelemuutusi ajas ja ruumis, vaid lähtuvad tänapäevastest sõnakujudest, mida võrreldakse tuhandete aastate taguste teiste keelekujudega;
- ebakonventsionaalne teooria ei pruugi võrduda ebateaduslikuga.

Vaatlen marginaalselt ka ebakeeleteaduslike teooriate tekkemehhanismi ja seda, milliste teadusalade kaudu on võimalik neile läheneda.

Lisaks arutleme, kas ebateadusel on ka positiivne funktsioon, ja kui, siis milline ning milliste markerit poolt erinevad ebakeeleteaduslikud teooriad ebakonventsionaalsetest keeleteaduslikest teooriatest nii ülesehituselt kui ka teadusliku ja hariva kasu poolest.

1. TEADUS JA EBATEADUS

Selleks, et jõuda ebakeeleteaduseni, annan kõigepealt ülevaate sellest, mis on teadus ning mis vahe on teadusel ja ebateadusel üleüldiselt.

1.1. Teadus

Alan D. Sokal kirjeldab teadust kui inimlikku püüdlust. Ta mainib, et „nagu igasugune inimlik püüdlus, väärib ka teadus põhjalikumat sotsiaalset analüüsi“ (Sokal 2008: 117). Teaduse olemust on käsitletud Alan Chalmersi teoses „Mis asi see on, mida nimetatakse teaduseks?“. Tavaarusaam teadusest on selline, et teadus on tõestatud teadmine ja teaduslikud teooriad tuletatakse kogetud faktidest. Teadus põhineb käegakatsutaval ja on objektiivne ja väldib spekulatiivseid kujutlusi. Teaduslikud teadmised on usaldusväärsed, sest nad on objektiivselt tõestatud. (Chalmers 1998: 18.) Samas teoses antakse ka ülevaade peamiste teadusfilosoofide (Galileo Galilei, Francis Bacon, Ludwig Wittgenstein, Karl Popper, Thomas Samuel Kuhn, Imre Lakatos jt) seisukohtadest, millel siin seetõttu lähemalt ei peatuta.

Raamatu „Quantum Leaps in the Wrong Direction“ autorid on teaduse kohta öelnud, et teadus võib tunduda salapärane, eriti siis, kui ta on esitatud väga detailselt. Olemuslikult on ta aga väga otsekohene, sest teadlased püüavad aru saada loomulike nähtuste olemusest. Igaüks kasutab mingil määral teaduslikku mõttekäiku, sest tahetakse aru saada näiteks müra põhjustest. Detailsemalt tähendab see uurimist, hüpoteesi püstitamist ja selle alusel ennustamist. „Kui tulemus sobib ennustusega, toetab see püstitatud hüpoteesi. Iga kord, kui katse toetab hüpoteesi, tõuseb ka hüpoteesi usaldusväärsus. Kui aga mitte, siis selle usaldusväärsus langeb. Teadlased peavad alati olema valmis selleks võimaluseks.“ (Wynn & Wiggins & Harris 2001: 3–4.)

Teaduses on hädavajalik ka teaduslik meetod. Teadusliku meetodi kasutamist on etappide kaupa kirjeldanud David Eddington. Tema määratluse järgi on teadusliku meetodi etapid järgmised:

- 1) nähtuse uurimine;
- 2) hüpoteesi püstitamine nähtuse seletamiseks;
- 3) andmete kogumine või katsete läbiviimine hüpoteesi paikapidavuse kontrollimiseks;
- 4) tulemuste kontrollimine analüüsi kinnitamise või ümberlukkamise eesmärgil.
(Eddington 2008: 1.)

Võrdluseks Vikipeedia,¹ mis annab järgmise lühidefinitsiooni. „Teadus on süstemaatiline inimtegevus, mis on suunatud püsiväärtusega teadmiste saamisele ja talletamisele, kasutades üldjuhul väidetavalt teaduslikku meetodit – reeglite süsteemi, mis peab tagama teadustöö võimalikult suure objektiivsuse ja kontrollitavuse“ (<http://et.wikipedia.org/wiki/Teadus>).

ZZZ Wiki ütleb umbes sama: „Teadus – tegevus(ala), mille eesmärk on uute, tunnetuslikult ja praktiliselt oluliste teadmiste saamine ja rakendamine ning juba olemasolevate teadmiste töötlemine, kasutamine ja säilitamine.“ Selle vabaentsüklopeedia sõnastuses on tegemist „tõsikindlate (usaldusväärsete), loogiliselt mittevasturääkivate teadmiste ajalooliselt areneva süsteemiga, mis hõlmab ühiskonna, looduse ja mõtlemise

¹ Siinkohal kasutan definitsioonide vaatlemisel võrdlusmaterjalina Wikipediat/Vikipeediat kui paljusid üld- ja erientsüklopeediaid, -leksikone jm teatmestut sünteesivat allikat (mida seetõttu võib vaadelda kui meediatekste), mille kasutamise küsimused teaduslikus uurimistöös on paiguti õigustatult kahtluse alla seatud, ent samas on leidnud kinnitust, et Wikipedia on valdavalt sama täpne kui Encyclopedia Britannica (vt nt Linklater 2008). Tõsi, Wikipedia kui avatud keskkonna usaldusväärset kahandavad küberrünnakud (vt nt Cohen 2009). Sellele vaatamata on Wikipedia kui maailma kümne külastatavaima veebilehe hulka kuuluv teatmevahendaja kogunud sedavõrd populaarsust ja mõjutab sedavõrd inimeste teadmisi ja silmaringi, et sellest päriselt mööda vaadata mõjuks siinkirjutaja arvates ignorantsusena. Mõistagi on eestikeelsel Vikipeedial väiksem kasutajaskond, kuid selle teatmestu tähtsust eesti keele kõnelejate maailmapildi mõjutajana on põhjust hinnata sama suureks. Pealegi, *last, but not least*: Wikipedias/Vikipeedias leidub ka artikleid, mis ei refereeri olemasolevat (paber)teatmestut, vaid täiendavad seda uute andmete, mõistete ja käsitlustega. Ent Wikipedia olemuse analüüs pole käesoleva töö teema, seetõttu sellel pikemalt ei peatuta.

seadused. [---] Teaduslikud teooriad peavad olema testitavad ning nende najal peab olema võimalik püstitada hüpoteese. Ning läbi eksperimentide neid hüpoteese kontrollitakse või lükatakse ümber. Teadus kontrollib empiirilist seost kahe või enama sündmuste klassi vahel. Teadus on huvitatud üldisest sarnasusest, mitte aga kõrvalekaldest. Teadust huvitavad üldised seaduspärasused, mis on avalikult tõestatavad ja vaadeldavad“. (<http://wiki.zzz.ee/index.php/Teadus>)

Ingliskeelne Wikipedia defineerib teadust kui jätkuvat pingutust inimkonna silmaringi laiendamiseks distsiplineeritud uurimise kaudu, mis tähendab, et „teadlased koguvad kontrollitud meetodite abil vaadeldavaid tõendeid looduslikest või sotsiaalsetest fenomenidest, salvestavad oma uurimisest saadud mõõdetavaid andmeid ja analüüsivad neid, et luua teoreetiline selgitus nendele fenomenidele. Teadusliku uurimise meetodid hõlmavad hüpoteeside loomist fenomenide kohta ning hüpoteeside kontrollimiseks tehtavaid katseid. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Science>)

Üldjoontes peetakse teadust tõsiseltvõetavaks ja üldtunnustatud nähtuseks, millest võib mingeidki usaldusväärseid andmeid saada, aga siiski on teaduslikul mõtlemisel leitud ka teatud piiranguid ja puudujääke. Nii toob Michael Shermer välja kolm teadusliku mõtlemise probleemi.

1. Teooria mõjutab uurimusi – teooria vormib reaalsustaju kõigi teadusharude puhul (nt kui Kolumbus jõudis Uude Maailma, oli ta kinni teoorias, et see on Aasia ning tajus seda Aasiana).
2. Uuriija muudab uuritavat – mõne sündmuse uurimistegevus võib seda sündmust muuta (nt kui antropoloogid uurivad mõnda suguharu, siis liikmete käitumine muutub tulenevalt sellest, et väljastpoolt tulija neid uurib).
3. Vahendid konstrueerivad tulemused – vahendid, millega katse läbi viiakse, määravad sageli tulemused (nt teleskoobi suurus on korduvalt ümber kujundanud universumi suuruse teooriat). (Shermer 1999: 46–47.)

1.2. Ebateadus

Teaduse kõrval on olemas veel ka ebateadus. Ebateadus on usk või protsess, mis legitiimsuse taotluse eesmärgil maskeerub teaduseks, kuigi ta ei ole seda. Ebateaduse olulisemaks tunnuseks on põhjalikult kontrollitud ja adekvaatselt tõlgendatud eksperimentide puudumine.

Inglise keeles kasutatakse üldjuhul terminit *pseudoscience* (näiteks on seda kasutanud Stephen Lower (2008–2010), Michael Shermer (1999) ja „Encyclopedia of Pseudoscience“ (Williams 2000)). Veel leiab termini *junk science* ehk rämpsteadus. Terminite pseudoteadus (*pseudoscience*) ja rämpsteadus (*junk science*) eristamine kohta ei leidunud ma teadustekstidest selgitust, küll aga leidis üks huvitav tähelepanek Wikipediaga seotud metatekstide hulgast (Omdir.com postiloendi arhiivist): rämpsteadus eristub ebateadusest selle poolest, et kui ebateadus keskendub teooriale, siis rämpsteadus rakendamisele (Eclecticology 2003). Tegemist pole teadusliku selgitusega, teaduslikus mõttes pole nendel mõistetel ilmselt vajadust vahet teha, sest kumbki ei kuulu teaduslikku diskursusesse.

„Encyclopedia of Pseudoscience’is“ kirjutab William E. Williams, et ebateadusele ei ole mingit ühte ja üldtunnustatud definitsiooni, sest näiteks usufundamentalist määratleks erinevust teaduse ja ebateaduse vahel teisiti kui mõni teadlane, ent on välja toonud ebateaduse viis nähtust:

- 1) teaduse staatuse taotlemine – palju inimrühmi on nõudnud mõnele oma ideele või teesile teaduslikkuse staatust ilma, et laseksid selle kriitilise pilguga üle vaadata, kuna peavad seda endastmõistetavalt tõeseks (nt lameda maakera hüpotees);
- 2) kelmused ja pettused – kasutatakse ära pooldajate kergeusklikkust (nt UFOde ja viljaringide pettused);
- 3) ekslikud teooriad – tuleb vahet teha vananenud teoorial ja ebateaduslikul teoorial. Näiteks uskus Aristoteles, et punarind muutub talvel punaseks ja see juhtus juba ammu enne seda kui mõistet „teadus“ üldse kasutama hakati. Kas tema uskumus

oli siis ebateaduslik? Ei, see oli tema parim viis oma tähelepanekuid seletada. Ent kas ebateadus oli olemas 19. sajandil või on ka praegu? Jah;

- 4) ideoloogilised eelarvamused – pühendumus mõnele ideoloogiale või religioossele tekstile domineerib teaduslike uurimuste üle (nt tekkimisloo meelevaldne sobitamine tänapäeva geoloogilistesse ja bioloogilistesse arenguteooriatesse);
- 5) ebausk – õnnenumbritel pole võimet mõjutada füüsilist maailma. (Williams 2000: ix–x.)

Vikipeedia defineerib ebateadust: „Pseudoteaduse ehk ebateaduse ehk libateaduse all peetakse silmas tegevusvaldkondi ning väiteid ja argumente, mida esitatakse teaduslikena, kuid mis tegelikult teaduse alla ei kuulu (teaduslikkuse kriteeriumid võivad seejuures olla erinevad). Pseudoteadusest räägitakse enamasti seoses loodusteaduse või muude empiiriliste teadustega.“ (<http://et.wikipedia.org/wiki/Pseudoteadus>) Sarnaselt eelmistele definitsioonidele annab ingliskeelne Wikipedia mõiste *pseudoscience* definitsiooniks, et see on „väidetavalt teaduslik metodoloogia, usk või praktika, millele on antud teaduslik välimus, ent millel puuduvad toetavad tõendid või usutavus või puudub tal teaduse staatus muul moel.“ (<http://en.wikipedia.org/wiki/Pseudoscience>)

Shermeri määratluse järgi on ebateadus „väidete esitamine nii, et nad tunduvad teaduslikud, kuigi neil puuduvad toetavad tõendid ja usutavus“ (Shermer 1999: 33).

Stephen Loweri akadeemilisel veebilehel defineeritakse ebateadust usu või protsessina, mis „maskeerub legitiimsuse taotluse eesmärgil teaduseks, kuigi ta seda iseenesest ei ole, ning tema suurimate puudustena nimetatakse hoolikalt kontrollitud ja adekvaatselt tõlgendatud eksperimentide puudumist (Lower 2008–2010). Teaduse ja ebateaduse vahet seletatakse Stephen Loweri akadeemilisel veebilehel (<http://www.chem1.com/acad/sci/pseudosci.html>) järgmiselt (esitatud on refereering Lower 2008–2010 järgi).

Loomulikult eeldab teaduslik lähenemine mõttetööd ja intuitsiooni. Ka eksperimendid ei peegelda alati teooriat adekvaatselt. Ent legitiimses teaduses parandatakse vigu. Kui seda

ei tee teooria looja, teevad seda laiema teadusringkonna esindajad, kes teooria kriitilise pilguga üle vaatavad. Teaduse põhitunnuseks on kriitiline mõtlemine. Kuidas ära tunda ebateadust? Ei ole olemas testi, mille alusel teadust ja ebateadust eristada, aga et need kaks teineteisest pidevalt lahknevad, hakkavad erinevused silma ja need on läbivad kõigil huvialadel.

Põhjalikult on erinevused teaduse ja ebateaduse vahel välja toonud Stephen Lower (2008–2010) (vt lisa 1).

Suhtumise kohta ebateadusesse ütleb kõnealune veebikoht: „Paljude teadlaste tavaline reaktsioon ebateaduslikele teooriatele on väljanaermine. Ent müüdid on alati olnud inimkonnale tähtsal kohal, luues illusiooni, et inimestel on oma elu üle otsene kontroll. See võib viia posimiseni, kaubanduspettuseneni või kultuslike organisatsioonide loomiseni (nt saientoloogia).“ (Lower 2008–2010.) Ühesõnaga, ebateadus kuulub pigem folkloori kui teaduse valdkonda. Samas on Austria folklorist Leopold Schmidt (1912–1981) pannud 1947. aastal kirja rahvaluule definitsiooni, mille kohaselt folkloor on „teadus elu funktsionaalsest ülesehitusest pärimusena edasiantavas vormis“ (Schmidt 1982 [1947], tsit Wehse 2006: 132).

Londoni majandus- ja poliitikateaduste kooli (*The London School of Economics and Political Science*, LSE) kodulehel asuval teadusfilosoofi Imre Lakatose (1922–1974) mälestussaidil tutvustatakse tema käsitlusi teadusest ja ebateadusest.

Teadus ja ebateadus on sageli olnud vastuolus, sest ebateadus teeb katset ikka ja jälle teaduse mängumaadele tungida. Need katsed aga ebaõnnestuvad ja see on viinud libateaduse viljelejad käibetõeni, et teadlaskond on rangelt organiseeritud, järgib tunnustatud paradigmasid ega lase ühtegi nn tsunftivälist uuenduslikku uurimust esile kerkida.

Kas teaduslikud ringkonnad suruvad aktiivselt alla uusi ja mittekonventsionaalseid ideid? Olete kindlasti kuulnud järgmisi väiteid: veest kütust tootva seadme idee ostsid ära ja panid kalevi alla õlimüüjad; alternatiivravi (homöopaatia, kiropraktika jne) on kõrvale tõrjunud tavameditsiin ja ravimifirmad, et oma isekaid huve teenida; USA valitsus eirab teateid UFOdest, sest püüab alla suruda paanikat ja/või säilitada kontrolli oma kodanike

üle; teaduslike ajakirjade toimetajad ja artikleid üle vaatavad retsensendid heidavad kõrvale kõik, mis pärineb inimestelt, kes ei ole teaduslike ringkondade liikmed või kelle uurimistulemused ei ühti üldtunnustatud teooriaga. Selliseid väiteid esitatakse tihti ja neid usutakse sageli. Eriti usuvad nendesse isikud, kes näevad iga nurga taga vandenõud. Nendele väidetele on aga väga vähe tõendeid. Uute seadmete või uute teooriate kõrvaleheitmise tegelik põhjus seisneb selles, et nendega kaasas käivad argumendid või tõendid on ebaadekvaatsed või ebausutavad. Isikud, kes usuvad, et teadusringkonnad on neid ebaõiglaselt kohelnud, on teadusmaailmast nii kaugel, et nad ei suuda austada selliseid teadusmaailma norme nagu selgus, traditsioonidest kinnipidamine ja sobivus olemasoleva teadusega.

Ebateaduse viljelejad üritavad oma teooriatele tuge saada ja kasu lõigata asjaolust, et ajaloo on ette tulnud juhuseid, kus teadussaavutusi ei tunta ära või naeruvääristatakse. On tõsiasi, et oma ajast ees olevaid teadmisi mõnikord ei aktsepteerita või ei aktsepteerita enne, kui tehnoloogia või üldine teadmiste tase tõuseb nii kõrgele, et see teadmine muutub teadusmaailma mõistes kontrollitavaks. See asjaolu viib ebateaduse viljelejad uskumusele, et just nende teooria kuulubki selliste hulka, mida veel ei aktsepteerita.

Teaduse ja ebateaduse eristamise probleemi on püütud lahendada selliselt: väide põhineb piisavatel teadmistel, kui seda usub piisav hulk inimesi piisavalt tugevalt. Ent ajalugu on näidanud, et palju inimesi on jäägitult pühendunud täiesti absurdsetele uskumustele. Kui usu tugevus näitaks piisavate teadmiste olemasolu, tuleks teadmisteks lugeda ka jutte kuradist, inglitest, deemonitest. Teaduses aga ollakse väga skeptilised oma parimategi teooriate suhtes. Pime pühendumine teooriale ei ole intellektuaalne voores: see on intellektuaalne kuritegu.

Seega võib väide osutada ebateaduslikuks ka siis, kui ta on silmapaistvalt „usaldusväärne“ ja kõik sellesse usuvad. Samas võib väitel olla teaduslik väärtus ka siis, kui see tundub uskumatu ja keegi sellesse ei usu. Selliste näidete hulka kuulub ka töö 6. peatükis vaadeldavad Kalevi Wiiki ja János Puszty alternatiivsed teooriad soome-ugri keelte põlvnemisest. Teooria võib olla suure teadusliku väärtusega, kui keegi seda ei mõista, rääkimata sellesse uskumisest.

Teooria kognitiivsel väärtusel pole mingit seost psühholoogilise mõjuga inimestele. Suuri teaduslikke saavutusi iseloomustab pigem uurimisprogramm. (Lakatos, Imre 2002 [1973].)

Ka Itaalia astronoomi Galileo Galilei (1564–1642) üle küll ei naerdud, vaid tegemist oli pigem religioosse doktriini vaidlustamisega, mis sundis teda lahti ütleva oma veendumusest, et päikesesüsteemi keskpunktiks on Päike, mitte Maa. On olnud palju juhuseid, kui maailm ei ole olnud lihtsalt valmis uusi ideid vastu võtma. Eriti tavaline oli see enne teadusliku meetodika ja tehnoloogia loomist.

Kui Briti füüsik, hilisem Nobeli laureaat J. J. (Sir Joseph John) Thomson avastas, et aatom ei olegi lõplik osake, vaid seda võib lagundada veel väiksemateks tükkideks, keeldus ta ka ise seda omaks võtmast. Ta oli naerualuse rollis palju aastaid enne, kui leiti kindlad tõendid.

Saksa loodusteadlase Alfred Wegeneri (1880–1930) teooriat mandrite triivimisest rünnati ägedalt, kui see 1915. aastal esmakordselt avaldati ning seda ei hakatud tunnustama enne kui 50 aastat hiljem. Teised teadlased tegid samaväärseid avaldusi selle kohta, et Aafrika ja Lõuna-Ameerika sobituvad kokku, aga Wegener oli esimene, kes viis läbi fossiilide ja kahe mandri geoloogiliste sarnasuste uurimuse. Vaatamata sellele oli mandrite triivimise ideed raske omaks võtta ajal, mil Maa sisemine struktuur ei olnud teada. Seetõttu heideti tema teooria kõrvale kui ebaadekvaatne.

Isegi hilisemal ajal on teadusmaailm tõrjunud mõningaid tähtsaid teooriaid, mille on esitanud selle oma liikmed (geneetiline rekombinatsioon, endosümbioos ja evolutsioon, kasvajate bakteriaalne päritolu).

Eesti autoritest on pseudoteaduse problemaatikat käsitlenud Peeter Saari, kes kasutab mõistet *libateadus*. Tema käsitlust on rakendatud käesolevas töös pseudoteaduse ja ebatraditsioonilise teaduse võrdlusel. Saari *libateaduse* ehk ebateaduse definitsioon on järgmine: „Libateaduseks tuleb pidada igasugust uskumuste, tarkuste, teooriate, tehnikate, vahendite jms kogumit, mis

- väidetavalt on tõsiteaduslik ja dekoreeritud erialaterminoloogiaga jt teaduse tunnustega, kuid ei toetu teaduslikule meetodile;
- ei ole leidnud (statistiliselt) usaldusväärset katselist kinnitust;
- ei kanna mingil muul põhjusel välja tunnustatud teaduse staatust.” (Saari 2008: 2228–2229.)

Väidetava tõsiteaduslikkuse ja erialaterminoloogia kasutamise tõttu võib nii mõnigi ebateadus olla läbinähtamatu ja segadust külvav, näiteks astroloogia, sest see kuulub algselt kokku astronoomiaga ja kasutab astronoomia terminoloogiat. Taevakeha mõju inimestele aga teadusmaailmas ei tunnustata. Kui osa ebateadusi hääbub või jääb püsima oma kitsasse ringkonda, siis astroloogia on jõudnud massidesse, kuna astroloogia poolt lubatavad võimalused on olnud hüpnootiseeriva mõjuga ning pakuvad seda, mida tõsiteadus ei paku – valmisseletusi ilma mingisuguste mõõdetavate tulemustega katsete ja uuringuteta.

Ehkki demarkatsioonijoon teaduse ja libateaduse vahel ei pruugi olla tugev ja võib ajas muutuda, toob Peeter Saari välja kolm kriteeriumi, mille järgi siiski demarkatsioonijoont otsida:

- 1) falsifitseeritavuse rääkides tugineb ta Karl Popperile, meenutades, et „hüpotees, väide, teooria jms liigitub teaduslikuks ainult siis, kui ta on põhimõtteliselt ümberlükatav. [---] Libateaduses ei ole kombeks näidata, kuidas mingit väidet falsifitseerida, veelgi enam, seal lobbab veendumus, et mis pole ümberlükatav või ümber lükatud, see on („järelikult“!) tõene. Näiteks vaimude maailm, bioenergiaväli jne „on olemas, sest pole tõestatud nende puudumist“!“;
- 2) (tõendus)katsete reprodutseeritavust ja statistilist usaldusväärsust nimetab Saari teaduse alussammasteks. Ta sedastab, et teadus nõuab piisavalt suurt katseandmete hulka, „et matemaatilise statistika universaalsete ja rangete kriteeriumide järgi saaks teha piisava tõenäosusega usaldusväärseid järeldusi, ja loomulikult lähevad arvesse ka negatiivsed tulemused. Libateadusele on seevastu iseloomulik tuginemine vähestele väljavalitud juhtudele“;

3) selgelt näidatud kehtivuspiire ja kooskõla fundamentaalsete loodusseadustega peab Saari teadusliku teooria tunnuseks. Teaduslikule teorialle on kehtestatud piirid, milleni ta kehtib ja mis alal kehtib. Samuti võtab ta arvesse fundamentaalseid loodusseadusi. Libateadus aga oma kehtivusele piire ei sea ja fundamentaalseid loodusseadusi kiputakse eirama. Kui „teadus areneb enamikus oma valdkondades teadmishulga suurenemise, teooriate täpsustamise ja seletuste sügavuti mineku suunas pideva ning halastamatu enesekriitika ja -kontrolli saatel“, siis „libateaduses ollakse kinni algsetes dogmades ja uskumustes“ ning uurimistöö tegeleb vaid oma olemasolu tõestamisega. (Saari 2008: 2231–2232.)

2. KEELETEADUS JA EBAKEELETEADUS

„**Keeleteadus** ehk **lingvistika** (keeleuurimine) on loomulike keelte teadusliku analüüsiga tegelev teadus. Analüüsi teema ja uurimuse põhiline lähenemine peab seejuures olema keeleteaduslik (lingvistiline), mitte näiteks psühholoogiline, arstiteaduslik või matemaatiline.“ (Karlsson 2002: 48.) Karlsson osutab ka, et „vahel kasutatakse mõistet **keeleteadused**, mis ühendab kõiki keelt lingvistilisest aspektist uurivaid teadusharusid: üksikkeelte uurimisest üldkeeleteaduseni, rakenduslingvistikast foneetikani“ (*ibid.*).

Britannica Concise Encyclopedia alustab keeleteaduse lahtiseletamist pika definitsiooniga: „Tegemist on keele iseloomu ja struktuuri uurimisega. Traditsiooniliselt hõlmab keeleteadus semantikat, süntaksi ja fonoloogiat. Sünkroonse keeleuurimise eesmärgiks on kirjeldada keelt sellisena, nagu ta antud ajahetkel eksisteerib. Diakroonse keeleuurimise eesmärgiks on jälgida keele ajaloolist arengut. Kreeka filosoofid 5. saj eKr olid Läänes esimesed, kes keele päritolu üle arutasid. Kõige esimese grammatika koostas Dionysus Thrax 1. saj eKr ja see oli eeskujuks Rooma grammatikutele, kelle tööd panid aluse keskaegsetele ja renessansiaegsetele rahvuskeele grammatikatele.“ (<http://www.answers.com/topic/linguistics>) „Lingvistika (keeleteadus) on loomuliku keele teaduslik uurimine,“ sedastab Wikipedia (<http://en.wikipedia.org/wiki/Linguistics>) pisut lihtsamalt. Eesti Entsüklopeedia järgi on keeleteadus ehk lingvistika „teadus keelest, selle olemusest, ehitusest, talitlemisest ja arenemisest. Keeleteaduse uurimises on nii inimkeel üldse kui ka üksikkeeled“ (ENE 4: 420).

Keeleteaduse arengulool on läbi aegade olnud peamiseks tegevuseks süstemaatika loomine, sest mitmekesisust (sh ka keelelist) ei saa uurida korrastatud liigitussüsteemita (Eslon 2006: 15). Eslon toob kõnealuses artiklis kõrvutava keelemudeli loomise vajadustest kõneldes välja kolme liiki seosed keelte vahel: sümmeetriaseoses, mille „näiteks on keelesüsteemide ekvivalentsuse juhtumid ehk üksühesed kokkulangevused“, asümmeetriaseose, mis tähendab kontraste ehk seda, et ühes keeles leiduvad nähtused võivad puududa teises keeles, ning analoogiaseose, mille näiteks on näiteks on keelesüsteemide erinevused ja funktsionaalsed samasused (Eslon 2006: 22). Kaks viimast on sedavõrd keerulised, et ebaqueeleteadus nendega ei spekulööri, vaid lähtub eelkõige

sümmeetriaseosest. Teisisõnu, ebakeeleteadus üritab oma süsteeme luua keelte sümmeetrilisele seosele. Käesolevas töös vaadeldavad ebateadlastest autorid rakendavad sümmeetriaseost eelkõige keelte otsese suguluse markerina.

2.1. Ebakeeleteaduse määratlusi

Rahvusvahelistest keeleteaduse entsüklopeediatest ei käsitle sugugi kõik pseudolingvistika mõistet. 2006. aastal ilmunud Keith Browni peatoimetatud 14-köiteline „Encyclopedia of language & linguistics“ ei sisalda seda märksõna, seda sõna ei sisaldu ka indeksis, küll aga on määratletud mõningaid pseudolingvistilisi mõisteid, nt glossolaalia (Brown 2006, 5: 95–97). Ebakeeleteadusega seotud mõistetest on samas entsüklopeedias dešifreerimata kiilkirjade peatüki all nimetatud ka Phaistose ketast (Brown 2006, 11: 42).

1994. aastal ilmunud kümneköitelises „The Encyclopedia of Language and Linguistics’is“ (Asher & Simpson 1994) on ebakeeleteadust (*pseudolinguistics*) defineerinud Vjatšeslav Ivanov (1994). Tema definitsiooni kohaselt on tähendab ebakeeleteadus keelega seotud ebauskusid, mida ei ole võimalik teaduslikult võrrelda saadaolevate andmetega. Ebakeeleteadus on keeleteadusega, eriti keelte päritolu uurimisega seotud sama palju kui alkeemia keemiaga ja astroloogia astronoomiaga (Ivanov 1994: 3390). Ta rõhutab ka, et ebakeeleteadus ei ole jäänud ajalukku, vaid selle ilmingud on poliitiliselt mõjule pääsenud veel kahekümnendal sajandilgi. Ivanovi määratluse järgi kujutab ebakeeleteadus endast olemasoleva keele sõnavormide päritolu üle spekulatsioonid ilma võrdleva keeleteaduse tehnikaid valdamata. Ajalooliselt on ebakeeleteadus tagasiviidav Pythagorase mütopoeetilisse ebakeeleteadusesse, mille järgi eksisteeris asjadele nimede andja (*onoma-thetes*). Samaväärset nimeandjat (*nama-dheya*) on mainitud ka indoiraani müütilistes tekstides *Rig Vedas* ca 1500 aastat eKr ja *Avestas* ca 500 aastat eKr. Nende müütiliste hüpoteeside uusaegne variant on nostraatiliste (nt indoeuroopa ja soome-ugri) keelte teooria ja muud Euraasia makrofüülide teooriad (nt hiina-tiibeti), mida Ivanov tõlgendab reliktna nimede müüdist. Tüpoloogiliselt sarnaseks peab Ivanov müüti esimesest inimesest, Adamast, kes andis Vana Testamendi järgi

asjadele nimed. See muut pani aluse keskaegsetele juutide ja kristlaste ebakeeleteaduslikule, kuid veel 17. sajandil laialdaselt tunnustatud kontseptsioonile, mille järgi kõik keeled said alguse heebrea keelest. Selle oli omaks võtnud isegi Leibniz, kes oli kaasaegse keelevõrdluse eelkäija. Tänu võrdleva keeleteaduse tekkele 19. sajandi alguses leidis olemuslikult teoloogiline esimese keele üle spekulatsioon lõpu, aga ka 20. sajandil kerkib pinnale ebakeeleteaduslike keelesuguluse otsinguid. Osa tuntumast 20. sajandi ebakeeleteaduslikest teooriatest loodi autoritaarsetes või totalitaarsetes ühiskondades, sh Stalini aegses Nõukogude Liidus, kus alates 1920. aastate keskpaigast pääses ligi 25 aastaks mõjule Nikolai Marri ebakeeleteaduslik teooria (tuntud ka nime marrism all), mida esitati ametliku dogmana. Nimelt koosnes teooria uskumusest, et kõik maailma keeled on tagasiviidavad neljale põhisilbile *sal, ber, ion, roš*. Nendest tuletas ta olemasolevaid keelelisi vorme omaloodud häälikuloo abil, mis tundus ajaloolise keeleteaduse paroodiana. Seda võrdleb ta enne Teist maailmasõda Türgis moes olnud nn päikesekeele teooriaga (*güneş dil teorisi*). Ivanovi järgi on ebakeeleteaduslike teooriate leviku põhjuseks 20. sajandil asjaolu, et keel ei huvita ainult filosoofe ja keeleteadlasi, vaid ka võhikuid. Tuntumaid 20. sajandi ebakeeleteaduslike teooriaid iseloomustab absurdsete ideede ja kohatise teadusliku terminoloogia segu. Üks ebakeeleteaduse suund oli stalinlik ja hitlerlik meelevaldne sideme loomine rassi ja keelelise identiteedi vahel ning teiseks suunaks 20. sajandi teisel poolel levinud matemaatika ja/või loogika terminite abil konstrueeritud ebakeeleteaduslikud teooriad, millel puudusid selged definitsioonid. Olenemata ebakeeleteaduslike teooriate ideoloogilisest tagapõhjast iseloomustab neid kõiki keeleteaduslike meetodite väärkasutus. Neil on vaid ähmane sarnasus teadusega ja neid on kasutatud masside mitteteadusliku mõjutusvahendina. Ivanov võrdleb ebakeeleteadust Lõssenko püüdega hävitada geneetikat ja natside pseudoteadusega rassidest. (Ivanov 1994: 3390–3392.)

Giuseppe Minnini on kirjeldanud ka marksistlikku keeleteooriat. Selle järgi on keel välja arenenud inimese vajadusest teistega suhelda ja on algusest peale midagi, mis „saastab“ inimesele loomuomast „tõelise praktilise teadvuse“ vaimsust. (Minnini 2001: 576.) Samas artiklis kirjutab ta, et Marr kui marksistliku teooria hääletoru tõi sisse tohutu kõrvalekalde marksistlikust teooriast ning lõi oma monogeneetilise ehk jafeetilise hüpoteesi, millele lisas kinnituse keele ülistruktureeritud ja klassil põhinevast olemusest. See teooria sobis

hästi Stalini mõttekäiguga ja nii heideti kõrvale marksistlik teooria. See tõestab *de facto*, et igasugune keeleteooria on seotud sotsiaalsete ja poliitiliste tavadega. Ka keeleteadus allub inimsuhetele ja ideoloogilisele keskkonnale (*ibid.*).

Ent terminite *pseudolinguistics* ja *junk linguistics* all ei pruugita alati mõelda teooriaid, mis oleksid ebarealistlikud ja ebateaduslikud ka üldtunnustatud normide kohaselt, vaid ka alternatiivset teooriat, millel on olemas üldtunnustatud teadusliku teooriaga samaväärne mõju, kuid millega isiklikult ei nõustuta. Näiteks on Robert Hall nimetanud oma essees „Some critiques on Chomskyan theory“ ebakeeleteadlaseks Noam Chomskyt. Ta peab Chomsky generatiivset grammatikat jäigaks ja heidab Chomskyle ette, et too peab keelt suletud ja paindumatuks süsteemiks ega võta arvesse keelestruktuuride avatust. (Hall [1977] 1987: 80.) Sama kriitiline on Chomsky suhtes olnud Paul M. Postal ning ta on oma raamatu „Skeptical Linguistic Essays“ teises, nn rämpsteadust analüüsivas osas „Studies of Junk Linguistics“ nimetanud Chomsky generatiivset grammatikat lausa *junk linguistics*'iks, heites ette, et kogu teooria põhimõte seisneb „liigses rõhumises mõningase tõe avastamisele loomulikus keeles (*NL – natural language*)“ (Postal 2004: 322). Ent erinevalt üldiste normide järgi ebakeeleteaduslikeks peetavate teooria loojatest on Chomsky keeleteaduses leidnud endale asendamatu koha, sest generatiivse grammatika abil tekitas ta (struktuur)lingvistikas põhimõttelise pöörde, väites, et keeleteaduse ülesanne ei ole kirjeldada keelt kui omaette abstraktset süsteemi, vaid kirjeldada inimese keelevõimet. (Õim & Tragel 2007: 99.)

Tuleb ka ette juhuseid, et teooria looja ise nimetab omaloodud mudelit ebakeeleteaduslikuks. Nii on Prahlad Gupta ja David S. Touretzky välja töötanud nn ebakeeleteadusliku sõnarõhkude teooria, mis põhineb tajumiskäitumise uurimisel. Nad nimetavad seda ebakeeleteaduslikuks seetõttu, et teooria põhineb rohkem inimeste tajul kui andmetel (Gupta & Touretzky 1994: 1).

On kasutatud ka terminit *folk linguistics* ehk rahvalingvistika, mida kasutatakse harrastusliku keeleuurimise kohta. Termin on sageli pejoratiivne. Rahvalingvistika võib viidata ka mingile ideoloogiale ja natsionalistlikele vaadetele. Teaduslik arusaam keelest vastandub sageli keele enda rääkijate omale. Keeleteadlased aga suhtuvad rahvalingvistikasse reservatsioonidega. Nii näitab keeleteadlane Ray Jackendoff oma

ettekandes „The Structure of Language: Why It Matters to Education“ üles muret sellepärast, et rahvalingvistikat kasutatakse laialt koolides. Ta peab seda ohtlikuks, sest rahvalingvistika on kantud uskumusest, et on olemas „hea“ ja „halb“ keelerääkimise viis ehk kes räägib vähemtuntud murret, räägib ebakorrektselt keelt. (Jackendoff 2003.) Rahvalingvistikas on puudusi näinud teisedki autorid. Nii kirjutavad Nancy A. Niedzielski ja Dennis Richard Preston, et vastuargumentideks rahvalingvistika levitamisele on peale ebateaduslikkuse veel andmete lünklikkus ja keeleteaduslikult oluliste andmete kättesaamatus. Rahvalingvistika abil loodud andmestik on sedavõrd lünklik, et kui see tõele vastaks, oleks keel juba ammu välja surnud. (Niedzielski & Preston 2003: 3–7.)

Terminit „ebakeeleteadus“ on eesti keeles kasutanud Paul Ariste. Ta on andnud ka selle mõiste eestikeelse definitsiooni 1940. aasta Eesti Entsüklopeedia täiendusköites: „Ebakeeleteadus, näiline keeleteadus, mis ei arvesta keeleteaduses kehtivaid meetodeid, vaid püüab täiesti meelevaldselt võrrelda keeli omavahel ja teha neist võrdlustest teaduslikult lubamatuid järeldusi. Keeleteaduses on tähtsal kohal keele arenemise kronoloogiline külg; e. ühendab aga praegu sarnasena näivaid keelekujusid, sellest hoolimata, et nende ajaline vahe võib olla aastatuhandeid. Tähtsamad e-harrastajad Eestis on olnud K. A. Hermann, A. Gleye ja Mägi Kurdla.“ (Ariste 1940: 210.)

Ebakeeleteaduse temaatikat on Ariste käsitlenud ka ajalehes Sirp ja Vasar 1980. aastal (Ariste 1980). Teise eestlasena on ebakeeleteaduse temaatikat käsitlenud Jaan Puhvel (1996) artiklis „Hitiidid eesti pseudoteaduses“. Mõlema autori kõnealused kirjutised on selgelt kriitilised käesolevas artiklis vaatluse all olevate ebakeeleteadlaste suhtes, koguni iroonilised ega analüüsi nähtuse olemust, vaid lähenevad sellele võrdleva keeleteaduse mõõdupuuga.

2.1. Ebateaduslik keelte võrdlus

Nagu eelpool öeldud, kujutab Ivanovi määratluse järgi ebakeeleteadus endast olemasoleva keele sõnavormide päritolu üle spekulatsioonide ilma võrdleva keeleteaduse

tehnikaid valdamata (Ivanov 1994: 3390). See kujutab endast ebateaduslikku keelevõrdlust, mis on levinuim ebakeeleteaduslike õpetuste vorm.

Kõige levinum ebakeeleteaduse võtte on otsida mitmest keelest sõnu, mis on häälikuliselt või vormiliselt sarnased. Need võrdlused tunduvad küll võhikutele veenvad, aga keeleteaduslikust seisukohast on sarnasuse kriteeriumid subjektiivsed ning seega ei allu falsifitseerimisele ega verifitseerimisele. Mahuka sõnastiku kasutamisel on erinevatest keeltest sõnasarnasuste leidmine lihtne. (Spiritus-Temporis.com, 2005.)

Sellele leiab kinnitust Mark Rosenfelderi artiklist „How likely are chance resemblances between languages?“ (2002), kus ta seletab lahti fonoloogiliste ja semantiliste sarnasuste leidmise tõenäosuse erinevatest, omavahel mitte suguluses olevatest keeltest. Nimelt mainib ta, et need sarnasused on harva üksühesed ja alati esineb mõningal määral foneetilisi ja semantilisi nihkeid, mida võib märgata siis, kui suurendada vaatluse all olevate sõnade hulka keeles B, mis peaksid sobima sõnaga *a* keeles A. Näiteks toob Rosenfelder järgmise võimaluse: võrreldem kahte mitte omavahel suguluses olevat keelt ja võtkem kummastki 1000 sõna kujuga CVC, millel on sama semantika ja fonoloogia. Oletagem, et ühe konsonandi kohta ühes keeles peame aktsepteeritavaks sarnasuseks kolme sarnast konsonanti teises keeles ning vastavalt iga vokaali kohta kolme sarnast vokaali. Võttes eelduseks sõnakuju CVC, saame $3 \times 3 \times 3 = 27$ sõna keeles B, mis võiksid vastata sõnale *a*. Edasi oletagem, et peame aktsepteeritavaks sõna *a* 10 tähenduse kokkulangevust sõnaga *b*. Seega kehtib kõigi 27 foneetilise kokkulangevuse kohta. Nii võib omavahel võrrelda $27 \times 10 = 270$ lekseemi ja võimalus leida juhuslikke kokkulangevusi on suurem kui üks neljale. (Rosenfelder 2002.)

Kokkulangevuste leidmise lihtsusest kirjutab Rosenfelder ka oma teises artiklis „Deriving Proto-world with tools you probably have at home“, kus toob näite oletatava „protokeele“ rekonstrueerimise katsetest ning lisab sellele omalt poolt koostatud võrdluse hiina ja ketšua keele sõnade vahel. Seal ta suurendab juhuslike sarnasuste leidmise võimalust koguni 50%-le. (Rosenfelder: 2007.)

Ebakeeleteaduses on uurimise all ennekõike muistsed keeled (egiptuse, etruski, sumeri), teadaolevate sugulaskeelteta keeled (jaapani, ainu, baski) või keeled, mis asuvad geograafiliselt kaugel oma sugulaskeeltest (ungari).

Oma töös käsitlen ebakeeleteaduslike keelvõrdluse rakendajaina järgmisi autoreid: Henrik Juhankatti, Arthur Gleye, Edgar Valter Saks, Jüri Härmatare ja Andres Pääbo. Mõistagi pole nemad ainsad ega viimased, kes sel viisil on eesti keelele sugulasi otsinud, ühe tuntuima ebateadusliku keelevõrdluse rakendajana nimetagem hiinlasest uurijat Jingyi Gaod (Gao 2005).

2.2. Phaistose ketta dešifreerimise katsed

Üheks ebakeeleteaduse rakendamise objektiks on Phaistose kettas, mida pole seni õnnestunud dešifreerida. Tegemist on 16 cm läbimõõduga terrakotast kettaga, mis pärineb 16. sajandist eKr ja leiti 1908. aastal Phaistosest. Ketta mõlemal küljel on spiraalses reas hieroglüüfitaolised märgid. (Antiigileksikon 1985: 425.)

Phaistose kettaid on korduvalt dešifreerida püütud. Neid katseid võib liigitada keeleteaduslikeks, mis identifitseerivad raidkirjade keelt, ja mittekeeteaduslikeks. Keeleteaduslikuks ei saa pidada mh puhtideograafilist lugemist, sest kuigi niiviisi on võimalik aru saada, mida raidkirja on üles tähendatud, ei ole ometi võimalik mõista, mis keeles seda on tehtud.

Phaistose kettast on korduvalt juttu ka keeleentsüklopeedias, kuigi see ei pruugi tähendada eraldi artiklit, küll aga võivad lisanduda illustratsioonid (vt nt Acher & Simpson 1994, 4: 2210; 9: 5046), aga seda on tehtud dešifreerimise, mitte ebakeeleteaduse peatüki all.

Yves Duhoux kirjutab Phaistose ketta amatöörlike dešifreerijate kohta, et nad vaatavad mööda vajadusest tekst kindlaks teha ja tuginevad üksnes joonistustele. Samuti peab ta vaeleks lugeda kirja seestpoolt väljapoole. Kuna Phaistose kettal on olemasolevate keeleandmete järgi vähemalt 40 foneetilist silbilist märki, tuleb kahelda oletuses, et kettas koosneb vaid ideogrammidest. (Duhoux 2000: 597.)

Phaistose ketast on püüdnud dešifreerida ka Arthur Gleye oma 1937. aastal avaldatud teoses „Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur“.

Joonis 2.1. Phaistose ketas (Barger 2001–2002).
Kuuetollise läbimõõduga saviketas leiti
1908. aastal Kreeta saarelt Phaistosel ja see on
dateeritud umbes aastasse 1628 eKr.

2.3. Päikesekeele teooria

Päikesekeele teooriat on Geoffrey Lewis käsitlenud oma 1999. aastal ilmunud teoses „The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success“. See (türgi k *güneş dil teorisi*) on ebakeeleteaduslik teooria, mille kohaselt kõik inimkeeled pärinevad Kesk-Aasia ürgsest keelest. Sellele ürgsele keelele kõige lähemal olevat türgi keel. Selle teooria järgi Kesk-Aasia palverändurid, kes tahtsid tervitada päikese kõikvõimsust ja tema eluandvat jõudu, muutsid oma tähenduseta sõnavoolu rituaalsete ütluste seostatud kogumiks, ning nii sündisid keeled. Inimese esimene sõna oli hüüatus „Aa!“ päikese poole, mis elab edasi türgi sõnas *ağ*.

Hüpotees läks käiku siis, kui Prantsuse teadlane Hilaire de Baranton väitis oma teoses „L’Origine des Langues, des Religions et des Peuples“ (Keelte, religioonide ja rahvaste päritolu), et kõik keeled pärinevad sumerite kasutatud hieroglüüfidest ja kiilkirjast. Austria keeleteadlane Hermann F. Kvergić avaldas teose „La psychologie de quelques elements des langues Turques“ (Türgi keelte mõningate elementide psühholoogia). Kui

need tööd sattusid Mustafa Kemal Atatürki tähelepanu alla, viis ta päikeseele teooria Türgi poliitilistesse ja hariduslikesse ringkondadesse aastal 1935, kui oli türgi keele purismi kõrgpunkt. See aga jäi unustusehõlma 1950. aastatel. (Lewis 1999: 57.)

Ka Ivanov mainib päikeseele teooriat (*güneş dil teorisi*). Selle toob ta välja Marri teooria võrdlusena (Ivanov 1994: 3991). Niisuguse teooria populaarsuse põhjuseks oli Türgi rahvuslik liikumine ja türgi keele puhastamine pärsia ja arabia sõnadest (Tachau 1964: 191).

2.4. Lemuuria-tamili teooria

Lemuuria-tamili teooria autor on India kirjanik Devaneyya Pavanar (1902–1981). Ta pidas tamili keelt kõige loomulikumaks (*iyal mozhi*) ja kõige vanemaks (*tol mozhi*) keeleks maailmas, millest arenesid välja kõik teised maailma keeled. Ta osales ka tamili puristlikus liikumises, mille eesmärgiks oli viia tamili keel tagasi oma ürgse puhtuse juurde. (Mahadevan 2002.)

Lemuuria-tamili teooria on oma nime saanud kadunud, kuid uskumuste järgi India ookeanis asunud Lemuuria mandri järgi, ehkki teooriat Lemuuria tegelikust olemasolust ei peeta teaduslikuks, sest isegi, kui eeldada, et Lemuuria oli olemas, ei ole selge tema kunagine asukoht, võimalikud elanikud või tsivilisatsioon, sest nende kohta on väga palju erinevaid oletusi ja nii mõnigi autor on pidanud otstarbekamaks seostada hüpoteetilist Lemuuriat pigem Hiina ja Kesk-Ameerikaga. (Spence & Tice [1932] 2002).

Pavanarile on osutatud ka ajakirjas Tamil Tribune, kus Inia Pandian on toonud näite selle kohta, et ühest silbist võib pärineda kümneid sõnu. Nii pärinevat silbist *-su* tamili keeles vähemalt kümme erinevat sõna. (Pandian 2004.)

2.5. Miks on ebateaduslik keelte võrdlus üks levinumaid?

Tõenäoliselt ei ole selgemat ja arusaadavamalt põhjendust kui ebateadusliku keelte võrdluse lihtsus. Sellele oletusele annab kinnitust ja Mark Rosenfelderi artikkel „How

likely are chance resemblances between languages?“, kus ta toob punktide kaupa välja põhjused, miks inimesed end juhuslikest kokkulangevustest kergesti eksitada lasevad. Põhjused on järgmised.

- Nad tahavad end eksitada lasta. Mõte, et üksteisest kaugel asetsevad keeled võiksid olla suguluses, tundub intrigeeriv. Võrdlev keeleteaduslik meetod tundub igav ja annab sageli soovimatuid vastuseid.
- Aju on mudelite loomise masin. Inimese areng jõudis kiiresti ellujäämiseks ja olelusvõitluseks vajalike mudelite leidmiseni looduses. Seetõttu on aju mudelitele vastuvõtlik ja võtab kergesti vastu ka tõe mittevastavaid mudeleid.
- Aju ei suuda hästi välja arvutada tõenäosust. Inimesel lihtsalt puudub suurem tõenäosuse intuiitiivne tunnetus. Enamik meist jahmatab, kui rääkida sündmuse r tõenäosusest objektide n seas katsete t korral.
- Ollakse skeptilised vaid enesele mittemeeldivate arvude suhtes. Ainult siis vaadatakse oma arvutuskäik uuesti üle, sest püsib lootus saada soovitud tulemusi.
- Võrdluste tulemusi ei võrrelda tegelikkusega. Paljud tulemused saadakse üldse seetõttu, et neid on ka *otsitud*. Soovi korral on võimalik leida väga palju hiinaketšua „ühissõnu“. (Rosenfelder 2002.)

3. EBAKEELETEADUS KUI UURIMISALA

Keeleteaduses on üldjuhul käsitletud ebakeeleteadust kui väärdõpetust, sellele on lähenetud keeleteadusele kehtestatud mõõdupuuga ning vaadeldud, mis on teoorias valesti, miks on see ebaõpetus. Sellistele kirjutistele pole võõras ka iroonia (vt nt Ariste 1980, Puhvel 1996 jpt). Keeleteadlased peavad ebakeeleteaduslikke teooriaid üldjuhul mittemainimisväärseiks või lausa kahjulikeks (nt Ariste 1937). Seega jätavad nad ebakeeleteaduse oma uurimisalast igal juhul välja.

Neid juhtumeid, kui ebakeeleteaduslikud teooriad on saanud riikliku kultuuripoliitika osaks, on käsitletud keelepoliitilistes vaatlustes. Need ideoloogemidele toetuvad pseudolingvistilised teooriad on mõistagi erandlikud ja nende eduks on tarvis teooria rajaja teatavat verifitseerimispädevust. Kindlasti peab ta olema filoloog, soovitatavalt võimalikult kõrge teaduskraadiga jne. Auväärsemad tiitlid saab juba omistada riiklikult, nt Nikolai Marr valiti NSVL Teaduste Akadeemia akadeemikuks. Eestis otseselt (kui Nõukogude okupatsiooni aegsed marrismi ilmingud kõrvale jätta) sellisel nähtusel analoogi pole. Samas näitab ka käesoleva töö uurimisaines, et hariduse ja kraadi olemasolul ning manipuleerimisoskuste lisandudes on olnud võimalik väikeses mastaabis riigile toetumine küll, kui meenutada, et Gleyel õnnestus oma ebateaduslike teooriate avaldamiseks saada riigivanema rahastus (vt Ariste 1937).

Selliste nähtuste uurimisel võib täheldada sisemist ja välimist vaatepunkti. Sisemine vaatepunkt on totalitaarse riigi enda keeleteadlaste avalik ülesastumine kohaliku pseudoteadlastest autoriteedi kiituseks (siinkohale nimetagem kas või Paul Aristet (1949, 1950)) või siis pärast totalitaarse riigi või selle mõne valitseva doktriini (näiteks Nõukogude Liidus stalinismi) kokkuvarisemist korraldatav avalik hukkamõist jällegi teadlaste osavõtul. Need kirjutised on ise keelepoliitika osaks ega kuulu tegelikult teaduslikku diskursusesse.

Küll aga kuuluvad teadustekstide hulka keelepoliitika uurimused, seda nii päikeseekeelee teooria kohta (vt nt Lewis 1999) kui viimasel ajal eriti populaarsust kogunud ja uurimisainet pakkunud marrismi vaatluste puhul. Marrismi on uuritud mitmesugustest

vaatepunktidest. Nii on Vladislava Reznik avaldanud marrismi uurimuse sotsioloogilisest vaatepunktist, kuna „erilist tähelepanu nõuab just institutsiooniline keskkond ja sotsiaalne dünaamika keeleteaduse distsipliinis“ (Reznik 2007: 150), vaadeldes seda Nõukogude kultuurirevolutsiooni osana. Uurimuses on analüüsitud Marri doktriini mõjulepääsemist ning institutsioonilisi algatusi ja bürokraatlikke mehhanisme, mis seda soodustasid.

Eeltoodud asjaolu aga ei tähenda, nagu poleks teadlased ebakeeleteadust üldse uurida tahtnud või peaksid seda üksnes kahjulikuks. On peetud tõsiseid arutelusid selle üle, kas ebateadust kui sellist peaks uurima ja kas teadlased peaksid tegelema paranormaalsusega. On levinud arvamus, et teadus ei peaks tegelema teaduslikult kaheldavate asjadega. Nii kirjutab Michael Martin, et see arvamus on ekslik, sest uurijate ülesanne ei ole ainult teadusest aru saada, vaid ka *olla teaduslik*. Osa teaduslik olemisest ongi õppida kriitiliselt suhtuma ebateaduslikesse väidetesse ja paranormaalsetesse uskumustesse. (Martin 1994: 357.) Ta peab seda teadushariduse lahutamatuks käsitlusalaks, mille abil on võimalik vältida ebateaduslike väidete ja uskumuste püünisesse sattumist. Louisiana Ülikooli emeriitprofessor Ron Good avaldab oma ettekandes arvamust, et ebateadus tuleb võtta õppeprogrammi, kuna ainult teaduse õppimine ei taga, et õpilased ebateaduse ära tunnevad ja kõrvale jätavad. (Good 2009.)

Samas tuleb tõdeda, et ebakeeleteaduslikud teooriad puutuvad järjest vähem kokku keeleteaduse maailmaga ja neid ei peaks liigitama keeleteaduslike teooriate alla. Keeleteadus vaatleb keelte suguluse ebateaduslikke hüpoteese üksnes võrdluses teaduslike hüpoteesidega ja sageli neid suisa naeruvääristades, mitte analüüsides.

Tänapäevaste arengute järgi võiks pseudoteaduslikud keelesuguluse hüpoteesid liigitada pigem folkloori alla. Soome rahvaluuleuurija Lauri Honko toob ära UNESCO folkloorimääratluse, mille kohaselt folkloori ehk pärimusliku ja rahvapärase kultuuri all mõistetakse „kollektiivi traditsioonipõhjalise loomingu kogumit, mida esitab rühm või üksikisik, mis vastab ühiskonna ootustele ning kajastab eriliselt ühiskonna kultuurilist ja sotsiaalset identiteeti. Tema normid ja väärtused levivad edasi suuliselt, jäljendades või mõnel muul viisil“. (Honko 1989: 8.) Samas loetleb ta ka folkloorivorme, kusjuures ta arvab rahvaluule hulka muu hulgas keele, kirjanduse, muusika, tantsu, mängud, mütoloogia, rituaalid, tavad, käsitöö, arhitektuuri ja muud kunstid (*ibid.*). Sama teemat

arendab ta edasi oma artiklis „Folklooriprotsess“, nimetades mh, et „uurimistöö väärtustab kõrgelt teadlike kultuuriilmingute ja nende seletuste analüüsi“ (Honko 1998: 59). Ta nimetab ka, et folkloristi „põhipositsioonile lähedane termin *dialogiline antropoloogia*“ (*ibid.*)

Honko põhjal nähtub, et keel kuulub folkloori hulka, seega kuuluvad folkloori hulka ka keelega seotud hüpoteesid, sh keelesuguluse hüpoteesid. Juba termin *folk linguistics* ise räägib selle kasuks, et tegemist on folkloristika ja etnoloogia uurimisainesega. Honko toob välja ka seose antropoloogiaga, mis on nagunii paiguti (mõningate nüanssidega) folkloristika ja etnoloogia käsitlusalasid üle võtmas.

Eesti folkloristide uurimustest pseudolingvistiliste hüpoteeside kohta siinkirjutajal andmed puuduvad. Et see temaatika aga folkloristide huviväljas on, sellele osutavad Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov, kes mainivad Sloveenia folkloristi Milko Matičetovi, kellele pakuvad huvi keelesuguluse hüpoteeside loojad, sealhulgas ka eesti aines (Kõiva & Kuperjanov 2005: 201–202): „Üks sagedastest külalistest on akadeemik Milko Matičetov, *Enzyklopädie des Märchensi* kaastöeline, kelle viimase aja huvide hulka kuuluvad keelesuguluse hüpoteeside loojad. Ta on tuttav ka Georg Truusmani kirjutiste ja ideedega. Jah, kütkestav teema. Tutvustame omalt poolt Karl August Hermann ja Jüri Härmatare ideid sugulusest sumeritega, pikka aega GULAGi laagrites ja Norilskis viibinud saarlase [tõenäoliselt on mõeldud Oskar-Adolf Pöldemaad – M.V.] teooriat sugulusest foiniiklastega ja nõukogude ajal ringelnud arutluskäike sugulusest polüneeslaste, baskide, ainude ja paljude teiste põliste rahvastega.”

Mõistagi uurivad, kasutavad ja vaatlevad pseudoteaduslikke hüpoteese teised pseudoteadlased või pseudoteaduste imetlejad-toetajad, moodsama sõnaga popularisaatorid, kelle hulgast ei saa nimetamata jätta Mägi Kurdlat² (kodanikunimega

² Siinkohal on võimalus viidata ka Wiki-teatmestu ebatäpsusele. Kui Vikipeedia artiklis „Vasso Silla“ (http://et.wikipedia.org/wiki/Vasso_Silla) on pseudonüüm Mägi Kurdla õigele autorile omistatud, siis ZZZ Wiki viimati 18. novembril 2008 täiendatud artiklis „Hitiidid“ (<http://wiki.zzz.ee/index.php/Hitiidid>; artikli sees küll räägitakse hetiididest) peetakse selle pseudonüümi kandjaks Johan Pitkat. See viga on sinna

Vasso Silla (1889–1939). Mägi Kurdla (Silla 1936) peamiseks autoriteediks oli Arthur Gleye, keda ta korda ja tunnustas (R.S. 1936), kuid ka teised (Oefele, Kossinna, Kruse, Caldwell, Uspenski, Hermann, Trusman (Truusmann), Uxbond-Hevesy, Lichtenberg, Waddell, Law, Merezhkovski jne). Iseseisvat teooriat ta välja ei mõelnud. Just postiametnik Vasso Silla õhutusel ja toetusel oli leitud paar aastat varem raha Gleye teose “Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur“ ilmutamiseks (Vasso Silla †, 1939).

Mägi Kurdla ”Eestlaste tõelise muinasloo” kohta on 1936. aastal separaadina avaldanud oma kriitika keeleteadlane Alo Raun. Ta heidab autorile ette, et väidetavalt keeleteadusliku teose koostamisel ei ole kasutatud ühtegi kaasaegset soome-ugri keeleteaduse teost ja et nn ametlikku keeleteadust on tsiteeritud vigaselt. Samuti toob Raun välja, et ”mordva, voguli jne keeled nähtavasti ei pälvi Kurdla-Gleye huvi, neid huvitavad ainult suuremad ning töötavamad seosed” (Raun 1936: 2).

Siinkohal piirdungi ebakeeleteaduslike keelesuguluse hüpoteeside vaatlusega humanitaarteaduste vaatepunktist, kuigi tõenäoliselt võib kuuluda osa hüpoteeside autoritest psühholoogide, psühhoanalüütikute või isegi psühhiaatrite patsientide sekka, sest kinnismõtete osa nende hüpoteeside tekkes on raske üle hinnata. Psühhiaater Jüri Saarma kirjeldab teoses “Psühhopatoloogia” seosetu mõtlemise üht eriliiki resoneerset mõtlemist illustreerides nt patsient, kes on loonud omapärase teooria rahvuskeele mõju ulatusest kosmoseajastul (Saarma 1977: 105). Ka luulumõtete alla kuuluva suurusluulu mõningad eriliigid (nt kõrge päritolu luul, leidurluul) (*ibid.*: 113) võivad selles seoses kõne alla tulla.

Käesolevas töös vaadeldakse ebakeeleteaduslikke hüpoteese eesti keele suguluse kohta lähtuvalt Peeter Saari (2006) libateaduse *resp* ebateaduse käsitlesest, et selgitada välja, mille poolest uuritav materjal ei kuulu teaduslikku diskursusesse. Ka vaadeldakse nende teooriate retseptsiooni, kuid mitte ainult keeleteaduse seisukohtadest lähtudes, vaid ka nende hüpoteeside kui kultuurinähtuste ja nende loojate laiema käsitusena kogu

jõudnud ilmselt Pekka Ereli (1999) ajalehes Eesti Ekspress avaldatud kirjutise „Eesti teaduse Toslemid“ kaudu.

kultuurikontekstis. See meetod, tõsi, on folkloristikale lähemal kui lingvistikale, kuid haakub aineala poolest siiski ka keeleteadusega.

4. EBAKEELETEADUSLIKUD TEOORIAID EESTI KEELE SUGULUSE KOHTA

Käesolevas töös tutvustatakse kronoloogilises järjekorras alates 1927. aastast käesoleva sajandi alguseni avaldatud Henrik Juhankatti, Arthur Gleye, Edgar Valter Saksa, Jüri Härmatare, Oskar-Adolf Pöldemaa ja Andres Pääbo ebakeeleteaduslikke teooriaid eesti keele suguluse kohta. Nende teooriate tutvustamiseks on kasutatud järgmisi teoseid: Henrik Juhankatti „Inimkonna keelte tekkimine ja arenemine“ (1927), Arthur Gleye „Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur“ (1937), Edgar Valter Saksa „Esto-Europa: A Treatise on the Finno-Ugric Primary Civilization in Europe“ (1966), Jüri Härmatare „Sumeri kilde“ (1976), Oskar-Adolf Pöldemaa „Muinaskiirkiri kõneleb eesti keeles“ (1995) ning Andres Pääbo „The Veneti Language“ (2007), samuti viimase koduleheküljel asuvat artiklit „Origins and Nature of the Finno-Ugric Languages: The Most Modern View Based on All the New Hard Data: Origins in the Aboriginal Languages of the Boat Peoples of Prehistoric Europe“ (Pääbo 2009b). Loomulikult on lisaks ülalloeletud autoritele veel teisi võrreldavaid teooriaid avaldanud autoreid. Näiteks on Juhankattiga võrreldav August Laurij, kes on 1926. aastal avaldanud teose „Eestlased. Inimsoo ürgisad ja ürgaja keel. Keele wõti.“, milles pidanud eestlasi inimsoo ürgisadeks ja lõuna-eesti keelt ürgkeelele lähimaks. Väliseestlaste hulgast on Georg Waimel avaldanud 1958. aastal raamatu „The origin of Maarahvas or Estonians“, milles leiab, et eesti keel ja sumeri keel on suguluses. Loomulikult on nemadki oma ala värvikad esindajad, ent käesolevas töös käsitleme suuremal määral kajastamist leidnud markantsemaid näiteid.

Tegelikkuses võib esimeseks arvestatavaks pseudolingvistilise eesti keele suguluse teooria loojaks pidada Karl August Hermannit (1851–1909), kes on avaldanud 1896. aastal raamatu „Sumeri-Akkadlased. Uurimine vanast muinasajast“, milles kuulutati sumerid kiilkirjade tõlgenduse alusel eestlaste sugulasteks. Ent käesolevas töös jääb see teooria pikemalt käsitlemata, sest seda on juba varem käsitletud (vt nt Ariste 1954; Kingisepp 2001: 291; Kukk 2005: 77; Eestikeelne assürioloogikirjandus: lühiülevaade ja bibliograafia: [s.a.]) ja ta jääb ajaliselt pisut kaugeks. Teiseks ajaliselt kaugeks ja seetõttu

vaatlusest väljajäävaks, kuid siiski edasisi põlvkondi mõjutanud ebakeeleteadusliku teooria loojaks võib pidada Georg (Jüri) Truusmanni (1856–1930), kes on avaldanud teooria soome-ugri, sumeri, akkadi ja keldi keelte sugulusest.

Vahemärkusena lisan, et suguluse otsimine soome-ugri ja sumeri keele vahel pole midagi eesti ebakeeleteadlastele eripärast. Samalaadseid ebakeeleteaduslikke võrdlusi on loodud ka nt sumeri ja ungari keele vahel. Eesti naabermaalt Soomest oli üheks tuntumaks ebateaduslike keelevõrdluste loojaks kunstnik Georg Sigurd Wettenhovi-Aspa (1870–1946), kes avaldas 1935. aastal raamatu „Fenno-ägyptische Kulturursprung der alten Welt“, mis rääkis soome ja egiptuse kultuuri ühisest päritolust. Wettenhovi on avaldanud mõju ka Arthur Gleyele, kes talle oma teoses väga sageli osutab. Teiseks selliseks näiteks on ungari antropoloog Ida Bobula (1900–1981), kes avaldas 1970. aastal raamatu „Kétezer magyar név sumir érdete“, mis koosneb 2000 ungari ja sumeri sõnavõrdlusest. See võrdlus põhineb eeldusel, et sumeri keel oli turaani või uurali-altai keel.

Oma teoses seletab Henrik Juhankatti häälikute tähendust ja keele teket ning toob sisse ühise läänemeresoome keelte suguluse jaapani, sumeri, ladina ja Kesk-Ameerika pärismaalaste keeltega.

Arthur Gleye kirjeldab oma teooriat, mille järgi eelajalooline Vahemere ala ning Lõuna Euroopa, Väike-Aasia ja Kreeka üle Itaalia Ibeeriani ja Iirimaani olid asustatud eestlaste poolt, viies antiikse Euroopa jumalate nimed kokku tänapäeva eestikeelsete sõnadega ja dešifreerides vanad raidkirjad tänapäeva eesti keele sarnaseks.

Sama suunda arendab edasi Edgar Valter Saks, kes kirjeldab oma teoses Lääne- ja Ida-Euroopa koha- ja hõimunimesid, mida ta viib automaatselt kokku tänapäevaste eesti sõnadega, tehes järelduse, et need kohanimed lähtuvadki eesti keelest.

Jüri Härmatare seostab eesti keelt sumeri keelega ja tõlgendab sumeri kiilkirja eestipärasena. Oma teoses on ta välja toonud sumeri ja etnograafiliste muustrite ja kohanimede kui püsiva loomuga nähtuste võrdluse, millest leiab kinnitust veendumusele, et eesti ja sumeri keel on seotud.

Oskar-Adolf Põldemaa teoses tuuakse näiteid etruski muinaskiirkirjast, mille silbid vastavad autori hinnangu kohaselt tänapäeva eestikeelsetele sõnadele, selle põhjal teeb ta järelduse, et muinaskiir kiri oligi eestikeelne.

Andres Pääbo seostab ja kohati samastab veneedi keelt eesti ja soome keelega, dešifreerides veneedi raidkirjad tänapäeva eesti ja soome keele sarnaseks ning viib kokku soome ja innuiidi keele, selgitades seotust paadirännetega ning taandades *finni* ja *innuit* üheks ja samaks sõnaks.

4.1. Henrik Juhankatti

Kõige varasem käesolevas töös käsitletav pseudoteaduslik teooria pärineb Henrik Juhankattilt, kes avaldas 1927. aastal teose „Inimkonna keelte tekkimine ja arenemine“, milles idealiseerib läänemeresoome keeli kui inimkonna ürgkeele ainet kõige paremini säilitanud keeli.

Henrik Juhankatti, kodanikunimega Henrik Treufeld (sündinud 1873, surmaaeg teadmata) oli kaupmees väikelinnas Tõrvas, kus ta 1927. aastal ka ise oma raamatu välja andis. Viis aastat hiljem (1932) andis ta sealsamas välja ka viis numbrit okultistliku sisuga ajakirja „Aovalgel“. (Kannukene 2008: 59–62.) Ka jõudis ta saada koos teise Tõrva mehe Henrik Annikuga igiliikuri patendi (Imeleidurid Tõrvas, 1928).

4.1.1. Henrik Juhankatti vastuseis ametlikule keeleteadusele

Juhankatti arendab edasi oma eelkäija Jüri Truusmani mõttekäike ja kritiseerib keeleteaduslikus maailmas tunnustatud häälikumuutuste ja laensõnade teooriat. Eriti kriitiliselt suhtub ta oma kaasaegsete klassikute Jaan Jõgeveri ja Andrus Saareste õpetusse. Ta ei pea häälikumuutusi loogiliseks (kuidas läti *sirgs*’ist eesti *hobune* ja *härg* saada võis?) ega klassikute poolt leitud hulgal laensõnu võimalikuks, sest nii vanas keeles, nagu eesti (*resp* soome sugu) keel, ei saanud ju puududa kõige algelisemadki kultuursõnad. Ta kritiseerib tolleaegset keeleteaduse suunda, mis tegeles laensõnade otsimisega, sest nii suure laensõnade hulga peale võiks koguni väita, et eesti keelt pole

olemiski. Klassikute kritiseerimise põhjuseks toob ta just teaduse pideva muutumise, mida klassikud arvesse ei võta, sest „mõni sada aastat ainult veel tagasi, valitses Euroopa arstiteaduses kindel arvamine, et seep on parim abinõu paljude haiguste vastu [---].“ (Juhankatti 1927: 18.)

Nendest mõtetest lähtudes avaldab ta oma teooria, mida ta peab tõenduseks eesti rahva suurele minevikule ja kultuurile. Alustuseks kirjeldab ta omaloodud häälikulugu, milles seletab oma nägemust häälikute tekkimisest kronoloogilises järjekorras. Nii usub ta, et kõige esimene häälik, mida inimene oma mõtete väljendamiseks kasutas oli *n*, sest inimese kõige algelisemad tunded olid kas „hea“ või „halb, „ja“ või „ei“. Sellepärast olevatki *n* säilinud eitamises peaaegu kõigis keeltes, mõnes otseselt, mõnes kaudselt (ladina *non*, saksa *nein*, jaapani *nai* jne). Järgnevalt avaldab Juhankatti seisukoha, et „jaatamine ja eitamine on ühe asjale ehk olule koha määramine, piiri panemine. „N“ häälik esineb sellepärast igal pool ja kõikides keeltes (siis, kui tema ürgtähendus veel muutumatu) inessiivi ja terminatiivi tähisena“, aga terminatiivis on *n* kõige puhtamini säilinud eesti ja jaapani keeles liitena *-ni*. Tõenduseks sellele väitele lisab ta näiteid jaapani keelest: *ni jama* ‘mäeni’, *ni goja* ‘kojani’. (Juhankatti 1927: 24–25.)

Tal on loodud ka terve häälikute tähendussüsteem ja ta usub, et kõik häälikud tähistavad mingit spetsiifilist olukorda ja väljendavad mingeid kindlaid mõisteid. Nii on ta loonud teooria, et häälik *a* tähendab algust ja alust ja võib väljendada nelja mõistet: vesi, üla, ühinemine, alus-algus. (Juhankatti 1927: 54.)

Edasi toob ta välja omaloodud silpide tähendussüsteemi. Silpide tähendusi üritab ta seletada tänapäeva keeltes eksisteerivate sõnade abil. Näiteks silbi *am* tähenduseks usub ta olevat „liginemine asjale, alusele“. Seda ürgset tähendust näeb ta peituvat tänapäevastes eesti sõnades *ame*, *ammutama*, *vammus*, *lammas*, *aam*, *saama*, *jaam*, *jääma* jne, millele lisab järgmised võõrkeelsed sõnad: ladina *amuletum* ‘ihu pääl kantav kaitse’, *amiculum* ‘mantel’, *amabilis* ‘armastusväärne’, *amor* ‘armastus’; saksa *am* (*an* grammatiline variant), *lahm* ‘lumbak’, *Lamm* ‘lamba tall, kes ema all (d'all-tall) ja ligi käib’, *am* ‘asjalt, aluselt ära’. (Juhankatti 1927: 64.)

Omalooodud tähendussüsteemist teeb ta järelduse, et Õhtumaade keeltest on soome ja eesti keel „ühise ürgkeele“ ainet kõige paremini säilitanud. Ta usub, et läänemeresoome ja keldi keeled on kauges minevikus väga lähedal seisnud ning keldi keeled on mänginud suurt rolli ladina keele kujunemisel. Edasi toob ta sõnaloendeid, mida peab tõenduseks eesti keele sugulusele ladina ja jaapani keelega. Illustreerimiseks toon järgmised näited:

1) ladina keelest:

variare ‘varjundama, muutma’; *u* (ühinemine), *a* (aluselt ära) ehk lühendatult *ur* (ühest ära). Sugulassõnad: eesti *vare*, *varisema*, *veri*, *veer*, *veerema*, *värisema*; soome *veri* ‘veri’, *varjo* ‘vari’, *varkaus* ‘vargus’, *varvas* ‘varvas’, *varsa* ‘vars, sälg’ jne; jaapani *warime* ‘varemed, rõmad’, vene *верметь* ‘veeretama’, saksa *Wärme* ‘soojus’, *Warze* ‘käsn’, *werfen* ‘viskama’ jne;

ala, *umerus* ‘õlg, turi’; *ala* on muutunud *üla* ja sõna *umerus* on *ümarus*;

studere ‘tundma õppima, tudeerima’; sõna põhineb kahel silbil *ud* (ühest) ja *er* tähendab *ühest ära*, *asju üksteisest lahutama*, *tundma õppima*;

res ‘raas, asi’;

prisca ‘priske, muistne’. Selle näite puhul rõhutab ta, et asjatu on seda sõna tuletada saksa sõnast *frisch* ‘värske’. (Juhankatti 1927: 103–104.)

2) jaapani keelest:

juu ‘õhtu, öö’; *sureta* ‘maha matma’; *jameru* ‘jääma’; *gendžiru* ‘kängu jääma’; *soodainin* ‘saadik’. (Juhankatti 1927: 116.)

Nende näidete põhjal jõuab ta veendumusele, et tegemist on sugulusega ja seda ei tunnista, sest see ulatub väga kaugesse minevikku. Nii on ta veendunud, et jaapani, sumeri, ladina, Kesk-Ameerika pärismaalaste ja muistne egiptuse keel on omavahelistes sugulussidemetes. Neid sugulussidemeid aga ei saavat seletada ajalugu, kuna ta on noorem nendest keeltest ja seletust võibki leida ainult nendest keeltest. (Juhankatti 1927: 125.) Tegemist on üldtunnustatud seisukohtadele otseselt vastanduvate järeldustega.

4.1.2. Henrik Juhankatti retseptsioonist

Olulist retseptsiooni suurtest keskustest kaugel väikelinnas Tõrvas elava ja tegutseva isemõtleja Juhankatti teooriatele ei tekkinud. Siiski tutvustab J. Ultra 1928. aastal ajalehe Lõuna-Eesti 14. jaanuari numbris seda teost pealkirja all „Ülihuvitav raamat. Väga huvitavad väited H. Treufeldt'ilt“ sõnadega: „Raamat on kirjutatud huvitavalt, innuga loeb teda ka see, kellel keeleteadusest aimugi pole. Muidugi tuleb ära oodata raamatu kohta asjatundlik arvustus. Kuid igatahes on see ülihuvitav raamat, mis laialist tähelepanu peaks äratama.“ (Ultra 1928.) Need sõnad näitavad, et kui ebateadusel muud otstarvet pole, siis on ta võimelike äratama asjatundmatutes inimestes huvi ka vastava valdkonna tõsise teaduse vastu.

Ka ajaloolane ja ajakirjanik Juhan Libe (1904–1947) mainib teda „Ülevaates meie ajalookirjandusest läinud (1927.) aastal“, ent pigem ebaõnnestujana: „[---] oma kvantitatiivselt kaaluvamas ulatuses on just kõige enam end patriootiliseks tembeldavad asjaharrastajad ebaõnnestunud, nii et näilikud uued ameerikad on ikka jälle osutunud kui mitte hallutsinatoorseiks fantaasiakujutelmadeks, siis lihtsalt illusoorseiks suurestisteks, mis ka rahvusideoloogiliseltki ei suuda täita neid tekitavaid nõudlusi. Ei saa salata, et selle tendentsi tagasihutajaks on olnud oma põhiolemuselt võrdlemisi terve – ja tõttki riivav – instinkt, aga et see kõverpeeglilise karikatuurilme on võtnud – läinud aastal näit. A[leksander]. Põrk'i „Eesti ajalugu I (ja II)“ või H. Juhankatti „Inimkonna keelte tekkimise ja arenemise“ kujul – ei ole põhjustatud niipalju seda suunavate tarvete eneste mitteolemasolemisest kui nende valestiarusaamisest ja teostamisvõimude ignorantsist.“ (Libe 1928).

Tänapäeval meenutatakse teda vaid kurioosumite hulgas, näiteks Pekka Erelt (1999) nimetab teda Mägi Kurdla, Edgar V. Saksa ja isegi Karl August Hermann'i kõrval üheks Eesti teaduse Toslemiks, viidates Romulus Tiituse pilava „Sugukonna-uurimuse“ sellenimelisele tegelasele.

4.2. Arthur Gleye

Arthur Gleye (1867–1937) oli sündinud Riias ja õppinud Tartus, magistreerunud Leipzigs ja töötanud siis Tomski ülikoolis saksa keele lektorina. Pärast revolutsiooni sai temast mingi Riia väikese vene kõrgkooli professor.

4.2.1. Arthur Gleye läänemeresoomelikkuse kinnisidee

1937. aastal Tallinnas ilmunud teoses „Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur. Die Urbewölkerung Europas – westfinnischen (hyperboräischen) Ursprungs; Westfinnische Denkmäler vom hohen Norden bis zum aegyptischen Süden, besonders in Kreta“ lahkab Arthur Gleye nimelt muistsete Lõuna-Euroopa rahvaste päritolu probleeme, üritades neile lahendust leida läänemeresoome keeltest. Tuginedes uskumusele, et kreeka mütoloogias tuntud Hüperborea elanikud olid läänemeresoomlased, peab ta võimalikeks muistseteks läänemeresoome rahvasteks näiteks liguure ja pelasge, kelle keelest andmed puuduvad, kuid mida Gleye usub elavat edasi muistsetes kohanimedes.

Liguuride hõimunime seletab ta järgmiselt. Itaalikutel esines võõrapäraseid diftonge, nagu *iu* : *ui*, mis kreekapärase häälduse läbi *i*-ks redutseerusid. Liguuriat tunti luikedemaana. Siinkohal pakub ta välja foneetilise võrdluse:

a) eesti *luikama*, *liugama* ‘abgleiten’;

b) eesti *luik*, *luige* ‘Schwan’. (Gleye 1937: 35.)

Sama tüve peab Gleye piisavalt produktiivseks, et pakkuda seda ka Lusitaania nime tüveks. Siia lisab ta järgmise võrdluse:

eesti *liug* ‘gleiten’, *liuga* ‘abschüssig’, *liuguma* : *luiguma* ‘gleiten’, *liusk* (gen. *liuzu*) ‘schräg, abschüssig’ (*liusku laskma* = *liugu laskma*), *liusk* (gen *liuza*) ‘Schlittschuh’, *liuzata* ‘gleiten’; soome *liukua* ‘gleiten’, *luistaa* ‘gleiten’ (LUIG, LIUG : LUIST) = *luisu* ‘abschüssig’. Nende võrdluste alusel tekib tal järeldus, et Liguuria ja Lusitaania nimed

viitavad Lääne-Euroopa mereäärsetele läänemeresoome päritolu elanikele. (Gleye 1937: 51.)

Üheks stiilinäiteks võib veel tuua Gleye Akvitaania koha- ja hõimunimede tõlgendamise, mille aluseks on ta võtnud Strabõni (63 eKr – 20 pKr) poolt kirja pandud kohanimed koos nende juurde käivate kommentaaridega:

- 1) *Ausci*: „Auch das Land der Auskier ist der fruchtbar und gut.“; vrd soome *hauska* ‘angenehm, lieb, freundlich, hübsch und gut (*olla hauskan-näköinen* ‘hübsch, gut auchsehen’);
- 2) *Tarbellier*, mida ülistati tema rikkalike kullakaevanduste tõttu, saab oma nimele järgmise võrdluse: soome *tarpeellinen* (= *asjanomainen*) ‘gebühren, notwendig; *olla tarpeeksi* ‘genügen, ausreichen’;
- 3) *Petrocorii*, Strabõni järgi hõim, keda tunti „mäeehitajatena“ ja nende nimi pärineb kreeka sõnast *petra* ‘Felsgebirge’ ja läänemeresoome sõnast *korjata* ‘bearbeiten, getreten’;
- 4) *Bituriigid*: soome *rihkama* ‘Kram’ + *pito* ‘Halten’; *pito-paikka* ‘Aufbewahrungsort’; Bitu-rig = *pitorihkama* : soome *rihkama-kauppa* ‘Kramladen’;
- 5) *Onesier*: tuntud suurepärase maitsega veega allikate poolest. Seletus: soome *onni* ‘Glück’; *onnistaminen* ‘Glück Erfolg, Wohlergehen’; eesti *õnnis* (gen *õnsa*) ‘glücklich’, *õnnistama* ‘gelingen, glücken’.

Järgnevalt on toodud linnanimed:

- 1) *Burdigala* (tänapäeval Bordeaux), bituriigide kaubanduslinn. Selles nimes esineb läänemeresoome kohanimeliide *-ala*, mille ees on soome sõna *portakko* “Treppe, Treppenhaus’ : *portakko* + *la* (soome *porras* ‘Stufe, Steg, Terrasse’; eesti *purte* ‘Leiter, Stiege’) = Terrassenstadt, Stufen zum Meere). (vrd soome *Mertola* ‘Fischfangplatz’ ja *Mertola* – koht Lõuna-Portugalis Guadiana jõe ääres) Ka Portugali enda nime saab seletada soome sõnakombinatsiooniga *portin-kallio*

‘Felsenpforte’. Seega võib nimi Burdigala olla murdeline vorm samast sõnast ja selle tähenduseks on mere ääres olev kaljune maa (*portaikkala*). Portugalis esineb sageli kohanimeliiteid *-ala, -ola*;

- 2) Gergovia on linn, mis asub kõrgel mäel ja see on tagasiviidav eesti sõnale *kõrge, kõrgune* ‘hoch’, *kõrgus* ‘höhe’; soome *korkeus* ‘Höhe’;
- 3) Alesia linna nimi on võrreldav soome liitsõnaga *alas-mäki* ‘Abhang, abschüssige Stelle’); eesti *alasi* ‘nach unten hin’;
- 4) Kaubanduslinn Korbilo: soome *korvaus* ‘Vergütung, Bezahlung’, *korvike* ‘Ersatz’, *korvata* ‘ersetzen, vergüten’;
- 5) Kaubanduslinn Kēnabos, Gēnabos: eesti *käänama*, soome *kääntää* ‘wenden, biegen, lenken’. Nimi on seostatav sellega, et linn asus jõekäänul.

Nendest näidetest teeb Gleye järelduse, et läänemeresoome aadel on endast nende nimede kaudu Akvitaaniasse mälestusmärgi jätnud. (Gleye 1937: 51–53.)

Kreeka muistsete asukate pelasgide nimetusele on Gleyel järgmine seletus. See põhinevat vormist *põllurahvas* ‘Landvolk’. Sõna *rahvas* asendus aga traakia sõnaga *azg* ‘Volk, Geschlecht’, millest moodustus *põllu-azgi*. Teise traakia-pelasgi seganimena toob ta välja sfinksi ehk lendava lõvi nimetuse. Esimene osa sõnast koosneb läänemeresoome sõnast *sīpi*, mitmuses *sīvet* ‘Flügel, Fittich’ ning sellele lisandub traakia sõna *ing* ‘Löwe’ ning sellekst moodustus lõpuks kreeka *sphinx*. Kolmanda traakia-pelasgi segavormina on välja toodud eelkreeka akropoli nimi *kakathan* = ida-armeenia *gagathan*, ladina *cacūmen* ‘Hügel’. Võrdluseks lisab ta eesti kohanime *Kakumäe* ‘Eulenhügel’. Vanima kreeka laeva nimetust *Argōnau* peab Gleye samuti pelasgi-traakia segavormiks, mis moodustub traakia sõnast *nau* (ladina *nauta-*) ja sellele lisandub pelasgi sõna *argo* (gen *argōn*), mis on tagasiviidav soome sõnale *arkku* ‘Kiste, Lade, Sarg, Truhe’. Siia lisab ta loendi pelasgi jälgedest Ida-Kreeka kohanimedes:

- 1) Makedoonlaste pealinn Edessa: soome *vedessä* ‘im Wasser’;

- 2) Olümpos: kreekapärastunud soome *ylin* 'der Höchste', *olla ylimillään* 'den Höhepunkt erreicht haben';
- 3) Olümpia: soome *ylim* 'höchste', *pyhä* 'heilig', millest moodustub *Ylim-pyhä*;
- 4) Zeusi püha salu Altis Olümpias: soome *altis* 'geneigt, ergeben', *altis Jumalan palveluksena* 'zu Gottes dienst bereit';
- 5) Apollo preestrinna Pythia: soome *pyytää* 'bitten, flehen';
- 6) samuti on eekreeka Demeteri kultuse oraakli kõnest leitud arvatavasti pelasgi-hüperborea fraas *konx on pax* 'der Stamm (Phallus?) ist dick';
- 7) kreeka *parthénos* 'Jungfrau': pelasgi-läänemeresoome **portene*; soome *porttola* 'Freudenhaus' (kas tegemist on liguuri-prantsuse sõnaga *bordel*?); soome *portto*; eesti *port*, *portma*; liivi *port*, *puort* 'Hure, Dirne, Huren'
- 8) päikesejumala Apollo traakia paralleelnimi Phoibos: soome *päivä* 'Tag, Sonne';
- 9) Tomarose mägi: soome *tomu* 'Staub'.

Selliste näidete põhjal võib teha järelduse, et pelasgid olid etnoloogilises mõistes muistse Euroopa läänemeresoome keelt kõnelevad rahvad. (Gleye 1937: 58–59.)

Veelgi ambitsioonikama võib välja tuua Gleye katse seada läänemeresoome rahvaid sugulusse etruskidega. Etruskid olevat Väike-Aasiast Umbriasse rännanud müüslased. Muistne müüslaste thalassokraatia viis neid mõlemale poole Egeuse merd. Seetõttu olid neil keelelised kontaktid Trooja ja Atika aladega. Lisaks traakia ja kaukaasia komponentidele väidab Gleye olevat etruski keeles veel ühe komponendi, milleks on hüperborea-läänemeresoome-pelasgi komponent. Nii toob Gleye paralleele järgmiste etruski ja läänemeresoome sõnade vahel:

- 1) etruski *sec* 'Tochter': lühivorm eesti sõnast *neitsik(u)* 'Mädel', *neitsit*, *neitsikene* 'Jungfrau';

- 2) etruski *ati* ‘Mutter’: soome *äiti* ‘Mutter’. On toimunud läänemeresoome keeltele omane häälikumuutus *äi > ā*;
- 3) etruski *puja* ‘Gattin’: soome *pohja* ‘Boden, Grund, Unterlage, Feld (als Stammutter)”; eesti *põhi* ‘Grund, Boden, Familie, Stammhalter’;
- 4) Kreeka muistsele nimele Hellas saab anda ka teistsuguse seletuse, milleks võiks olla etruski *hel ati* ‘Liebe Mutter’;
- 5) etruski *vanth* – needmisjumalanna nimetus: eesti *vanduma* ‘schwören, fluchen’, *vand* (Gen *vannu*) ‘Schwur, Fluch’;
- 6) etruski *kuls’u* ‘fuuria’: eesti *kool-suu* ‘Geifermund’;
- 7) etruski *lupuke* ‘starb’: soome *luppu* ‘Ende’, *luppuu* ‘ein Ende nehmen’. (Gleye 1937: 61–65.)

Hõimunimedest peab Gleye läänemeresoome päritolu olevaks veel lüükialaste nime, kelle varasemaks nimeks oli solüümid. Nendele nimedele loodud etümoloogia on järgmine: eesti *lykkaja* ‘Stosser, Ruderer, Segler’ (*lykka peale!* ‘fahr zu!’) ja lõuna-eesti *tsolaja*, *tsolizeja* ‘Pflätzerer’; *tsolama* ‘pflätzern’. Nii arvab ta ka lüükia keeles olevat läänemeresoome komponente, milleks on järgmised sõnad:

- a) lüükia *kūpa* ‘Grabhöhle’: soome *kuoppa* ‘Grube, Höhle’; eesti *koobas* (gen *koopa*) ‘Höhle, Grube’;
- b) lüükia *tideimi* ‘Kind’: eesti *titt* (gen *tita, tite*) ‘Kleines Kind’;
- c) lüükia *knta-vata* ‘Heerführer’: eesti *konna-vātaja* ‘Herdenaufseher’;
- d) lüükia *titeri* ‘Kind (Sohn)’: soome *tytär*; eesti *tyter* (gen *tyteri*) ‘Dochter’;
- e) lüükia *ōni* ‘Haus’: eesti *hõne*; soome *huone* ‘Haus’;
- f) lüükia *tes-ōni* ‘Tempel’: eesti *auustuze-hoone* ‘Prachtgebäude’. (Gleye 1937: 79–80.)

Üks kuulsamaid poleemikat põhjustanud Gleye näiteid on tema katse seletada Vana-Kreeka tulejumala Hephaistose nime päritolu. Võimalik, et saksa kirjapildi Häphaistos tõttu seostub see Gleyele järgmiste sõnadega: eesti-soome sõnaga *hää* 'gut', millele lisandub *paistus* (*paistoa*) 'scheiden, glänzen'. Teine samaväärne etümoloogia on nime Oinomaos kohta, mida ta usub koosnevat eestikeelsetest sõnadest *Oina-mao* 'Widdermaggen'. (Gleye 1937: 92.)

Kogu Gleye teooriat läbib kinnisidee, et muistne Euroopa oli läänemeresoome keeli kõnelev ja omistab läänemeresoome keeltele müütilise tähtsuse. Ta teeb järeldused väliste sarnasuste alusel ja püüab leida läänemeresoome sõnu igast võimalikust vanast nimest või tekstist ning loob automaatse seose tänapäevase läänemeresoome sõnakujuga. Suuresti tugineb ta andmete puudumisele ja lünklikkusele nii vana aja kohta kui ta käsitleb. Olemasolevaid andmeid kasutab järjekindlalt oma oletuste kinnitamiseks.

4.2.2. Arthur Gleye retseptsioon

Gleye retseptsioon ajakirjanduses polnud algusest peale sõbralik, v.a Mägi Kurdla ebateaduslikus raamatus esitatu. Paul Ariste on tema teooria suhtes sarkastiline ja tunneb piinlikkust raamatu „Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur“ riigi kulul väljaandmise pärast. (Ariste 1937.)

Keeleteadlane Jaan Puhvel kirjutab Gleye kohta veel 1996. aastal sarkastiliselt, et ta olevat „[---]“ pärast revolutsiooni kiritsenud Riias mingite vene kõrgkooli-kursuste professori ja dekaanina. Juba 1907. a oli Gleye Peterburis avaldanud kolmeköitelise hitiidi hieroglüüfide tõlgenduse, millele järgnesid veel kaks köidet „Hethitische Studien“, esimene 1910, teine 1930. Vahepeal olid nii hetiidi kiilkiri kui hieroglüüfid õigesti tõlgendatud lääne teadlaste poolt, nagu tsehh Bedrich Hrozny, sakslane Albrecht Götze ja ameeriklane Ignace Gelb, ning oma luigelaulus jäi Gleyel üle vaid nende teadlaste vastu raevutseda ja neid ebaaususes süüdistada tema „tõdede“ eiramise pärast. Ühesõnaga, piinlik teos, pühendatud Pätsile ja trükitud viimase armulikkusest Eesti Vabariigi kulu ja kirjadega.“ (Puhvel 1996.)

Samas pole teda siiski ka unustatud. Para-webi foorumis võtab kasutaja Kulfing tema teooria teema „Aestid“ all veel 14. jaanuaril 2008 üles (kirjaviis muutmata): „1937 aastal väitis ka professor Arthur Gleye, et piktid olid soomesugu merd sõitev rahvas Britannias. Seda juttu lugedes tahaks hüüda, puhas jama! Jama oleks siis, kui see oleks ainus väide. Lisagem siia Tacituse kirjutis.“ (Aesti 2007–2008.) Kõnealune juhtum kinnitab ebakeeleteaduslike teooriate rolli huvi tekitajana teaduslike probleemide vastu.

4.3. Edgar Valter Saks

Edgar Valter Saks (1910–1984) oli eesti poliitik, ajaloolane ja kirjanik, haridusminister eksiilis 8. maist 1971 kuni surmani. Ta oli lõpetanud 1934. aastal Tartu Ülikooli õigusteaduskonna. Emigreerus 1944 Soome ja Rootsi kaudu Kanadasse, töötas nii Kanadas kui ka Peruu ja Mehhikos. Saks on kirjutanud ajaloolaseid teoseid, kuigi need põhinevad kohanimede ja ebateaduslikuks tunnistatud allikmaterjalide ja teoste uurimisel ja tõlgendamisel. Muuhulgas käsitleb ta eelajaloolist soome-ugri asustust Euroopas, eesti päritolu aadlikke ja eestlaste ühiskonna seisuslikkust. Ta on rõhutanud geneoloogilise uurimistöö tähtsust, kuid seda äärmiselt parempoolsete vaadete pinnalt, et hoida ära madalast seisusest ja vasakpoolse mõttelaadiga inimeste (popside, orjade ja träälide) järglaste domineerimist eestlaskonnast ja seetõttu väärrika mineviku mahavaikimist ja alavääristamist. Tema romaanid kalduvad ajaviitekirjandusse ja maksavad lõivu rahvuslikule naiivsusele. (Oja 1995: 502).

4.3.1. Edgar Valter Saks Esto-Euroopa teooria

Sisuliselt Gleye mõttekäigu jätkajana käsitleb Edgar V. Saks teoses „Esto-Europa: A Treatise On The Finno-Ugric Primary Civilization in Europe“ Euroopa kohanimed, mida ta seostab eesti (*resp* soome-ugri) sõnatüvedega. Oletusele, et need kohanimed, mille kuju on sarnane mõnele tänapäevasele eesti sõnatüvele, tulenevadki eesti (*resp* soome-ugri) sõnatüvedest, otsib ta kinnitust Kunda kultuurist ja eelajaloolisest ajast, mille kohta keeleandmed puuduvad. Kohanimed klassifitseerib ta a) jõgikondade kaupa ja b) elatusalade kaupa. Laialdast ala, kus autor on niisuguseid kohanimed avastanud,

nimetab ta Esto-Europaks. Teoses on välja toodud kohanimedega loendid üksikasjaliste seletustega ja lisatud on ka kaks kaarti nn Esto-Euroopa idapoolse ja läänepoolse ala kohta. Autor ei piirdu üksnes kohanimedega, vaid eesti (*resp* soome-ugri) sõnatüvesid seostab ta ka hõimunimedega (nt vandaalid).

Kunda kultuuri peab Saks võimalikuks ühenduslüliliks eestikeelsete sõnade ja Euroopa kohanimedega tõttu sellepärast, et sellele kultuurile omased nähtused, näiteks Kunda tüüpi harpuunid, olid levinud üle Lääne-Euroopa ning nende idapoolseim leviala oli Moraavias ja põhjapoolseim Põhja-Saksamaal. Samuti olid Kunda kultuurile iseloomulikud luust naasklid ja kirved Lääne-Euroopas olemas juba nooremas paleoliitikumis, ent puudusid täielikult Uurali mägedes. Järelduseks on, et Kunda kultuuri arvukad luust tööriistad pärinevad paleoliitikumiaegsest Lääne-, Kesk- ja Ida-Euroopast, mitte Uurali mägedest. Teisisõnu, nad levisid läänest itta ja Kunda kultuuri kandjad saabusid Madeleine'i kultuuri jätkajaina Läänemere idakaldale. Seega, kui Kunda kultuuri esindajad olid soomeugrilased ja nende materiaalne kultuur oli seotud Lääne-Euroopa Madeleine'i kultuuriga, võiks soomeugrilasteks pidada ka Madeleine'i kultuuri esindajaid. Saks oletab, et suurem osa Euroopast oli enne indoeuroopa hõimude (*resp* keltide, germaanlaste ja slaavlaste) sissetungimist asustatud soomeugrilaste poolt. Seda peab ta kehtivaks eelajaloolise aja kohta, mille materiaalse kultuuri kohta on võimalik andmeid saada, aga keele kohta tõenäoliselt mitte. Ent Saks peab eelajalooliste keeleandmete saamist võimalikuks, sest „kohanimed on vaatamata arvukatele elanikkonnavahetustele väga püsivad ja nad on säilitanud oma algupärase vormi ja juured, näiteks 60% Gallia kohanimedest, mille Caesar pani kirja aastail 56–51 eKr, reedavad võimalikku soome-ugri päritolu, vastavad soome-ugri tüüpilisematele kohanimedele ja seega ei vaja põhjalikumaid uurimisi“ (Saks 1966: 18).

Oma teooria õigsuse kinnitamiseks toob Saks välja väidetava vastuolu indoeuroopa keeleteadlaste mõttekäigus. Nimelt väidavad nad ühelt poolt, et keldid olid sissetungijad ja seega saabusid alale, kus olid juba asukad – ja seega ka tähtsamate kohtade nimed – olemas, aga samas peavad nad peaaegu kõiki põhilisemaid kohanimesid Seine'i jõgikonnas keldi nimedeks. Mis siis sai kohanimedest, mis olid olemas enne keltide

sissetungi? Kas need muutused keldi nimedeks? Seda ei pea Saks võimalikuks. (Saks 1966: 124.)

Kohanimesid klassifitseerib ta jõgikondade kaupa. Peale jõgikondade kaupa klassifitseeritavate kohanimedele omistab Saks soome-ugri päritolu ka vandaalidele, vendidele ja tuhat aastat tagasi Läänemere lõunakaldal asunud hõimudele. Kohanimesid elatusalade kaupa klassifitseerib ta järgmiselt:

- kultus, üleloomulikud oskused, ennustamine ja teokraatia, sest muistseid soome-ugri hõime valitsenud jumalale lähem klass – 22%;
- kohanimed, mis märgivad algset asustust ja inimtegevusi – 20%;
- kohanimed, mis on seotud meresõiduga, kaubavahetusega, kalastamisega ja randumisega e sadamakohtade nimed – 5%;
- kohanimed, mis on seotud kindlustuste ja kaitsevajadusega – 8%;
- kohanimed, mis iseloomustavad geograafilisi objekte ja looduse eripära – 33%;
- mitmesuguste tähendustega kohanimed – 10%;
- dešifreerimata kohanimed – 2% (Saks 1966: 18).

Omaloode etümoloogiad põhinevad tal vanadel kroonikatel, kus on analüüsitavaid kohanimesid mainitud tänapäevases erineval kujul. Ta on välja valinud nimekujud, mis sarnanevad mõnele tänapäevasele eesti (*resp* soome-ugri) sõnale ja seega toetavad tema oletusi. Tegu ei ole sageli väikeste, tähtsusetute kohanimedega, vaid tänapäeva Euroopas määrava tähtsusega kohanimedega. Mõnikord muutuvad Saksa pilgu läbi soome-ugri tüvelisteks ka riikide nimetused. Et saada aimu Saksa loogikast kohanimedele etümologiseerimisel, toon järgmised näited.

Üks markantsemaid näiteid on katse viia soome-ugri tüvele Iirimaa nimetus (*Éire*). Seletust alustab ta sellest, et võtab aluseks Helmoldi „Slaavlaste kroonikas“ (Helmoldi Presbyteri *Chronica Slavorum*; 1167–1168 ja 1172) mainitud jõenime Hyrundo

(AD 1137 Suale, tänapäeval Schwale) ja seostab seda Taani hindamise raamatus (Liber Census Daniae, ca 1241. a) mainitud Eesti kohanimekujudega, millele lisab aastaarvu: Hyruela 1220. a, Hirvel-Hyrvel 1385. a, Hirvila 1694. a, mis on praegu Hirla küla Simuna kihelkonnas; Hyraen/kula 1219. a, Hyrenkule 1283. a, Hirenkulle 1623. a Risti kihelkonnas; Hirwe 1219. a, Hyrwen 1372. a, Hirro 1841. a (küla ja vana loss, mis ehitati 1000 a eKr Pirita lähedale); Hire (Hira) 1220. a, Hyr 1503. a, Hio (Hire) 1586. a, „Huyo (Hiiu) nu kallat Hirr“ 1694. a („Huyo (= Hiiu, „holy grove“), now called Hirr“), Hira 1726. a (praegu Ira küla Rapla lähedal). Sellele loetelule lisab ta järgmise etümoloogilise seletuse: „Varasemalt püüti seda kohanime seostada sõnaga „hirv“. Nimekuju Hirwe vanades tekstides tuleks lugeda Hirue. v, w ja u häälikumuutus oli ladina keeles tavaline. Ent ülaltoodud loend pakub teistsugust seletust. Nimekuju Huyo (nu kallat Hirr) originaalsetes dokumentides näitab, et kristliku kiriku surve all tõrjuti paganlikku päritolu nimed välja ja kujundati need ümber. Kohanimi Hira on sisekaoline ja sellele lisandub sufiks -ra ‘folk, but also river, lake, island’. Seega tuleks kohanime dešifreerida *Hiierahva* ‘the folk of the holy grove’. Sama kohanime on mainitud ka teistes vanades dokumentides, nt Hira või Ira jõgi Tertonas Liguurias, mis ei pruugi sugugi olla germaani päritolu, vaid soome-ugri. Samuti näivad Iirimaa vanad nimevormid paljastavat selle eelkeldi aegset nime: Ierne 330. a eKr, Iera (= Hira = Hiiera) ca 270. a eKr, Iernes 7. a eKr, Irin 49. a eKr, Iouernis 1. saj eKr, Hierne, Ierni, Hiverniam, Iuerniam; ja Iernida (saar Hispaania rannikul). Sarnasus Iirimaa vanade nimekujude ja eesti algupärase soome-ugri kohanimedega on niivõrd suur, et Iirimaa nimetust võib tõlgendada „hiiesaarena“ (*Island of the Holy Grove*).“ (Saks 1966: 43–44.)

Veel üheks markantseks näiteks on oletus Hamburgi linna nime päritolu kohta. Hamburgi vanad nimekujud kroonikais on Hama/burg, Hamma/burg 804. a ja Hamem/burg, Hamme/burg 1168. a. Eestis on analoogid nimekujudes Hama 1220. a, Hame 1438. a, Hamma 1447. a, praegu Amma. Soome analoogid oleksid Häme, Hämeen/linna ja Hamina. Tüvi „Hama“ on väga levinud ja see on sügavalt juurdunud endistesse soome-ugri asualadesse. Kuna Hamburgi nime vanad vormid on puhtalt soomeugrilised, on põhjust pidada neid seostuvaiks sarnaste soome-ugri kohanimedega. See viitab eesti (*resp* soome-ugri) sõnadele *ammuma* ‘to thunder, howl, sigh as wind’, *ammurgas* ‘rainbow’; *amb*, gen *ammu* ‘bow’, *ambuma* ‘to shoot the arrows’; *ammu-kaar* ‘rainbow’. Need sõnad

pärinevad soome-ugri mütoloogiast ja nõiakunstist. Nime Hama kasutati ka isikunimena, näiteks kandis seda nime muistse Taani kangelase Starchatheruse sõdalane, kes oli sündinud Eestis. (Saks 1966: 59.)

Vaieldamatult soome-ugri tüveliseks peab Saks ka Weseri jõe nime Saksamaal. Tõestuskäik sellele on järgmine. Weseri nimed vanades allikates esinesid kujul Oisorgou (= Visurgu) 11. a eKr, Bisurgis 7. a eKr, Visurgis, Visurgon 9. a pKr, Visurgis, Oisorgou, Oisorgiou (= Visurgiu), Visurgis, Visara, Visera, Uisera 720.a, Ysara 772. a, Wisara 775. a; Wisaram (Wiseram, Wisiram), Visuraba, Wisurada, Wisaraha, Wisuraha, Wesara 720. a; Visara, Visura 753. a, Uiseram 772. a; Wisura; Wisara, Wisera 1168. a; Visura 1126. a ja Visara 1178. a. Nimi põhinevat eesti (*resp* soome-ugri) sõnal *wizama*, *viskama*, *visk*, gen *visu* 'to cross water'. Soome-ugri algupärane sõna vee tähenduses olnud *vis*, eesti ja soome keeles *vesi*. Sufiksiga *-ra* tähendab jönenimi Visura jõge, mille alternatiivne nimi oli Visurada 'waterway'. Sufiks *-ra* antud kontekstis olevat seotud eesti sõnaga *rada* (soome *rata*). Samatüvelist nime esinevat sageli ka teistel endistel soome-ugri asualadel, nt Višera jõgi Kaama jõgikonnas, Viseri jõgi (praegu Viss) Gard'i departemangus Prantsusmaal; Visera (praegu la Vezère) Dordogne'i jõgikonnas Prantsusmaal jne. (Saks 1966: 80.)

Veel üheks näiteks võiks tuua Saksa katse etümologiseerida Moseli jõe nime. Vanades dokumentides on ta esinenud kujul Massili, Musella, Mosella 120. a pKr, Musella 642. a, Mosela, Mosellae 778. a ja Mosella 842. a. Liidet *-sella* seostab ta eesti (*resp* soome-ugri) sõnaga *selg*, gen *selja*, soome *selkä* 'hill-ridge, promontory'. Selle ette käiv liide *moo* liivi keeles tähendab 'land, soil, state', mis seostub eesti ja soome sõnaga *maa*. Seega teeb Saks järelduse, et Mosel ja soome nimi Maanselkä on sünonüümid. Teisisõnu, soome-ugri nimed Maanselkä ja Mosella (= Maaselja) oleksid sama nime eri variandid, mille tähendusena on Saksal kirjas 'highland ridge, land-ridge, water-shed', mis lähevad kokku Moseli ümbruse geograafiliste omadustega. (Saks 1966: 98–99.) Sellele etümoloogiale pakub Saks müütilise seletuse, et „soome-ugri nimed on säilitanud ülima täpsuse koha iseloomustamisel, mida leidub harva teistes keeltes“. (Saks 1966: 99) Sama tüve leiab ta geograafiliselt veelgi kaugemast ja veelgi ettearvamatumast paigast. Nimelt assotsieerub

tal sõna *maasiil*, gen *maasiilu* ‘strip of land, peninsula’ vana kohanimevormiga *Masylia*, mis on praegu Marseilles. (Saks 1966: 99.)

Üheks looduse eripära kirjeldavaks etümoloogiaks toob Saks ka Pariisi ajaloolise nime *Lutetia*, mis on Straboni Euroopa kaardil kirjas kujul *Loukotokian* ja Ptolemaiosel *Leukotekia* ning paljudes vanades ülestähendustes *Luteci*, *Lutetia*, *Lutecia*, *Lutica*, *Lu(o)cetia*. Indoeuroopa keeleteadlased peavad seda pärinevaks ladina sõnast *lutun* ‘mud, mire, dirt, loam, Clay’ või keldi sõnast *lutuhezi* ‘building in the middle of water’, ‘dwelling of Lucotios’, aga Saks seostab seda soome sõnaga *luoto* ‘a small island in the river, lake or sea’ ja mütoloogilise paiga nimega *Luotola* Kalevalas, kusjuures *luote* ‘sacrificing island without forest’. Siia lisab ta eesti sõnad *lood*, gen *loou*, *loot*, gen *loodu* ‘small, flat, dry island without forest’. Kuna Caesari kirjapanekute järgi asus Pariis väikesel saarel, tekib Saksal järeldus, et *Lutetia* soome-ugri päritolu on tõenäolisem indoeuroopa omast, seda enam, et saared olid soomeugrilaste jaoks seotud nõidusekultusega. Samuti ei tuntud ladinakeelses kirjapildis täishäälikuühendeid, seega on *Lutetia* kuju täiesti ootuspärane (Saks 1966: 141).

Joonis 3.2.1. Euroopa kaart Straboni „Geograafia“ järgi (Murray [s.a.]: www.domesday.me.uk/strabo.jpg).

Veel lisan Saks ambitsioonika katse seostada druiide soome-ugri mütoloogiaga. Siinkohal kasutab ta ära Caesari kirjapanekuid druiidide kohta ja Henriku Liivimaa kroonikas (Heinrici chronicon Livoniae; 1224–1227) olevaid ülestähendusi Eesti ja Liivimaa kohta, kust leiab sarnaseid kirjeldusi kultussüsteemi kohta, mille kohaselt vaimulikud hoidsid eemale sõjast ning vabastati väeteenistusest ja kõigist kohustustest. Siinkohal esitab Saks fantastilise oletuse, et niisuguse süsteemi võtsid indoeurooplastest sisserändajad soomeugrilastelt üle. Soome-ugri nõiakultusele iseloomulikke preestrite nimesid märkab ta veel 6.–9. sajandi Euroopa kristlikes kirikutes. Nii jõuab ta seoseni druiidide nimetuse ja hiie mõiste vahel. Druiide on mainitud kujul *Druidas*, *Driadae* (*druidae*, *dryadae*), *Druidai* jne. Mida muistne nimetus „druiid“ tähendab, võib kindlaks teha kakskeelse hauakivi abil Kormaci kirikuaias Irimaal. Seal leidub tekst *Ivvene* (= Iu uene) *drvvides* (= druuides). Seega tähendab ladinapärase „druiid“ etnilises transliteratsioonis *iuuene* = *hiuene* = *hiiu*, nom. *hiid* ‘ancestral hero, ogre, a hideous or cruel man’, ‘mythological human being who could not be seen’; *hiidne* ‘from the time immemorial’, ‘belonging to ancestral cult’. Ehkki sõna *iuuene* on peetud keldi sõnaks, on tegemist soome-ugri nimetusega preestrite kohta, kes teenisid hiit, mis oli pühapaigaks Esto-Europas. (Saks 1966: 142–143.)

Peale jöenimede ja kohanimede püüab Saks omistada soome-ugri päritolu ka muistsetele Euroopa hõimudele, kellest tähtsamad on vandaalid. Sellele oletusele leiab ta tuge asjaolust, et vandaalide germaani päritolu ei ole leidnud teadlaste poolt üldist kinnitust ja mõned briti teadlased peavad vandaalide päritolu tundmatuks. Tõestust püüab ta leida 253. aasta ladina- ja kreekakeelsetest tekstidest, mille kohaselt vandaalid juhtisid suurt konföderatsiooni, kuhu kuulusid finnid (= aestid), kes võitlesid Rooma leegionide vastu. Ta on seisukohal, et vandaalid asustasid Läänemere lõunakallast Hela poolsaarest Weseri jõeni. Vandaalide kadumise (ja päritolu ebaselguse) põhjuseks peab ta nende ristiusku pööramist 12. sajandil. Nende päritolusse püüab Saks selgust tuua eesti (*resp* soome-ugri) sõnade *wand*, gen *wannu*; soome *wanne*; liivi *vann*, *vand* ‘oath, swear, vow’; *wanduma*, *wandma* ‘to bewitch, enchant, swear, take an oath’ abil. Seega leiab ta tegu olevat mütoloogilise tagapõhjaga nimega, mis seostub soome-ugri üleloomulike jõudude ja nõiduse kultusega. Kinnitust leiab ta sellestki, et veel 5. ja 6. sajandil olid vandaalide

rooma-katoliku kirikus kasutusel eelkristlikud nimed, mida Saks peab seotuks soome-ugri nõiduse kultusega (Cirila, Salo, Pinta jne). (Saks 1966: 62–65.)

Kokkuvõttes võib öelda, et Edgar Valter Saks teooria tugineb müütilisele oletusele, et soome-ugri rahvad olid muistses Euroopas määrava tähtsusega. Sellele oletusele otsib ta toetust Euroopa kohanimedest, mille usub olevat säilinud tuhandeid aastaid muutumatul kujul ja seostab neid automaatselt tänapäevase keelekujuga sõnadega. Ta otsib kohanimedele tähendust ka kohtade geograafilisest iseloomust ning leiab automaatselt kokkulangevusi mõne tänapäevase eesti sõnaga. Nii jõuab ta järeldusele, et soome-ugrilased asustasid sisuliselt kogu Euroopat.

4.3.2. Edgar Valter Saks retseptioon eesti kultuuriruumis

Edgar V. Saks kui viljakas kirjutaja on mõistagi eelnevalt käsitletud ebakeeleteaduse teooriate loojatest tuntum. 1920.–1930. aastatel avaldas ta Tartus neli romaani, neist tuntuima, Vene-Liivi sõda käsitleva „Hannibali rahva“ ümbertöötatuna ka 1970. aastal Torontos (EKRL 1995: 502). Ent hoopis rohkem on tema sulest „raamatuina ilmunud rahvuspoliitilisi tendeeritud uurimusi soomeugrilaste ja eesti eelajaloo kohta“ (Oja 1995: 502). Romaanidega samasse ilmumisaega jääb „Ernst Enno üliõpilasaastad Korp! „Vironia“ arhiivi valgusel“ (1935). Lisaks käesolevas uurimuses käsitletavale „Esto-Europale“ kuuluvad Saks (pseudo)teaduslikku bibliograafiasse veel 1960. aastal avaldatud „Aestii, An Analysis of an Ancient European Civilization“ (Studies in the Ur-European History 1), „Eesti soost vasallkond taaniaegsel Virumaal. Jüriöö mäss: Revideerivaid seisukohti ürikute valgusel“ (1971), „Commentaries on the Liber Census Daniae: Studies in Mediaeval European History“ (1974), „Saxi-Saxa-Sax-Saks: Nimikond ja suguselts. Genealoogiline uurimus“ (1979) ja „The Estonian Vikings“ (1981) (EKRL 1995: 502). Viimane neist on tõlgitud eesti keelde ja ilmunud pealkirja all „Eesti viikingid“ koguni kahes trükis (2003 ja 2005). Kahtlemata on harrastusajaloolane Saks tuntum ja populaarsem kui harrastuslingvist Saks. Vaatamata sellele, et ühiskondliku arvamusiidri staatuses arvustaja Andrei Hvostov märgib „Eesti viikingite“ ilmumise puhul: „Oleks visiooni esmatrüki aastaarvuks 1881, võiks seda isegi täie rinnaga nautida. Paraku trükiti Edgar V. Saks nägemus 1981. aastal Cardiffis. Seega pole tegemist

mälestusmärgiga 19. sajandi lõpul Euroopat valitsenud rassismile ja marurahvuslusele, vaid lihtsalt maniakaalsusega.“ (Hvostov 2004.)³ Ent väljaspool teadust, nt ajakirjanduses, ei peljata Saksa nimetada kõrvuti Ago Künnapi, Kalevi Wiiki, Urmas Sutropi, Lennart Meri jt tunnustatud, kuid peavoolust hälbivate mõtlejatega (vt nt Kangur 2001), mis kinnitab, et tema ebakeeleteaduslikel ja pseudoajalooteemalistel teooriatel on eesti kultuuris oma mõjuruum. Pealegi on igas kultuuris ka nišše, mis mitte üksnes ei tolereeri ebakonventsionaalseid ja pseudoteaduslikke käsitlusi, vaid suisa toimivad nende najal, nt rollimängud (LARP ehk *Live Action Roleplay*), mille stsenaariumides on kasutatud E. V. Saksa ajalooühoteesse. Need ei kuulu mõistagi teaduse valdkonda, kuid on huvitavad uurimisväljad folkloristidele ja kultuuriantropoloogidele.⁴ Tema fiktsionaalsed teosed on vaatamata neis sisalduvatele pseudoteaduslikele hüpoteesidele saanud tunduvalt parema vastuvõtu osaliseks.

Saksa on kritiseerinud ka Ariste oma artiklis „Ebakeeleteadusest“ 1980. aastal. Ta toob välja, et Saks on püüdnud hiilata oma ajalooeadmistega ning kasutab sõna „teaduslik“ Saksa loomingu puhul jutumärkides. Ta toob välja ebakeeleteaduslikke nimevõrdlusi, milles Saks on näinud eesti (*resp* läänemeresoome) päritolu ning avaldab arvamust, et Euroopa kohanimedid eesti keelega ühendada võib vaid haige fantaasia. Samuti heidab ta Saksale ette, et suures tahtmises eesti päritolule osutada on ta koguni välja mõelnud sõnu, mida eesti keeles pole olemas ega ole ka varem olemas olnud. (Ariste 1980.)

³ Ka Saksa Tulimullas 1975. aastal ilmunud Otto Fabian Wrangelli Eestimaa kroonika sissejuhatuse keeleliselt heaks hinnatud tõlke kommentaarid ja tõlgendused saavad kriitika osaliseks: „Saks mõtestab kroonika eessõna kui eesti soost vasallperekondade (kuhu kuulusid tõlkija arvates ka Wrangellid) soovi säilitada Liivi ordu vastu Eestimaa autonoomsust. Paraku pole Saks arvestanud asjaoluga, et tegelikult kujutab kroonika eessõna Wrangelli sõna-sõnalist ära kirja Fischbachi kroonikast.“ (Vanamölder 2007: 11).

⁴ Näiteks räägib elektriinsenerist prohvetiurija Jüri Henno usutluses Eesti Ekspressile, et kuna tal on käsil „Kalevi tarkuseraamatu“ taasloomine, milles ta toetub „nägemustele, mis teda teinekord hommikul värskelt peaga tabavad, aga kasutab ka mitmesugust allikmaterjali. Eeskätt neid autoreid, keda tõsised teadusmehed isemõtlejatest esseistideks peavad: Karl August Hermann, Edgar V. Saks, Rama Tamm, Lennart Meri, aga ka tõsiteadlased Jaan Puhvel ja August Annist“. (Kesküla 2005.)

4.4. Jüri Härmatare

Välis-Eesti tagapõhjaga, Kanadas elanud, kuid Eestis sündinud Jüri Härmatare (sünninimega Georg Helmut Hermburg, 1911–1989) ei olnud samuti keeleteadlane, nagu eelloetletudki. Temast on siinkirjutajale teada vaid seda, et ta lõpetas 1939. aastal Tartu Ülikooli õigusteaduskonna diplomitööga „Maakonna omahaldus“ ning oli eksilis seotud kirikuga ja tegeles arheoloogiaga, mis ilmselt viis ta sumeri sugulaste otsinguile.

4.4.1. Jüri Härmatare teooria

Veel üheks välis-Eesti tagapõhjaga ebakeeleteadusliku teooria loojaks on olnud Jüri Härmatare, kes on Kanadas andnud välja raamatu „Sumeri kilde“. Raamatu alguses nimetab ta läänemeresoome keelte Uurali päritolu teooriat savijalgadel seisvaks ja spekulatiivseks, mis põhineb ainult vähestel laensõnadel uurali-altai keeltest (Härmatare 1976: 7). Selle asemele pakub ta oma isiklikku teooriat, mis põhinevat arheoloogilistel väljakaevamistel Mesopotaamias. Nii on väljakaevamised andnud palju kirjalikke materjale kiilkirjade näol ja raamat keskendubki kiilkirja uurimustele. Härmatare peab kiilkirju põhialuseks Sumeri riigi avastamisel. Raamatu on ta kirjutanud oma viieteistaastase arheoloogilise uurimistöö põhjal ning põhiliselt tutvustab ta Sumeri ja selle naaberalade kultuure, aga teeb juttu ka eesti ja sumeri keele seostest.

Oma teoses viib ta sumeri keele leiud kokku tänapäevase eesti keelega ning väidab täie tõsidusega, et eesti keelt ei tuleks otsida üksnes Läänemere ümbrusest, vaid palju kaugemalt, Vatikani muuseumist. Härmatare on toonud hüpoteetilise eesti keele esinemuse kohta järgmisi näiteid.

1. Sumerikeelne tekst 2500 eKr:

MUL AN-TA SUR-RA SI-NUL NU-TA.

2. Hetiidi tekst (hieroglüüfiline) Anatoolia Kõrgmaalt, praegusest Türgist 1500 eKr:

MA-H-LA PU-U (eriti õuna- ja viinamarjamahl).

3. Vanapärsia tekst 500 eKr:

VA-SA-RA KÄ-E-LA

PA-LU-VA SA-NA A-NNA

(kuninga palvus jumala poole).

4. Assüüria kuningas Tiglat-Pileser III (744–722 eKr) oma sõjakäigus Süüria ja Palestiina vastu vallutas järgmised maad:

- 1) U-DU-MA-A (Piibli Edom, juutide lõunanaaber);
- 2) PA-LA-AS-TU (praegune Palestiina);
- 3) KU-U-MU-HU (Türgi osa Tauruse mäestik))
- 4) HÄ-TA-RIK-KA (Süüria osa, Liibanoni mägedest idas);
- 5) A-BI-LAK-KA (Süüria põhjaosa);
- 6) HA-A-SA-TA (Gaza kallas).

Lisaks leiab Härmatare, et aastal 600 eKr olevat Põhja-Indias olnud kaheksa eestikeelset kohanime: Kambuoja, Matsa Kosaa, Kuru, Kandahara, Vatsa, Magada, Anga (Härmatare 1976: 13–14).

Sarnaselt teistele ebakeeleteaduslike teooriate loojatele lõikab ka Härmatare kasu andmete puudumisest. Näiteks esines Sumeris peale hanesid ja parte veel üks lind nimega KUR-KU, mida arheoloogid ega ajaloolased ei osanud määratleda. Härmatare loob aga otsese seose soome sõnaga *kurki* ehk meie *kurg*. Piisavaks põhjuseks neid sõnakujusid seostada peab ta asjaolu, et Halafi kultuuri keraamika vormidel esineb kurgede ridu. (Härmatare 1976: 43.)

Peatükis Pärsia ajastu kohta toob Härmatare näite arheoloog Ernst Herzfeldi leitud kuningas Dariuse kivist uksekäepidemest, millel olev käekiri on dešifreeritud järgmiselt: *Daaravahusa majaukse kaasa käina, kärata*, esitades küsimuse: kuidas eesti keel Dariuse

uksenupule sai? (Härmatare 1976: 86.) Samas peatükis toob viitab ta Avesta käsikirjale, tuues välja Avesta ja eesti paralleelsõnu:

Eesti	Avesta
taevas	daeva
nägema	naiti
nui, vasar	vazra
sõna	zana
keel	hizva
ainu	ainyat
kandma	kanta
auru, õhk	ahura
kaota	gaoza
vana	vangha
magu	mogu

Siinkohal lisab Härmatare, et pärsia usuisa Zoroaster nimetab jumalat Auraks või Ahuraks ning hilisemates kirjutistes esineb ka nimi Mazda. Viimase kõrvutab Härmatare eesti sõnaga *maada*. (Härmatare 1976: 102–103.) Sarnaseid loetelusid on teoses veelgi.

Lõpuks asub Härmatare oma teooriale tõestust otsima etnograafilistest mustritest, tuues nn tõestuseks näiteks, et kaheksaharulise tähe motiivi Tarvastu ninarätikul, mis on sarnane Halafi ja Siyalki tähtedele. Nagu etnograafiliste mustrite puhul, toetub Härmatare püsiva iseloomu aspektile ka kohanimedele puhul. Siinkohal toob ta paralleeli Inglismaa kohanimedega, mis kandusid edasi Ameerikasse, Kanadasse, Austraaliasse ja Uus-Meremaale. Nii usub ta, et ka Eesti kohanimed on „kuskilt emamaalt“ kaasa toodud.

(Härmatare 1976: 112–113.) Samaväärseks materjaliks kohanimedega peab ta ka isikunimesid. Edaspidi lisab ta nimenäiteid eelamikeelse tekstiga Persepolise kindluse kivitahvlitelt. Nii avastab ta kohanime Harriu (esineb ka kujul Harrimaada, Harriumuana), mille kõrvutab oma sünnikoha maakonna Harjumaa nimega. (Härmatare 1976: 114.) Lisaks toob ta veel hulgaliselt nimenäiteid samadelt kivitahvlitelt, mis peaksid eestlasele igati arusaadavad olema.

Oma uurimuse perspektiivi näeb ta eel-indoeuroopa keele uurimises, uskudes, et sellega on eesti keelel olnud lähedane kokkupuude. Siinkohal toob ta välja paralleele hüpoteetilise eel-indoeuroopa keele ja eesti keele vahel (*ulguo* ‘wolf’ – *ulguma* (hunt), *ghuros* ‘wrong’ – kurat, *deiuo* ‘God’ – taevas jne). Ilmselt pidades sumeri keelt selleks eel-indoeuroopa keeleks, avaldab Härmatare arvamust, et „kuna sumeri kirjutatud keel oli esimene ja levines laial alal, olen siit arvamuse saanud, et meilt on laenatud, mitte meie ei ole olnud laenajad“. (Härmatare 1976: 122.)

Oma raamatu kokkuvõttes rõhutab Härmatare, et on kõiki materjale käsitlenud objektiivselt ja hoidunud igasugusest rahvuslikust sentimentaalsusest.

4.4.2. Jüri Härmatare retseptsioonist

Vastupidiselt Härmatarele endale ei pidanud kriitikud tema teooriat objektiivseks. Nii on Paul Ariste artiklis „Ebakeeleteadusest“ liigitanud selle üheks goropismi koolkondadest ning ironiseerib Härmatare uskumuse üle, et ta on lausa oma silmaga näinud Mesopotaamia piirkondi, kust eestlased on üle käinud. Kohanimede kõrvutamisi ja nende arvatavat kaasatoomist Sumerist peab Ariste pelgaks fantaasiaks. Niisuguse teooria tekkepõhjuseks peab ta väliseestlaste võõrsil tekkinud alaväärsuskompleksi, mille tõttu „haige fantaasia abil püütakse ennast esile tõsta, otsides oma suurt minevikku“ (Ariste 1980). Samuti suhtub Härmatare püüdlustesse irooniaga Jaan Puhvel (1996). Samas on Härmatare raamat leidnud ka sooja vastuvõttu. Tema teost on ühes internetifoorumis nimetatud imeliseks raamatuks, kuna usutakse, et see tõestab, et sumerid rääkisid eesti keeles. Populaarne on ka tema poolt toodud näide ukse käepidemel olevast kirjast *Daaravahusa majaukse kaasa käina, kärata*, millest üritatakse ikka ja jälle kinnitust saada

eestlaste suursugusele päritolule, aga niivõrd intrigeeriv näide võib olla levinud ka Härmatare teosest sõltumatult.

4.5. Oskar-Adolf Põldemaa

Oskar-Adolf Põldemaa (1919–2005) oli seikleja nii elus kui ka teaduses, aga ka fantaasias. Teada on, et ta sündis Saaremaal Valjala kihelkonnas taluperes ja hakkas pärast algkooli lõpetamist 1934. aastal merd sõitma. Oma sõnul jõudnud ta ka Hispaania kodusõjas vabariiklaste poolel võidelda ja Inglismaal Leedsis mereväekoolis allveelaeva mehaanikuks õppida, kuid selle kohta pole mingeid tõendeid. Küll aga õnnestus tal Teise maailmasõja ajal võidelda nii Vene kui ka Saksa poolel ning sõja järel Siberis karistust kanda. Oma töömehepõlve veetis ta pärast vabanemist samuti Siberis: Vladivostokis allveelaevade mootoreid remontides ja Magadanis elektrijaama turbiine monteerides. Ta oli eesrindlik töömees, aga ka Magadani oblasti poksitšempion. Eestisse Saaremaale naasis ta 1993. aastal ja just siin arendas ta ka oma ebakeeleteaduslikku teooriat ning avaldas sellekohase trükise „Muinaskiirkiri kõneleb eesti keeles“. (Pesti 2009a, 2009b.)

4.5.1. Oskar-Adolf Põldemaa muinaskiirkirja teooria

Oskar-Adolf Põldemaa teooria viib eesti keele tagasi muinaskiirkirjale, mille Itaalia arheoloogid leidsid Saavimaa pealinna Maariba (Ma'rib) veehoidla lähedalt ja mille vanuseks on pakutud viis tuhat aastat ning tugineb uskumusel, et eestlastel ja juutidel on kolm tuhat aastat ühist ajalugu. Et kirjutamine oli sellel maal laialdaselt kasutusel, siis võivat oodata veel vanemaid leide. Kiri erineb tänapäevast. Ta on silpkiri ehk selline kiri, kus üks täht märgib silpi. Selles silpkirjas näeb Põldemaa „puhast Saaremaa ja Põhja-Eesti keelt, mida mõistavad veel seitsmekümne aastased“ (Põldemaa 1995: 3). Ta uskus, et veel enne Nõukogude Liidu okupatsiooni räägiti Eestis kahekordset keelt: esiteks vana eesti keelt ja siis veel sellist, kus pandi igale sõnale juurde praeguse eesti keele sõnad. Arusaamise hõlbustamiseks pakub ta oma raamatus trükitud praeguse eesti keele sõnu ja väikeste tähtedega kirjutatud vana keele sõnu.

Ta seab ühtlasi kahtluse alla väite, et eestlased kuuluvad soome-ugri rahvaste hõimu, tuues põhjenduseks Piibli kirjakoha, kus kirjeldatakse, kuidas Saalomon külastas Saavimaa valitsejat. See juhtus üheksasaja kuuekümnendail aastail enne Kristuse sündi. Piibel näitavat, et „Saavimaa ja Maariba linna rahvas oli Jumala juures kõrges lugupidamises – kõikjal valitses tarkus ja rikkus ja heameel!“ Siinkohal kinnitab ta, et Saavimaa sultaniemand ja ta rahvas rääkisid puhtas eesti keeles. Näide: „Otse on nii kuhu“, „ALLKIRI“, „kadub Sokota ära.“ See näide rääkivat Sokotra saarest Kadubi linnaga, mille sumerid asustasid 3300 aastat enne Kristuse sündi laevade varustamise kohaks ja mis sellena töötab tänapäevani. Miks aga kadus eestlastele mõistetavat keelt rääkinud Saavimaalt seitsesada aastat enne Kristuse sündi, selle põhjuseks olevat uustulnukad, sissetungijad, kes olid kultuuriliselt väga madalal järjel ja nii algas Saavimaal tume ja pime aeg. (Pöldemaa 1995: 3.)

Pöldemaa teooria stiilinäitena on lisas 2 toodud tema Maariba veehoidla veeseaduse.

Pöldemaa tõlgendused põhinevad ideaalsetel konstruktsioonidel ja katsel ühendada muinaskiirkirja automaatselt eesti keelega. Ta usub, et muinaskiirkirjas oli iga märgi taga konkreetne eestikeelne sõna ja on konstrueerinud terveid lauseid. Nii on tulemuseks võrdlemisi piiratud sõnavaraga ja ennast kordav tekst.

4.5.2. Oskar-Adolf Pöldemaa retseptsiionist

Oskar-Adolf Pöldemaa kui lennuka fantaasia, hea fabuleerimisoskuse ja värvika elukäiguga inimene on suutnud kõikvõimalikes situatsioonides ühiskondlikku tähelepanu nautida, olgu seda siis hullumeelse noorpõlveideega müüa kodutalu elatist võimaldava laeva ostmiseks (Pesti 2009a) või eesrindliku töölisena Nõukogude Liidus. Ent tema keeleteadusikud vaated kuigivõrd tähelepanu ei pälvinud, seda enam, et poolesajaleheküljelise brošüüri „Muinaskiirkirja kõneleb eesti keeles“ avaldas ta omakirjastusliku väljaandena. Kusjuures see polnud tema kirjastajadebüüt – aasta varem oli trükivalgust näinud paarikümneleheküljeline vihikuke „Relvata enesekaitse: võitlussüsteem mõningate valutekitavate enesekaitse võtetega edukaks vastupanuks tugevamale ehk relvastatud vastasele“.

Üldsuse mõningase tähelepanu osaliseks sai Põldemaa alles postuumselt, sedagi mitte muinaskiirkirja teooria tõttu, vaid tänu tugeva paigaidentiteediga Saaremaa muuseumi töötaja Olavi Pesti huvile kodusaares elanud silmatorkava isiksuse vastu, mille tulemuseks olid kaks pikemat kirjutist maakonnalehes Oma Saar (Pesti 2009a, 2009b). Põldemaa muinaskiirkirja teooria on liiga raskesti jälgitav, segane ja ilmselt näis ka muidu alternatiivteooriateid pooldavale auditooriumile uskumatu ja vastuvõetamatu.

4.6. Andres Pääbo

1947. aastal sündinud Andres Pääbo on eesti päritolu Kanada kunstnik. Elab Kawartha järve ääres Kesk-Kanada lõunaosas. Kunstiga tegelemist alustas ta teismelisena ja see on tema põhitegevus 1985. aastast. Õppinud on ta mitmes kunstiõppeasutuses, sh Ontario Kunstikolledžis, ent tal on ka BASc kraad Toronto ülikoolist. Kuid tal tekkis juba veidi pealt 20-aastase noorukina tõsine huvi eelajaloolise mineviku ja põhjala põlisrahvaste vast.

4.6.1. Andres Pääbo veneedi raidkirjade tõlgendused

Omakõidetud teoses „The Veneti Language: An Ancient Language from New Perspective“ annab Andres Pääbo põhjaliku ülevaate oma uudsest lähenemisest veneedi raidkirjadele ja nende tõlgendamisele. Ta tugineb uskumusele, et kui veneetide ja läänemeresoome keele kõnelejate vahel on olnud pikaajalised sidemed merevaiguga kaubitsemise tõttu, tuleks veneedi raidkirju vaadelda läänemeresoome keelte perspektiivist. Veneetide raidkirju on leitud tänapäeva Itaaliast, ajalooliselt Rooma keisririigi territooriumilt. Roomlasi võis olla kogu keisririigi territooriumil vaid 1%, aga et nad olid kõrgel positsioonil, hakkas toimuma keele- ja kultuurivahetus. Seega algatas Rooma keisririik Mandri-Euroopas üleminekut mitte-indoeuroopa keeltelt indoeuroopa keeltele. Selline üleminek tähendas ka radikaalseid muutusi kultuuris, valitsemissüsteemis ja religioonis. Kui algselt oli Euroopa egalitaarne, siis indoeuroopa ekspansiooni järel muutus ta hierarhiliseks ja meestekeskseks. Oma relvastuse ja vallutustehnikaga suutsid indoeurooplased väga kiiresti välja tõrjuda mitte-indoeurooplased. Keelevahetus toimus

ilma, et oleks tõendatult leitud ühtegi keelte vahevormi. Sellise olukorra on põhjustanud vallutaja ja vallutatava keelte ja mõttemaailmade liigne erinevus. Seega pidi vallutajakeel võitma ja vallutatav hääbuma.

Veneedi raidkirjad pärinevad Rooma keisririigi eelsest ajast. Nii võib läheneda veneedi keelele kui mitte-indoeuroopa keelele. Siinkohal ei saa mööda minna teistest mitte-indoeuroopa keeltest, mida Apenniini poolsaarel enne indoeuroopa ekspansiooni kõneldi. Üks neist on etruski keel. Nimelt peab Pääbo seda seotuks omaaegse läänemeresoome Loode-Euroopas kõneldud variandiga, mis on tänapäevastest läänemeresoome keeltest kaugemal ja juurtest eemaldunum kui veneedi keel, mis oli merevaigukaubanduse kaudu säilitanud sideme Põhja-Euroopaga. Seetõttu on Pääbo valinud eesti keele ja mitte-indoeuroopa keelte kokkuvõimiseks veneedi keele. (Pääbo 2007: 87–92.) Ta vaidleb vastu varasemale ideele, et veneedi keel oli ladina keele arhailine vorm ja usub, et vanadest raidkirjadest leitud ladina sõnad olid üksnes näiliselt ladinakeelsed. Näiteks toob ta sõna *e.go*, mida seostab automaatselt eesti sõnaga *jäägu* ‘let be, let continue, let rest’, mis on üsna tavaline ja levinud sõna. (Pääbo 2009a.)

Teiseks põhjenduseks, miks sobib veneedi keele dešifreerimiseks kõige paremini eesti keel, peab Pääbo asjaolu, et eesti keel on tänapäevaseist lähim hääbunud läänemeresoome Loode-Euroopa variandile. Veneedi keele liigitamist läänemeresoome keelte hulka peab ta võimalikuks ka seetõttu, et „see on äärmiselt aglutineeriv, rohkemate käändelõppudega kui raidkirjadest välja lugeda võib“ (Pääbo 2007: 102).

Eesti keele sobivust veneedi keele dešifreerimiseks ajalisest vaatenurgast peab Pääbo õigeks seetõttu, et „kui võrrelda hispaania ja itaalia keelt, mida saab kasutada ladina keele dešifreerimisel, ilmneb 2000 aasta pikkune areng hispaania ja 2000 aasta pikkune areng itaalia keeles, mis teeb kokku 4000 aasta pikkuse kombineeritud arengu; ladina keel on aga kivistunud ja on muutunud 0 aastat. Veneedi keel on olnud kivistunud üle 2000 aasta ning seega on keeleline kaugus eesti ja veneedi keele vahel väiksem kui see oleks olnud juhul, kui veneedi keel oleks ellu jäänud ja arenenud samal viisil, kui itaalia keel ladina keele suhtes“. (Pääbo 2007: 108–109.) Tema sõnul põhinevad katsed dešifreerida veneedi keelt eesti keele abil oletusel, et kui elaval keelel on hääbunud keelega sugulus, siis on vanadest raidkirjadest dešifreeritud lause loogiline, lihtne, tähendusega ja konteksti sobiv,

aga kui elaval keelel ja hääbunud keelel sugulus puudub, siis on tulemuseks absurdsed laused.

Siinkohal toon näite Pääbo katsest veneedi keelt eesti keele abil dešifreerida. Tegemist on kirjaga Itaalist Canevoi di Cadola külast Ülem-Piave jõe äärest leitud ämbriil:

ENONI . ONTEI . APPIOI . SSELBOI SSELBOI . ANDE TIC OBOS ECUPETARIS

Kui kasutada tõlgendamiseks inglise keelt, saame sellise lause: „*Anon – on the – apply – sell boy sell boy – and ethic – oh boys – occupy taris.*“ Hea tahtmise korral võib analüüsija pidada seda poeetiliseks lauseks, millele peab lisanduma pikk selgitus, aga sellel lausel puudub siiski arusaadav tähendus. Samuti ei pea Pääbo adekvaatseks Micheal Lejeune'i tõlgendust, mis näeb välja järgmine: „*Burial vault of Ennonios for (his brothers) Onts (and) Applios (and for) himself, (all three) sons of Andetios.*“, sest see sisaldab liiga palju tähenduseta isikunimesid. Ent tundmatu tähendusega sõnade või lauseosade tõlgendamist tähenduseta isikunimedena ei saa aktsepteerida, sest on teada, et muistsetel isikunimedel olid olemas tähendused ning seda on märgata tänapäevalgi kasutusel olevatest muistset päritolu nimede puhul. Lisaks väitis ämbri leidja, et oli leidnud samasuguseid ämbreid sama kirjaga. Seega võib oletada, et tegemist oli laiemalt levinud tootega, mille kasutajatele pidi selle kirja tähendus üldarusaadav olema. Niisugust laadi tähenduse leiabki Pääbo oma tõlgendamise katse teel.

ENONI.ONTEI.APPIOI.SSELBOI.SSELBOI.ANDE TIC OBOS ECUPETARIS

Joonis 4.6.1. See kiri „ämbriil“ – *ENONI . ONTEI . APPIOI . SSELBOI SSELBOI . ANDE TIC OBOS ECUPETARIS* –, mille abil A. Pääbo katsetas veneedi keelt eesti keele abil dešifreerida, on leitud Itaalist Canevoi di Cadola külast Ülem-Piave jõe äärest (Pääbo 2007: 115).

ENONI 'my thirst'

ENO- 'thirst' (eesti *janu* 'thirst')

Asesõna sufiks: **-NI 'my'** (?Põhineb soome mudelil)

ONTEI 'you have'

Verb: **ON- 'be'** (ainsuse 3. pööre) (eesti *on* 'is')

TEI- 'to you' (eesti *teile* 'to you')

APPIOI- 'towards helping' (osastav) (eesti *appi* 'to the aid')

SSELBOI 'onto the back' nagu eesti *selg'a* (osastav)

SSEL- 'back' (eesti *selg, selja-* 'back')

BOI 'to side' – osastav (eesti *poole-* 'to one side')

ANDETIK 'thankful' (?) (eesti *andelik* 'thankful')

AND- 'something given' (eesti *and, anne-* 'the giving')

Mitmuse marker **-T** (eesti/soome mitmuse marker *-d, -t*)

ANDET- (mitmus) – 'givings'

Omadussõna sufiks **-IK** – 'of quality of...' (nagu eesti keeles)

OBOS- 'horse' Nimetav? (eesti *hobus, hobuse-* 'horse')

Väljend: ECUPETARIS- 'carry on the journey'

(eesti 'jäägu pida(ma) head-reisi')

Eestindatud paralleel: jänuni on teie appi. Selga, selga. Andelik (on) hobus. Jäägu-pida-reisi.

Ingliskeelne paralleel: My thirst you have aided. Onto-the-back. Onto-the-back. Thankful (is the) horse. On-with-the-journey. (Pääbo 2007: 114–115.)

Kui võiks väita, et kirjapilt ja hääldus võivad oluliselt erineda ja kirjapildi alusel ei ole võimalik öelda kuigi palju tegeliku, kõneldud keele kohta, siis Pääbo on ladina keelt aluseks võttes veendunud, et veneedi kirjakeel peegeldas tegelikku kõnekeelt. Nagu ülalloodud näidetestki näha, on kirjapildis kasutatud punktuatsiooni. Seda peab ta kõnekeele vahendamise intuiitivseks vahendiks, mille abil märgiti pause, rõhku, pikkust, palatalisatsiooni jne. Intuiitivseks vahendiks nimetab ta punktuatsiooni põhjusel, et kirjakeel ei olnud standardiseeritud. (Pääbo 2007: 142.)

4.6.2. Andres Pääbo katse rekonstrueerida veneedi keele grammatikat

Pääbo eeldab, et veneedi keelele saab läheneda kui läänemeresoome keelele. Samas ei nimeta ta veneedi keelt soome-ugri keeleks, sest ugri ja soome-volga keelte asukoht jäi veneetide elukohast ja liikumisteedest liiga kaugele ida poole. Veneedi keele rekonstruktsioon põhineb veendumusel, et veneedi keel oli grammatiliselt eesti keelega sarnane. Oletatava palatalisatsioonirohkuse tõttu võis veneedi keel foneetiliselt sarnaneda liivi keelega.

Pääbo on veendumusel, et veneedi keeles olid põhijoontes samad käanded mis tänapäevases eesti ja soome keeles. Nendele lisab ta omapärase käände omalt poolt välja mõeldud nimega „iatiiv“, mis tuleneb veneedikeelsetest oletatavatest käandelõppudest *-iie*, *-iia* või *-iio*, mis tähistab edasiulatamist, igavikulist seisundit või äärmuslikku liikumist, kuna vorm *-iio* sarnaneb iseseisvale sõnale *.i.io*, mis oletatavasti tähendab igavikku. Veel eristab ta käänetest nn sihitislikku partitiivi (*destination partitive*), mille asemel eesti ja soome keeles kasutatakse allatiivi või illatiivi.

Samaväärsena käsitleb Pääbo ka muid grammatilisi kategooriaid, nagu võrded, asesõnad ja verbid. Sarnaselt eesti ja soome keelele näeb ta ka veneedi keele keskvõrdes elementi *-m*. Verbide puhul usub ta, et keelte vanemas kihistuses ei tehtud ranget vahet nimisõna ja verbi vahel ning seetõttu on raske vahet teha, kas sõnalõpp on kääne või pööre. Samas

peab ta siiski võimalikuks rekonstrueerida oleviku kindla kõneviisi lõppe. (Pääbo 2007: 176–187.)

Peale Pääbo on veneedi keelt ja eesti keelt omavahel seostanud ka Edgar Valter Saks, kes usub, et Padua jõe ääres elanud rahvas, keda kutsuti veneetideks, olid nimetuse poolest seostatavad nimetusega Veni-Fini, mis omakorda viitab soomlastele, *resp* aestidele Vistula jõe ääres. Ta tugineb Pliniusele, kes nimetab Läänemere põhjaosa Eningiaks, ent millele ta lisab Friedrich Kruse (1790–1866) poolt kirja pandud paralleeli Feningia. Siit teeb ta järelduse, et õigem oleks seostada Eningiat hõimunimega eneedid, mille võrdsustab veneetidega. (Saks 1966: 39.)

44.6.3. Andres Pääbo seisukohad eelajaloolise paadirahva kohta

Lisaks veneedi keele teooriale on Pääbo loonud ka eelajaloolise Euroopa paadirahva teooria. Esmalt seab ta kahtluse alla traditsioonilise teooria, et soome-ugrilased tulid oma praegusele territooriumile Uurali mägedest, sest see tähendaks ainult sama rahva liikumist kitsal alal, aga paate kasutavad küttijad ja kalastajad liikusid väga laial territooriumil.

Hea mudeli eelajalooliste soome-ugrilaste rände kindlakstegemiseks leidis ta Kanada alkongide juurest. Nii selgus, et keeled jagunevad vastavalt vesikondadele ja suuremates vesikondades on murderühmad. Põhjus oli paatidega ringiliikumises. Paadirahvas läbib pikemaid vahemaid kui jala läbitakse ja peale selle on tal kalduvus liikuda nendes vesikondades, kust paadiga läbi saab. Nii usub ta, et ka soome-ugri keeled jagunesid vesikondade kaupa ja illustreerib seda teooriat järgmise kaardi abil:

Joonis 4.6.2. Soome-ugri keelte arenemine (Pääbo 2009b).

Siit arendab ta edasi „veerahva“ rändeteooriat. Suurem ränne Euroopas toimus jää sulamise järel ligikaudu 6000 aastat eKr. Paadirahvas sai domineerivaks. Selle rahva hüpoteetilise vesise elupaiga nimi oli UiRaLa ja rahva omanimetus oli *uini*. See nimetus tulenevat psühholoogiliselt loomulikust häälistsusest *uuu*, mis märgib voolamist. Nende elustiiliks oli kalastamine, küttimine ja korilus ning nõutav oli paadi kasutamine. Paadikasutajad said liikuda umbes viis korda kiiremini kui varasemad kütid ja korilased. Nii võisid nad liikuda 1000 km sajandis. Paadiga liikumine oli vajalik elatise hankimiseks, sest jalgsi liikudes ei saanud seda piisavalt hankida. Nii võidi kogu ala Uurali mägedest Briti saarteni asustada vähem kui 1000 aasta jooksul. Paadid olid tõenäoliselt samasugused kui Kanada alkongide nahkpaadid, millega on tõendatult võimalik sõita üle Atlandi ookeani. Lisaks on Kesk-Kanada ja Soome kaljujoonistes leitud palju sarnasusi. Seega teeb Pääbo järelduse, et jääaja karmide olude tõttu suundus osa Põhja-Euroopa paadirahvast läände Atlandi ookeanile, kus oli soojem. Nii jagunes paadirahvas nii, nagu on kujutatud järgmisel kaardil:

Joonis 4.6.3. Paadirahva elupaigad ca 3000 a eKr (Pääbo 2009b).

Siit jõuabki Pääbo mõttekäik välja selleni, et *Finni* ja *Inuit* on algselt üks ja sama rahvas (Pääbo 2009b).

Nagu ebakeeleteaduslike teooriate loojad üldse, idealiseerib ka Pääbo eesti (*resp* soome) keelt ja usub, et muistne ja tänapäevaks hääbunud veneedi keel on sellega võrreldav ja tänapäevase eesti keele abil dešifreeritav. Suuresti tugineb ta asjaolule, et veneedi keele kohta on vähe andmeid ja puudub ühtne seisukoht veneedi keele päritolu osas. Nii leiab ta endal olevat küllaldaselt mänguruumi tundmatu keele rekonstrueerimisel. Oma paadirahva teooria on ta loonud mittekeeleteaduslikel alustel, tuginedes oma huvile Kanada pärismaalaste vastu. Nii usub ta, et muistses Euroopas elati Kanada pärismaalastega sarnaselt ja sealt rännati paadiga üle Atlandi ookeani. Ideaalse konstruktsioonina kasutab ta UiRaLa mõistet, mis vihjab ürgse ühiskeelee ideele. Niisugune lähenemine on autoril kahtlemata võimaldanud populariseerida oma kunsti.

4.6.4. Andres Pääbo retseptsioonist

Oma eluloolise ja keelelise tausta tõttu on Pääbo saanud arvustusi ingliskeelsest maailmast. Nii on tema teose „The Veneti Language“ kohta kirjutanud arvustuse Anthony Ambrozic (2007 <http://www.veneti.info/en/home/articles/reviews/152-commentary-on-internet-publication-of-andres-paeaeb>). Ta mainib, et Pääbo on endale kindlasti võtnud ajaloo tõlgendamisel suure vabaduse. Ta kritiseerib Pääbo veneedi keele tõlgendamise viisi ning peab eesti keele kasutamist veneedi keele tõlgendamisel põhjendamatuks ja katseid seda teha läbikukkunuks, sest leiab selle põhinevat valel meetodil. Nimelt otsib ta oma oletustele toetust kõrvalistest nähtustest. Nii naeruväärstab ta Pääbo üritust näha sõna ECUPETARIS taga teatud kindlat tähendust. Samuti heidab Ambrozic Pääbole ette häälikupsühholoogia mittetundmist ja onomatopoeetiliste sõnade olemasolu eiramist.

Samas ei ole Pääbo leidnud kuigi suurt vastukaja, sest tõenäoliselt on tema omakõidetud teos liiga äratuntavalt ebateaduslik, et saada mingit avalikku tagasisidet keeleteadlastelt.

Eestis on Pääbo teooriad avalikkusele tundmatud. Esiteks on tema teosed kirjutatud inglise keeles, teiseks on needki suhteliselt raskesti kättesaadavad. Tartu Ülikooli raamatukogus on vaid Pääbo teose tema enda saadetud valguskoopia, raamatu ise on küll Eesti müügil, kuid siinse auditoriumi ostujõudu ja raamatuhindu arvestades liiga kallis. Tõsi, nii Andres Pääbo kunstilooming (realistlikud akrüülvärvidega loodusmaalid) kui ka tema keeleteadust ja ajalugu puudutavad kirjutised on väljas tema koduleheküljel (<http://www.paabo.ca>), kuid seegi lehekülg on Eestis üsna tundmatu. Pääbol pole seega Eesti kultuuriruumile olulist mõju ei kunstniku ega (harrastus)teadlasena.

5. EBAKEELETEADUSLIKE TEOORiate ANALÜÜSI KATSE

Käesolevas peatükis toon välja nende keeleteooriate tunnused, mille alusel keeleteooria kvalifitseerub ebakeeleteaduslikuks. Nendel teooriatel on olemas kõik peatükis 1.2 esitatud Peeter Saari poolt välja toodud tunnused, mis kehtivad igasuguse ebateaduse kohta üldse, aga eristatavad on ka ebakeeleteaduse kui ühe ebateaduse haru spetsiifilised tunnused.

5.1. Ebakeeleteaduslike teooriate tunnused

Ebakeeleteaduslike teooriate tunnused on ideaalsete konstruktsioonide kasutamine, eelajaloolise aja käsitlemine, toetumine andmete puudumisele, selektiivsus, ajaliste mõõtmete ignoreerimine, ruumiliste mõõtmete ignoreerimine, keskendumine sõnale ja uuritava keele tõstmine pjedestaalile.

Ideaalsete konstruktsioonide kasutamine. Näiteks usutakse ühise ürgkeele olemasolusse, millest on välja arenenud kõik tänapäeva keeled. Sellise teooria näiteks on päikesekeele teooria. Selles töös vaadeldud ebakeeleteadlastest on ideaalset konstruktsiooni kasutanud Henrik Juhankatti nn ühise ürgkeele hüpoteesi kujul, milles ta omistab väga kindlaid tähendusi häälikutele ja silpidele.

Eelajaloolise aja käsitlemine. Ebakeeleteaduslikud teooriad käsitlevad kauget ja kontrollimatut minevikku, mille kohta keeleanndmed on fragmentaarsed või puuduvad täielikult. Edgar Valter Saks on tuginenud eelajaloolisele Euroopale ja Andres Pääbo hüpoteetilisele, eelajaloolisel ajal elanud paadirahvale.

Toetumine andmete puudumisele. Kuna ebakeeleteaduslikud teooriad käsitlevad kauget ja kontrollimatut minevikku, ei toetuta niivõrd olemasolevatele ja kontrollitavatele andmetele, kuivõrd hoopis andmete puudumisele. Andmete puudumisele toetuvad sisuliselt kõik käesolevas töös toodud ebakeeleteaduslike teooriate loojad. Sellel põhimõttel kasutab Arthur Gleye ära asjaolu, et teatud muistsete rahvaste keele kohta puudub ühene seisukoht ja andmed sellest keelest on fragmentaarsed. Nii on võimalik

panna fragmentaarsed andmed sellisel viisil kokku, et moodustuks sobiv mosaiik. Ka Edgar Valter Saks leiab piisavalt põhjust pidada ca 4000 aasta tagust Euroopat Esto-Euroopaks, sest usaldusväärseid keeleandmeid ei ole ja nii on võimalus tal endale sobival viisil seda nn lünka täita.

Selektiivsus. Kui olemasolevaid ja kontrollitavaid andmeid kasutatakse, siis tehakse seda selektiivselt, st selekteeritakse vaid teooriat toetavad andmed. Selektiivsuse põhimõttel on näiteks Edgar Valter Saks võtnud kasutusele Euroopa kohanimed ja loonud seoseid tänapäeva eestikeelsete sõnadega, sest nii on tal kõige lihtsam toetada oma uskumust kunagisest Esto-Euroopast.

Ajaliste mõõtmete ignoreerimine. Ebakeeleteaduses võetakse aluseks uuritava keele tänapäevane sõnakuju ja mõne väljasurnud, vana keele sõnakuju. Kui need kokku langevad, tehakse automaatselt järeldus, et tegu on samade sõnadega, mis viib kergesti ka järeldusele sugulusest. Ehedaks näiteks sellest võttest on Gleye, kes on loonud seoseid hääbunud etruski keele ja tänapäevase eesti keele vahel, eeldades, et need on olnud sama tagapõhjaga ja eesti keel oli enam-vähem oma praegusel kujul olemas juba tuhandeid aastaid tagasi.

Ruumiliste mõõtmete ignoreerimine. Asetatakse sugulusse geograafiliselt väga kauged keeled. Nii on Hendrik Juhankatti seadnud omavahel sugulusse eesti ja jaapani keele.

Keskendumine sõnale. Keelesuguluse selgitamisel ei arvestata keeles muid nähtusi peale sõnade. Sõnale keskendumine on ebakeeleteaduse puhul väga tüüpiline. Üks markantsemaid nn sugulassõnade loendeid pärineb Henrik Juhankattilt, kes on leidnud hulgaliselt sarnaseid sõnu eesti ja jaapani keeles.

Uuritava keele tõstmine pjedestaalile. Keelt seostatakse vanade kultuurkeeltega (sumeri, etruski) ning sellele omistatakse tohutu tähtsus kadunud maailmas. Veel enam, vana kultuurkeel võrdsustataksegi uuritava keelega. Gleye võrdsustas eesti keelt vanade kultuurkeeltega, nagu etruski. Edgar Valter Saks jällegi „kattis“ eestlastega kogu muistse Euroopa.

5.2. Ebakeeleteaduslike teooriate analüüs

Kõigi nende tunnuste ühisnimetajaks võib pidada spekulatiivsust. Need tunnused on hädavajalikud ebakeeleteadusliku teooria ülesehitamiseks. Ideaalseid konstruktsioone on lihtne kasutada ja need ei sunni arvestama ühegi ebareeglipärase nähtusega. Näiteks uskumus ühise ürgkeele olemasolusse välistab, et keel tekkis maailma eri paikades ja kokkulangevused on juhuslikku laadi. Et ideaalne konstruktsioon kasutaja silmis veelgi kindlam näiks, viib ta oma teooria tagasi eelajaloolisse aega, mille kohta keeleandmed puuduvad või on neid liiga vähe, et nende alusel otsustada sellel ajajärgul reaalselt kõneldud keele üle. Olemasolevad keeleandmed ja üldtunnustatud teooriad on ebakeeleteadusliku teooriaga selgelt vastuolus ja lükkavad need automaatselt ümber. Vastuolu vältimiseks on vajalik viia ebakeeleteaduslik teooria kaugesse ja kontrollimatusse minevikku (näiteks Pääbo idee eesti ja veneedi keele sugulusest ning Juhankatti ühise ürgkeele idee), sest siis ei ole võimalik tõestada, et ebakeeleteaduslik teooria on vale. Nii toetutaksegi keeleandmete puudumisele (vrd Gleye hääbunud muistsete keelte ja eesti keele sugulusest), sest kui ei saa tõestada, millist keelt kõneldi, ei saa ka tõestada, et ei kõneldud keelt, mida ebakeeleteadusliku teooria looja usub olevat kõneldud.

Kui aga olemasolevaid ja kontrollitavaid andmeid üldse kasutatakse, tehakse seda selektiivselt, valides välja üksnes ebakeeleteaduslikku teooriat toetavad andmed ja püütakse neis näha võimalikult palju oma mõttekäiguga ühtivat. Nii on ebakeeleteaduslike teooriate pooldajate hulgas levinud usk, et Tacituse kirjutatud kroonikas mainitud *aestii* tähendab eestlasi (väga palju kasutab Tacituse tsitaate Saks). Teine võimalus on leida tuge vanadest raidkirjadest, kus on mõned sõnad või laused, mis sarnanevad mingile sõnale või lausele reaalselt eksisteerivas keeles, millega ebakeeleteadusliku teooria looja raidkirja keelt seostab. Leitud sõnadel või lausetel nähakse aga sarnasust tänapäevase keelega (vrd Pääbo katse veneedi keelt rekonstrueerida sarnasena tänapäevase eesti keelega). Seega ignoreeritakse ajalisi mõõtmeid. Ei arvestata keelemuutustega aja jooksul ja usutakse, et näiteks kolm tuhat aastat tagasi kõneldud keel oli peaaegu samasugune või vähemalt sarnane tänapäevasele (näiteks Gleye muistsete kohanimede võrdlus tänapäeva eesti keele sõnadega). Samuti on ebakeeleteaduslike

teooriate loojail kalduvus otsida sugulust geograafiliselt üksteisest väga kaugel olevate keelte vahel, mille vahel keeleteadus sugulust tunnistanud ei ole ja võimalikuks ei pea (nt Juhankatti eesti-jaapani suguluse idee). Ent ebakeeleteaduslike teooria loojate silmis saab see sugulus võimalikuks täna sõnakujude välisele sarnasusele. Suguluse määravaks näitajaks peavad nad just sõnu, sest sõna on kõige nähtavam grammatiline kategooria keeles (Juhankatti eesti ja jaapani nn sugulassõnade loend). Muid grammatilisi kategooriaid eiratakse, sest neid ei tunta professionaalselt ja nad võivad ideaalse konstruktsiooni tasakaalust välja viia. Ideaalset konstruktsiooni on aga vajalik säilitada, sest uuritavat keelt idealiseeritakse ja tõstetakse pjedestaalile (nt Edgar Valter Saksa Esto-Euroopa idee). Nii on vaja iga hinna eest otsida seost mõne vana kultuurkeelega või tõestada tänapäeval eksisteeriva keele suurust kauges minevikus. Selle võtte taga on vajadus tõsta eneseteadvust.

Ebakeeleteaduslikud keeleteooriad on vajalikud mõne väikerahva eneseteadvuse tõstmiseks ja säilitamiseks. Et üldtunnustatud, teaduslikud keeleteooriad pidevalt kinnitavad nende väiksust ja ebaprestiižikust, vajatakse vastupidiseid kinnitusi. Kuna ebakeeleteaduslikud seisukohad ei ole faktiliselt kinnitatavad ei saa neid ka teada, jääb üle vaid neid uskuda. Usutakse sageli mitte seda, mis vastab tõele, vaid seda, mida on turvaline uskuda. Miks uskuda seda, et me polnud muud kui olematu staatusega korilased, kui on võimalik uskuda, et me olime väikseid hõime kokkuliitev kaupmeeste hõim, kes kujundas kogu Põhja-Euroopa keeleruumi? (Näiteks Pääbo idee omal ajal kuulsatest veneetidest kui läänemeresoomlastest.)

Neid teooriaid on enamasti loonud mittekeeleteadlased, isikud, kellele on eneseteadvus olulisem kui teadus ja faktiliselt kinnitatavad materjalid (näiteks Pääbo on kunstnik, üksnes Gleye oli hariduselt filoloog). Nn asjaarmastajatel on paremad eeldused luua ebakeeleteaduslikke teooriaid, sest segav teaduslik tunnetus puudub. Keeleteadusliku tausta puudumine võimaldab ignoreerida seda, mida üldtunnustatud keeleteooriates poleks võimalik eirata.

Ebakeeleteaduslikke keeleteooriaid ei leidu aga ainult väikerahvastel. Mõnel suurrahval (nt päikesekeele teooria türklastel) on see samuti olemas, aga mitte enam oma suuruse tõestamiseks kontrollimatult kauges minevikus, vaid oma ülemvõimu, teiste keelte üle

domineerimise tõestamiseks. Nii usub sellise teooria looja, et tema emakeel on maailma vanim keel või vähemalt sellele kõige lähedasem. Üheks näiteks on Ivanovi ebakeeleteaduse definitsiooni all toodud demagoogiliste loosungitega Saksa natsionalism, mille puhul Hitler väärkasutas aaria keelte mõistet, seostades meelevaldselt keelt ja rassi. Siinkohal võib veel mainida marrismi, mis sai oma nime Nõukogude teoreetiku Nikolai Marri (1865–1934) järgi, kes nimetas oma nelja algupärase silbi teooriat „uueks keeledoktriiniks“ (Ivanov 1994: 3391). Marri nn jafeetiline teooria eiras igasuguseid teaduslikke fakte, mis Marrile kui teooria loojale meeltemööda ei olnud. Ta esindas radikaalset ideed, et keel on klassipõhine ja antud ühiskonna struktuur määrab mitte ainult keele sotsiaalse kihistumise, vaid ka tema struktuuri ja tüpoloogilised jooned. (Lähtenmäki 2010: 35–36.)

Oma doktoritöös „Toward semiotic theory of high hegemony“ kirjutab Andreas Ventsel Nikolai Marrist kui marksistlikust keeleteadlasest, kes pretendeeris põhimõtteliselt uue teadusliku mõtlemise leiutamisele. Marrismi põhiseisukoht oli, et keelt iseenesest ei eksisteeri, vaid keel eksib ainult materiaalse kultuuri kaudu, st loomu poolest on keel inimeste kollektiivne looming, mis ei peegelda ainult mõtlemist, vaid ka ühiskonnakorraldust, mis määrab süntaksi, grammatika ja semantika. (Ventsel 2009: 14.) Marrist on kirjutanud ka Paul Ariste, nimetades teda küll „nõukogude keeleteaduse loojaks“ (Ariste 1949: 1256), küll „uue keeleteaduse loojaks ja soome-ugri keelte uurijaks“ (Ariste 1950: 87). Ta annab lühiülevaate Marri dialektilisele materialismile rajatud teooriast ning tõi esile Marri teeneid armeenia ja gruusia keele uurimisel. Ehkki Ariste on keeleteadlasena defineerinud ebakeeleteaduse mõiste, ei vihja ta artiklis mingilgi viisil, et Marri õpetus oleks ebateaduslik. Tegemist on tõenäoliselt ajastuomase keelepoliitilise sõnavõtuga, mille kohaselt oli lubamatu kritiseerida nõukogude doktriiniga sobivaid õpetusi, vaid otse vastupidi: õpetlastel oli lausa tõine kohustus neid kiita. Seetõttu ei saa Ariste nendes kirjutistes avaldatud seisukohti tõsiselt võtta, vaid neiski tuleb näha teadusloolist kurioosumit.

5.3. Ebakeeleteaduslike keelesuguluse hüpoteeside tekkimise põhjustest eesti keele näitel

Sissejuhatuses sai öeldud, et kui eksisteerib keeleteadus, eksisteerib paratamatult ka ebakeeleteadus ehk pseudolingvistika. Mis aga on selle põhjuseks? Ilmselt on põhjused nii sisemised ehk isiksuslikud kui ka välised ehk kultuurikeskkonnaga seotud. Isiksuslike põhjuste hulka kuuluvad indiviidi mõtlemismudelite eripärade, intellekti ja haridusega seonduvad tingimused, ent kultuurikeskkond määrab, mis valdkondades ja milliste normide baasil pseudoteaduslikud teooriad ja hüpoteesid üldse sündida saavad.

5.3.1. Kultuurikeskkonnast tulenevad eeldused

Kultuurikeskkond iseenesest ei põhjusta mingite pseudoteaduslike teooriate teket, kuid kultuurikeskkonnast sõltub, millised need teooriad olla saavad.

Henrik Juhankatti teose ilmumise ajaks 1927. aastal olid ilmunud Karl August Hermann ja Jüri Truusmanni ebakeeleteaduslikud teooriad, mis olid selleks ajaks juba kõlapinda leidnud ja mõju avaldanud. Juhankatti teooriaga samaaegselt oli oma ebakeeleteadusliku teooria avaldanud August Laurij (1926), ent ajavahe on liiga väike, et ta oleks saanud Juhankatti teooriat otseselt mõjutada. Need teooriad võisid tekkida paralleelnähtustena. Sel ajal oli Eesti veel noor riik ja eestlased rahvusena vajasisid eneseteadvuse tõstmist. Selline taust tingis asjaolu, et kõik rahvuslik läks hinda ja rahvusromantika oli valitsuse poolt toetatav kultuurisuund.

Kristi Kuke magistritöös „Rahvuse arengu peegeldumine ajalookäsitlustes Eesti näitel“ on kirjeldatud Eestis kehtinud ajaloomüüte. Eestis oli 19. sajandil kehtinud müüt, et eestlased pärinevad Kesk-Aasiast ja on mongolid, seega germaanlastest alamast rassi. Niisugune mõttekäik oli loomulikult sakslastele meelepärane. Eestlased aga vajasisid teistsugust mõttekäiku. Nii leviski Soomest Eestisse soomeugrilaste ja sumerite suguluse idee, mis oli alguse saanud Ungarist 19. sajandi keskpaigas. Kukk võtab olukorra kokku järgmiselt: „Oma identiteeti otsiva väikerahva jaoks ei saanud olla paremat uudist, kui põlvnevus ühest vanimast kultuurikeelest maailmas [---]“ (Kukk 2005: 77).

Ebakeeleteaduslike teooriate avaldamist ja levikut eelmise Eesti Vabariigi ajal soodustas ka toonane kirjanduspilt. Siis elas vaikselt edasi 19. sajandi lõpul tekkinud rahvusromantika, mille mõjul ilmus muinasaega kajastavaid ilukirjanduslikke teoseid. Üheks neist oli tänapäevani väärtustatud Mait Metsanurga „Ümera jõel“ (1934), kus kirjanik otsis minevikust võitlevat kangelast, keda tema kaasaja tegelikkus ei pakkunud (Pärsimägi 1981: 359). Teiseks näiteks samast ajastust võib tuua Karl August Hindrey kaheköitelise ajaloolise romaani „Urmas ja Merike“ (1935–1936), mille eest ta pälvis 1937. aastal riigivanema auhinna. Seal üritab autor näidata kogukondlike ülikuteklassi teket eesti hõimude seas I ja II aastatuhande vahetusel, kusjuures ta ühendab muinsuse heroiseerimise psühholoogilise analüüsiga, luues ajaloolise süžees tiheda isikukujutuse. Samas ta ületähtsustab õilsa ülikuvere missiooni, mis kahjustab ajaloolist tõepärasust. (Säärits 1995: 119.)

Muinaseestlasi heroiseeriv maailmapilt jäi alles ja lausa konserveerus pagulastel, kes lahkusid Eestist Teise maailmasõja päevil. Rahvusromantiline ideaal aitas neil diasporaas elades eestlust säilitada. Esimestel eksiiliaastakümnetel olid pealegi kontaktid Nõukogude Liidu poolt okupeeritud kodu-Eestiga vaid juhuslikud. Hiljem aitas okupatsiooniaegse ideoloogia vastumeelsus säilitada endist rahvusromantilist maailmavaadet.

Ebakeeleteaduslikud teooriad ja rahvusromantika on seotud keele prestiižiga. Eesti keele ja üldse maailma mõistes väiksemate keelte prestiiž on vähemal või rohkemal määral ohustatud. Nii toob János Puszty välja fakti, et Kesk-Euroopa riikides on küllaldaselt ametnikke, kes valdavad inglise, prantsuse ja saksa keelt, aga peaaegu ei ole neid, kes oskaksid peale mainitud keelte ja oma emakeele veel mõnda Kesk-Euroopa väiksemat keelt. Puszty väljendab muret suurte keelte, iseäranis inglise keele domineerimise üle, mis on viinud selleni, et näiteks Ungaris ei ole rahvuskeelsetel publikatsioonidel enam teaduslikku kaalu. Ent väiksemate keelte väljatõrjumine teadusest viib paratamatult keele mandumiseni. (Puszty 2007.)

Samas ei ole rõhutatud üksnes väikeste keelte madalat prestiiži ja nende pidevat ohustatust. Politoloog Rein Taagepera on välja toonud tõsiasja, et keel võib hääbuda ka siis, kui ta on prestiižne, nagu oli see preisi keele puhul. Eesti keele ellujäämist seletab ta asjaoluga, et Eesti on Tuulemaa, kus erinevate suundade tuuled puhusid võõrvallutajad

minema enne, kui nende keel jõudis siin kanda kinnitada. Teisisõnu, võõrvallutajad tulid eri paigust ja kõnelesid eri keeli ning seega puudus ühe võõrkeele domineerimine. Hääbumine aga tekib siis, kui sama võõrkeel domineerib pidevalt, nagu preislastel saksa ja vadjalastel vene keel. (Taagepera 2009.)

Üks keel ei pruugi tingimata olla madalama prestiižiga mõne teise keele suhtes, hierarhia võib olla ka keele sisene, st sama keele eri murretest üks on teisest prestiižsem. Nii on Viini Ülikooli magister Ilona Elisabeth Heinrich oma magistritöös käsitlenud Austria saksa keele madalamat prestiiži Saksamaa saksa keelest. Heinrich toob välja asjaolud, et austerlased tunnetavad oma keelt riigisakslaste keele suhtes alaväärsena ja nad on ebakindlad keelereeglite suhtes, mis tähendab kohaliku keele eripärade salgamist ja Austria saksa keele normeerimist Saksamaa saksa keele reeglite kaudu. (Heinrich 2010: 24.)

Ka eesti keelt ei ole eesti keeleteadlased ise pidanud prestiižseks ega nn Euroopa vanade kultuurkeeltega võrdseks, vaid on nähtud vajadust viia see Euroopa vanade kultuurkeelte tasemele. Näiteks sellest on keeleteadlane Johannes Aavik (1880–1973), kelle suurimaks teeneks Eesti kultuuriloos on keelereformi algatamine ja juhtimine, mille eesmärgiks oli viia eesti keel Euroopa vanade kultuurkeelte tasemele, mis tähendas eesti keele rikastamist sadade soome laensõnadega (TEA 1: 95–96). Viimatinimetatud seik sai tõenäoliselt teoks seetõttu, et keeleuuendaja nägi soome keelt Euroopa vana kultuurkeelena ja vähemalt eesti keelest prestiižsemana.

Eestlaste rahvuslikku alaväärsuskompleksi on käsitlenud taani päritolu Eesti ja Saksa ajaloolane Paul Johansen. Ta seletab alaväärsustunde teket rõhutatud talupojaseisusega aadlivõimu piirkonnas. Läbi sajandite määras seisuse rahvuslik kuuluvus, st sakslased olid ülemas, eestlased alamas seisuses. Nii pidi sotsiaalsele alaväärsustundele lisanduv natsionaalne motiiv alaväärsuskompleksi veelgi tugevdama. (Johansen 1989: 1502.) See viis eestlasi kohati oma rahvusliku päritolu mahasalgamiseni, saksa keele eelistamise ja eesti keele unustamiseni. Johansen kirjeldab, kuidas aitasid eestlaste paganlus ja sissetunginud sakslastele ebaomased traditsioonid kaasa negatiivsete stereotüüpide tekkimisele eestlaste suhtes. Peale eestlaste päritolu ja traditsioonide alavääristati ka eesti keelt. Selle kohta toob Johansen näite Hamburgi humanistist Albertus Krantzist, kes

jutustab oma kroonikas Liivimaa rahvaste väga erinevast neljast keelest, mida peab tõendiks rahvaste barbaarsusest. Seisukoht on sõnastatud järgmiselt: „Keelte põhjalik erinevus näitab, kui barbaarne, türanlik ja jumalikele seadustele ebakohane (*illegalis*) too rahvas on olnud, nii et keeled ei sarnane teineteisega mitte milleski.“ (Johansen 1989: 1510.) Krantz ja teisedki humanistid õigustasid ristiusu vägivaldset pealesurumist sellega, et kohalik rahvas on kangekaelne ja teda ei olegi võimalik muul viisil õigele teele suunata. Samas rõhutasid need humanistid talupoegade äärmist orjastamist. Johanseni arvates aga ei sobi orjastamise rõhutamine humanismiga, vaid see sobib üksnes rahvusliku alaväärsuskompleksi tekitamiseks. (*ibid.*)

Teisisõnu, eesti keel polnud veel täieõiguslik kultuurkeel. Üldtunnustatud kõrgema klassi keel oli saksa keel, kuid sakslaste suhtes polnud eestlaskond kuigi sõbralikult meelestatud, seetõttu oli prestiižsem otsida sugulasi vanade kultuurrahvaste hulgas. Pseudoteaduslikud keelesuguluse hüpoteesid otsivad keelesugulusi just prestiižikamate keelte hulgas, mitte nende hulgas, mida mingil põhjusel peetakse madalamaks, vähemarenenuks, vähemkultuurseks. See on alaväärsuskompleksi ilming. Alaväärsuskompleks ei pruugi ilmned ainult alaväärsuskompleksi põdeva rahva enda esindajate seas, vaid ka selle rahva (või rahvusrühma) imetlejate seas, eesti keelest rääkides seega estofiilide seas, nagu see on täheldatav Gleye puhul.

Suguluse otsimine on aga üldinimlik nähtus ja vajadus. Võimaluse hulgaliste hüpoteeside tekkeks annab mitte ainult keele tekkimise problemaatika, vaid ka juurte problemaatika. Valev Uibopuu ütleb: „Suuremate probleemühikute hulgas, mis [---] esiplaanile on kerkinud, tuleb küll igasugu päritolu- ja põlvnemisküsimusi silmapaistvamaiks lugeda. Ei leidu vist palju inimesi, kes ei oleks huvitatud oma esivanemaist, sugulussuhteist ja kuuluvusest. Moodsa nimetusega kutsutakse seda juurte otsimiseks.“ (Uibopuu 1984: 5.) Samas toonitab ta, et oma juurte otsimist võiks samastada identsuse otsimisega – kes me oleme, kust me tuleme? Küsimus ei ole pelgalt individuaalne. Sama teadasaamistahmine vaevab ka uurijaid, kes järjest enam huvituvad rahvaste-rahvaste päritolu probleemidest.

Mõistagi on üks ahvatlevaid leide, mis filoloogiliselt harimata inimest keelte sugulusele mõtlema paneb, sõnasarnasused paljude keeltega. Andrus Saareste teatel on eesti keelest

umbes 3600 (60%) soome-urgi sõnatüve, lisaks veel 360 (6%) tundmatu päritoluga sõnatüve (mis tõenäoliselt on ka soome-ugri sõnatüved), aga sellele kõigele lisandub 1000 (16,8%) saksa, 250 (4,1%) vene, 200 (3,3%) balti, 120 (2%) rootsi, 40 (0,7%) läti ja 30 (0,6%) indo-euroopa laenu (Saareste 1952: 49). Sellele lisaks veel üksikjuhtudel juhuslikud kokkulangevused ehk juhuslik häälikuline sarnasus ükskõik milliste keeltega (vt nt hiina keele osas Gao 2005).

Lisaks nendele põhjustele ei tohi unustada ka ühiskonnakorrast tingitud võimalusi. Enne Eesti okupeerimist ja annekteerimist Nõukogude Liidu koosseisu 1940. aastal ilmus mitu käesolevas töös käsitletavat pseudoteaduslikku teooriat (Juhankatti, Gleye) ja nende analoogi. Nõukogude ajal Eestis selliseid publikatsioone aga välja ei antud, kuigi kummalisi keeleteaduslikke mõtteid, nagu selgub Ariste (1980) kirjutisest, liikus inimeste peades ka sel ajal. Et aga riigil oli trükimonopol, ilmuvad teosed eeltsenseeriti (GLAVLIT) ning oma kulu ja kirjadega avaldamine oli võimatu, siis need teooriad ka avalikkuse ette ei jõudnud. Totalitaarses ühiskonnas võisid ebateaduslikud teooriad jõuda avalikkuse ette vaid siis, kui need said riigi ideoloogilise doktriini osaks (keeleteaduses Nikolai Marri juhtum, aga ka päikesekeele teooria Türgis), kuid Eestist sõjapäevil rahvusromantiliste väärtushinnangutega lahkunud ja neid eksiili tingimustes võimendavalt arendanud väliseestlaste (Saks, Härmatare, hiljem Pääbo) hulgas sündisid uued ebakeeleteaduslikud käsitlused. Taasiseseisvunud Eestis, kus omakirjastatud väljaanded taas võimalikud on, jõudis trükki ka ebakeeleteadus (Põldemaa).

Üksi neist eeldustest ega ka kõik need kokku ei põhjusta ebateaduslike teooriate teket, samas ilma eeldusteta, ilma kultuuriruumis levivate ideede ja suundumuste, hinnangute ja teadmisteta on pseudoteaduslike teooriate teke võimatu. Ükski vaadeldavatest pseudoteaduslikest keelesuguluse teooriatest pole märk vaimuhaigusest. Kõigi vaadeldavate teooriate autorid on saanud oma kutsealal hakkama, neil on olnud ühiskonnas vähem või rohkem autoriteeti, kuid nende vastu on kahtlemata huvi tuntud, kusjuures eelkõige heatahtlikku huvi. Pigem on tegemist kummalise mõttelaadi, valedetele faktidele tuginemise või mis iganes muul põhjusel sündinud ideedega. Et kõigil juhtudel annat tunda (filoloogiliste) teadmiste puudumine, on selge, et hüpoteeside loomiseks on kasutatud kultuuriruumis üldlevinud arusaamu.

Et antud juhul on juttu keeleteooriatest eesti keele suguluse kohta, saab siiski kõnelda ebakeeleteaduslike teooriate tekkimisest eneseteadvuse tõstmise eesmärgil. Kontrollitavas ajaloos on eestlaste majanduslik-sotsiaalne staatus olnud madal ja peaaegu kogu aeg on siin olnud mõne suurema rahva ülemvõim. Vajaduse eneseteadvuse tõstmise järele on loonud saksa ülemvõimu ajast pärit arusaam, et eesti keel on köögikeel, mitte kultuurkeel. Selline arusaam kaasneb mõne teise rahva ülemvõimu ja kõrgema prestiižiga praktiliselt alati. Mõistes, et lähem ajalugu kõrget staatust ei võimalda, otsivad ebakeeleteaduslike teooriate loojad teadlikult või ebateadlikult seda kaugemast minevikust, mida ei saa kontrollida või mille kohta on lünklikud tõendid, mida on võimalik tõlgendada meelepärasel viisil.

Serge Lunin kirjutab veebikeskkonnas European Neighbourhood Journalism Network, et ebateaduslike teooriate loojad ei piira ennast oma nn alternatiivsel lähenemisel. Nad ise usuvad, et toovad keeleteadusse „midagi uut“. See tuleneb uskumusest, et nii ajalugu kui keeleteadus kannatavad kõike, nagu pabergi, mille peale neist kirjutatakse. (Lunin 2009.) Ebakeeleteaduslikud teooriad näivad teadusmaailmas loomulikult naeruväärsed, aga ometi populaarsed, sest igasugune sensatsioon tõmbab tähelepanu ja ebakeeleteaduslike teooriate loojad kirjutavad ilma erialase koolitusega inimestele arusaadavamalt (*ibid.*).

Samuti on ebakeeleteaduslikud teooriad vajalikud identiteedi leidmiseks kättesaadavate vahendite abil. Selleks otsitakse juuri. Pinnase selleks loob seostamatus naaberrahvastega, lähemate analoogide puudumine või asjaolu, et tõestatud sugulus ei rahulda teooria loojat.

5.3.2. Indiviidi mõtlemismudelite eripärast tulenevad põhjused

Kindlasti on üks peamisi kõikvõimalike pseudoteooriate ja pseudohüpooteeside tekke põhjusi ükskõik mis alal see, et huvi valdkonna vastu tekib ka nendel, kellel pole kõnealuse distsipliiniga tegelemiseks piisavalt haridust ja mõtlemisoskust, on üksnes huvi.

Uue teadusliku teooria väljatöötamiseks on isikul vaja teatavale tasemele koolitatud mõtlemist ja vastava valdkonna põhjalikke teadmisi. Lev Võgotski (1886–1934) jagab mõtlemise arengu kolme astmesse: 1) sünkreetne, 2) kompleksne, 3) teadusmõisteline,

kusjuures viimaseni jõudmise eelduseks on haridus (Võgotski 1999). Veel eristatakse kolme mõtlemisühikut: tavamõisted, teaduslikud mõisted ja nn tõelised ehk mõisted. Tavamõistelise mõtlemise puhul „tõlgitakse“ lahendatav ülesanne tavakogemuseks. Teadusmõistelise mõtlemise puhul eksisteerib üks juhtiv või koguni ainuõige asjade ja nähtuste liigitamise viis, mistõttu on teadusmõisteline mõtlemine sageli mustvalge. Süsteemmõistelist mõtlemist iseloomustab aga võime mõtestada lahendatavat ülesannet tema taustsüsteemi suhtes. Viimane võimaldab ka ületada teadusmõistelise mõtlemise piirangud. (Toomela 2003.)

Vaadeldavate ebateaduslike teooriate autorite puhul on valdavalt tegemist teadusmõistelise mõtlemise omandanutega (kahtlusi tekib vaid Põldemaa puhul). Kuid kõigil neil jääb vajaka filoloogilisest teadmistest, st eriharidusest, mille abil on võimalik teaduslikke mõtteid ajakohasel tasemel vormistada. Paiguti on tunda, et nende lugemus on vananenud, uuemate teadmistega ei suuda nad aga puuduliku baashariduse tõttu kaasa minna (eriti ilmekalt paistab see silma Juhankatti puhul). Seega mõtlevad nad teaduses käsitletavates teemavaldkondades väljaspool teaduslikku diskursust. Et nende mõttetöö ei kuulu teaduslikku diskursusesse, on teadusel raske selle suhtes seisukohta võtta.

Kõige selle taustal ei saa mööda minna tõsiasjast, et pseudoteaduslike teooriate väljamõtledjad klammerduvad oma kinnisideesse. Nende loodud teooria on staatiline, mitte dünaamiline, see ei arene edasi, vaid püsib vääramatult kinnisidee küljes.

Tabelis 5.1. on toodud välja vaatlusaluste eesti keele sugulusese kohta käivate ebakeeleteaduslike teooriate loojate (Henrik Juhankatti, Arthur Gleye, Edgar Valter Saksa, Oskar-Adolf Põldemaa, Jüri Härmatare ja Andres Pääbo) kirjutistest tuletatavad motiivid nende teooriate loomise alustena.

Tabel 5.3.1. Ebateaduslike teooriate loomise motiivid

Motiiv	Henrik Juhankatti	Arthur Gleye	Edgar Valter Saks	Oskar-Adolf Põldemaa	Jüri Härmatare	Andres Pääbo
Keelehuvi	+	+	+	+	+	+
Filoloogiline haridus		+				
(Esi)ajaloohuvi	+	+	+	+	+	+
(Koha)nimehuvi		+	+		+	
Kinnisidee	+	+	+	+	+	+
Keeleteadlaste seisukohtade mittemõistmine	+	+	+		+	+
Rahvuslik alaväärsuskompleks	+	+	+	+	+	+
Eestlaste <i>resp</i> läänemeresoomlaste ülistamine	+	+	+	+	+	+
Rahvusromantilised püüdlused	+	-	+	+	+	+

Nagu tabelist nähtub, on keelehuvi omane kõigile nimetatutele. Vastasel juhul ei oleks nad ilmselt ebakeeleteaduslike teooriateni jõudnud. Samas oli filoloogiline haridus üksnes Gleyel. (Esi)ajaloohuvi on samuti omane kõigile nimetatutele, sest et teooriate loomisel saabki ju kasu lõigata (esi)ajaloost, mille kohta puuduvad usaldusväärsed andmed. Nende ajalooperioodide kohta, mille kohta on usaldusväärseid andmeid, ei ole ebakeeleteaduslikke teooriaid kasulik luua, sest siis oleksid need kergesti ümberlükatavad. Keeleteadlaste seisukohtade mittemõistmist on rohkem või vähem otseselt väljendanud kõik uuritavad peale Põldemaa. See seisneb kas üldtunnustatud teooriate ebaadekvaatseks tunnistamises või keeleteadlaste otseses ründamises. Põldemaa

pole mittemõistmist väljendanud ilmselt seetõttu, et tal puudub igasugune arvestatav retseptioon keeleteadlastelt. Kinnisidee on samuti omane kõigile uuritavatele teooriatele. See küll varieerub isikuti (nt Juhankatti idee eesti keele lähedusest „ühise ürgkeele“ ja Saksa läänemeresoomelikkuse kinnisidee), aga nad jagavad seisukohta, et eesti keel on kauges minevikus olnud prestiižikas keel. Rahvuslik alaväärsuskompleks on täheldatav samuti kõigi puhul, sest vastasel juhul puuduks vajadus kujutelma järele oma rahva suurest minevikust. Ehkki Gleye polnud rahvuselt eestlane, ei olnud ka tema rahvuslikust alaväärsuskompleksist puutumata, sest seda võivad tunda ka estofiilid. See kompleks on üheks põhiliseks motivaatoriks suursuguse ja parema mineviku otsimisel. Ebakeeleteaduslike teooriate loojate hulgas on mitu väliseestlast ja neile võib võõrsil elades alaväärsuskompleks veel eriti iseloomulik olla. Rahvusromantilised püüdlused on samuti omased kõigile, sest kõik need teooriad põhinevad müüdil, et eesti keel oli oma praegusel kujul olemas tuhandeid aastaid tagasi ja et see oli prestiižikas keel. Loomulikult on kõigile uuritavatele omane ka eestlaste, *resp* läänemeresoomlaste ülistamine, sest üksnes ülistamine võimaldabki luua konstruktsioone suursugusest minevikust, mis muudab eestlased, *resp* läänemeresoomlased Euroopa suurasustajateks või seotuks iidsete kultuurrahvastega, nagu etruskid ja sumerid.

Tabelis 5.2. on toodud välja, mille alusel on teinud vaatlusalused ebakeeleteaduslike teooriate loojad (Henrik Juhankatti, Arthur Gleye, Edgar Valter Saksa, Oskar-Adolf Pöldemaa, Jüri Härmatare ja Andres Pääbo) oma järeldusi.

Tabel 5.3.2. Ebateaduslike teooriate järelduste alused

Järelduse alus	Henrik Juhankatti	Arthur Gleye	Edgar Valter Saks	Oskar-Adolf Pöldemaa	Jüri Härmatare	Andres Pääbo
Sõnasarnasus	+	+	+		+	+
Nimesarnasus	-	+	+	-	+	-

Oletatav seos mõne vana kultuurkeelega	+	+	-	+	+	+
Vana kirja „dešifreerimine“	-	+	-	+	+	+
Häälikute ja silpide tähendused	+	-	-	+	-	+
Rahvaste oletatav ühine päritolu või esialaloolised sidemed	+	-	-	-	-	-

Teised uuritavad peale Põldemaa on läinud sõnasarnasuste otsimise teed, samas kui Põldemaa on läinud muinaskiirkirja dešifreerimise teed. Sõnasarnasuste otsimine kui üks levinumaid ebateaduslike teooriate loomise meetodeid on täiesti ootuspärane. Lisaks on appi võetud ka nimesarnasus, mis põhineb uskumusel nimede püsivusest, ent seda pole teinud kõik uuritavad. Juhankatti ja Pääbo on tuginenud puhtalt sõnasarnasusele. Põldemaa on tuginenud vaid isiklikule dešifreeringule. Oletatav seos mõne vana kultuurkeelega on samuti ebakeeleteadusele omase nähtusena levinud. Juhankatti näeb seost kõigi vanade kultuurkeeltega, mis on „ühisele ürgkeelele“ lähemal. Gleye ja Põldemaa leiavad seoseid etruski keelega, Härmatare sumeri ja Pääbo veneedi keelega. Saks ei seosta eesti keelt niivõrd ühegi vana kultuurkeelega, kuivõrd peab eesti keelt ennast vanaks kultuurkeeleks. Põldemaa aga toetub hoopis muinaskiirkirja dešifreerimisele. Vana kiilkirja dešifreerimist kui ebakeeleteaduses tuntud võtet on lisaks Põldemaale praktiseerinud ka Gleye, Härmatare ja Pääbo. Nad on kõik seda teinud omal viisil, ainult ühe ühisnimetaja all – püüdega omistada vanale kirjale eestipärast, *resp* läänemeresoomepärast tähendust. Häälikute ja silpide tähenduste konstrueerimise poolest oli eriti silmapaistev Juhankatti. Põldemaa konstrueeris samuti häälikute ja silpide tähendusi, mis vastasid ühele või teisele dešifreeritava kiilkirja elemendile. Ühe kindla hääliku ja silbi tähenduse on sisse toonud ka Pääbo. Rahvaste ühist päritolu on kõigist vaadeldavatest oletanud üksnes Juhankatti ühise ürgkeele idee abil.

5.4. Kas ebakeeleteadus vajab tähelepanu?

Kas aga keeleteadlased peaks tundma huvi ebakeeleteaduse vastu? Kas see on millekski vajalik? Selle töö kirjutamise käigus kogunes teavet, mis kõneleb selle kasuks, et keeleteadlased peaksid siiski olema kursis ka ebakeeleteadusega ning oskama ära tunda, millised kirjutised ei kuulu teaduslikku diskursusesse ja oskama konsulteerida selles valdkonnas nt raamatute liigitamisega tegelevaid raamatukogutöötajaid.

Kõik töös uurimismaterjalina kasutatud raamatud leidsin Tartu Ülikooli raamatukogust, kuid pseudolingvistika alla oli neist liigitatud vaid üks – Oskar-Adolf Põldemaa „Muinaskiirkiri kõneleb eesti keeles“. Mõistagi lisanduvad sellele ka märksõnad eesti keel, etruski keel, ladina keel, silpkiri, keelesugulus ja epigraafika, ent märksõna pseudolingvistika annab olulise viite teose teadusväärtuse(tuse)le. Henrik Juhankatti „Inimkonna keelte tekkimine ja arenemine“ on liigitatud üksnes märksõnade keeleajalugu, häälikulugu, keeled ja eesti keel järgi. Arthur Gleye „Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur“ märksõnad on muinasrahvad, indoeurooplased, soome-ugri rahvad, läänemeresoome rahvad, etniline ajalugu, kultuuriajalugu, võrdlev keeleteadus ja *Estonica* kogu. Edgar Valter Saksa „Esto-Europa: A Treatise On The Finno-Ugric Primary Civilization in Europe“ märksõnad on soome-ugri rahvad, asustusajalugu, soome-ugri keeled, kohanimed ja Euroopa. Jüri Härmatare „Sumeri kilde“ iseloomustab üksnes märksõna arheoloogia. Natuke paremini on Andres Pääbo teosega „The Veneti Language: An Ancient Language from New Perspective“, mille üks märksõnu veneedi keele, eesti keele, keelesuguluse ja *Estonica* kogu kõrval on hüpoteesid.

Nagu juba mainisin, pole märksõnaga pseudolingvistika Tartu raamatukogude elektronkataloogis Ester märgistatud ühtki teist teost peale Põldemaa raamatu. Märksõna pseudoteadus alt leiab kümme kirjet, nende seast leiame teaduse ja ebateaduse vahetõrva filosoofiliselt vaatlava Sokali (2008) raamatu, kuid käesoleva töö kontekstis vaadeldavatest üllitistest vaid Vasso Silla alias Mägi Kurdla „Tõelise muinasloo“ (1936), mille märksõnad on pseudoteaduse kõrval veel esiaeg, soome-ugri rahvad ja eestlased. Eesti pseudoteaduse kontekstis on huvitav märkida, et üksnes märksõnaga pseudoteadus on iseloomustatud J. Tambergi „Maarahva lahtist raamatut Ilmatar“. See 8-leheküljeline

pisitrükis on trükitud 1929. aastal Viljandis. Muud kõnealuse märksõna alla liigitatud teosed puudutavad meditsiini, majandust jms.

Tallinna raamatukogude elektronkataloogis Ester käib pseudolingvistika märksõna samuti vaid Põldemaa teose kohta, kuid pseudoteaduse alla on liigitatud 16 väljaannet. Suurem osa neist samad mis Tartuski, lisanduvad mõned käesolevaski töös kasutatud teoreetilised käsitlused.

USA Kongressi Raamatukogus on märksõnaga *pseudoscience* iseloomustatud 78 trükist, need on valdavalt pseudoteaduse problemaatikat käsitlevad teoreetilised teosed. Märksõna *pseudolinguistics* otsing Kongressi Raamatukogus vastuseid ei anna.

Tõenäoliselt on lihtlugejale ebateadusele viitava märksõna leidumine või mitteleidumine suhteliselt ükskõik. Samuti ei saa eeldada, et raamatukogude liigitajad oleksid sedavõrd täpsed eksperdid, et suudaksid teadusel ja ebateadusel kindlalt vahet teha, kuid erialateadlaste konsultatsioonid saaksid neid kindlasti aidata. Paraku libastuvad teadusel ja ebateadusel vahet tehes ka erialateadlased.⁵

Saksa sama artikkel (ning ka tema 1960. aastal ilmunud „Aestii. An analysis of an ancient civilization“, 1974. aasta kirjutis „Commentaries on the Liber Census Daniae“, 1978. aasta „Kastre pole vene nimi“ ning 1979. aastal avaldatud genealoogiline uurimus „Saxi-Saxa-Sax-Saks nimikond ja suguselts“ ja „Juba „vene viikingid“!“ on toodud ära ka „Eesti onomastika bibliograafias“ (Päll *et al.* 2000–2008). See fakt iseenesest pole laiduväärt ega kaugeltki negatiivne, sest kõnealune bibliograafia pürib ammendavusele, koondades kõiki vähegi onomastikaga seonduvad trükised ja käsikirjad. Bibliograafia kui hinnanguvaba teatmestu puhul on selline täiuslikkus vaid tervitatav. Pigem peaksid eksitusi ära hoida

⁵ Tiina Tärk (2010: 23) kirjutab oma magistritöös „Kiili valla asustusnimed“ näiteks: „Nii Edgar V. Saks kui ka Andrus Saareste on tollaegse talunime ning perekonnanime võrdsustanud (Saareste 1935: 140; Saks 1978: 159).“ Kui Saareste puhul on tegemist ilmasõdade vahel nimede eestistamise kesктоimkonna kirjastamisel ilmunud artikliga „Eesti liignimedest varemalt, nüüd ja tulevikus“, siis Saksa kirjutis on ligi pool sajandit hilisem ja kannab pealkirja „1000 orduaegset eesti perekonna-nime“ (Saks 1978), mis juba iseenesest võiks järgnevas kahtlusi tekitada. Samas väide, millele osundatakse, on teaduslikult aktsepteeritav – ebateaduslikud tekstid kordavad tihti ka varem välja öeldud asjatundlikke tõdemusi.

aitavad märksõnad sisalduma raamatukogude kataloogides, seda enam, et kõnealused märksõnad on seal nagunii kasutusel, seega ei saa rääkida liigsest hinnangutesse langemisest. Küsimus on vaid selles, kes on pädevad eksperdid teaduse ja ebateaduse vahel vahet tegema. Samas pole siinkirjutaja kindel, kas raamatukogude kataloogides on hinnangulise märksõnastamise rakendamine üldse õigustatud nt USA Kongressi Raamatukogus ei kasuta märksõna *pseudoscience* üksnes ebateaduse teoreetiliste käsitluste puhul. Kuid kui Eestis seda juba nagunii tehakse, peaks tegevus olema järjekindlam.

66. ALTERNATIIVSED TEOORIAID KEELETEADUSES

Teiseks klassikalisest keeleteadusest oluliselt erinevaks teoorialiigiks on alternatiivsed ehk sellised teooriad, mis erinevad oluliselt klassikalistest ja üldtunnustatutest. Neidki võidakse klassikalise teooria pooldajate ehk traditsionalistide hulgas pidada pseudoteaduslikeks ning seetõttu võib piiritõmbamine pseudoteaduslike ja alternatiivsete teooriate vahel olla raske.

6.1. Paradigmamuutuse põhjustest (Ago Künnapi järgi)

Põhjaliku ülevaate soome-ugri keeleteaduse ajaloolisest vanast paradigmast ja paradigmuutusest on teinud Ago Künnap (2001). See traditsioonilise keelepuuga seonduva seisukoha järgi oli uurali rahvaste algkodu veel 8000 aastat tagasi kusagil Siberis ning Läänemere kallastele jõudsid nad 5000–7000 aastat tagasi. Uurali keelte uurija Matias Aleksanteri Castréni (1813–1852) järgi usuti, et sealt rännanud keelte sugulus tähendab ühtlasi ka nende inimeste füüsilist sugulust, st ühist põlvnemist. Tänapäeva populatsioonigeneetikud on paraku sedastanud, et Euroopa soome-ugri keelte kõnelejad sarnanevad geneetiliselt teistele Euroopa rahvastele. Künnapi sõnul on kogu maailma ajaloolises keeleteaduses „praegu käimas teoreetilise paradigma kardinaalne uuenemine, mille keskmes on jõukatsumine divergentsiteooria ja konvergensiteooria vahel. Viimase ajani oli praktiliselt ainuvalitsevaks keelkondade tekke seletamine divergentsi, so lahknemise, lahkukulgemise teel. Sellest annab kaudselt tunnistust ka senine keeleajalooline terminoloogia, mis on läbinisti bioloogistlik ning pärineb sisuliselt darvinistlikust liikide tekke õpetusest: *language family*, algkeel („keeleema“), selle tütarkeeled, algkeelsest tüvest võrsuv keelepüü oma hargnevate oksaharudega jne. Nüüd on kiiresti levimas keelkondade tekke seletamine konvergenssi, so. lähenemise, koonduvuse teel“. (Künnap 2001.)

Igas soome-ugri keelt riigikeelena kõnelevas riigis tegutseb selline silmapaistev konvergensimeelne kontaktiteoreetik juba mõnda aega: Ungaris János Puszta, Eestis

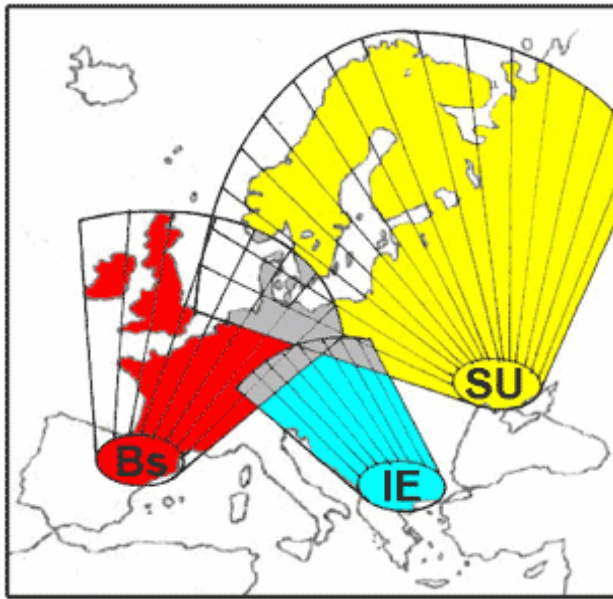
Ago Künnap ja Soomes Kalevi Wiik. Kontaktiteooriat ja selle põhiautoreid on siinkirjutaja analüüsinud juba oma bakalaureusetöös (Villandi 2004).

6.2. Kalevi Wiik ja uued paradigmad keeleteaduses

Kalevi Wiik (sünd 1932) on tuntud uute paradigmade katsetajana. Siinkohale vaatleme peamiselt tema refuugiumide teooriat ja hüpoteesi Euroopa rahvaste kujunemisest.

Wiik hakkas kahtlema vanas paradigmas, mille kohaselt soomeugrilaste algkodu asus kas Volga ääres, Lõuna-Uuralite ümbruses või Lääne-Siberis, kust nad hakkasid 6000–8000 aasta eest lääne poole rändama ja jõudsid 5000–7000 aastat tagasi Läänemere äärde. Seejärel võttis Läänemere-äärne varasem europiidne asurkond, kelle keelekasutuses pole selgust, üle soome-ugri keele ja omandas ka antropoloogiliselt mõningaid mongoliidseid jooni.

Wiik lähtus refuugiumide ehk jäävarjupaikade teooriast, kust kütid ja korilased hakkasid pärast viimast jääaega (Valdai/Würmi jäätumine), mille maksimum oli umbes kakskümmend aastatuhandet tagasi, rändama põhja poole. Kehtiva seisukoha järgi oli selliseid jäävarjupaiku kolm: Ibeeria ehk Franko-Kantaabria, Balkani ja Ukraina refuugium. Wiiki arvates olid need refuugiumid seotud keelealadega. Ibeeria refuugiumis kõneldi oletatavasti baski tüüpi keeli, Balkani omas indogermaani tüüpi keeli ja Ukraina jääjätumaal, mis oli kõige idapoolsem, soome-ugri tüüpi keeli (Wiik 2005: 68; vrd Künnap 2001; Saimre 2008). Kaardilt on näha, kuidas refuugiumide asukad liikusid jää sulades põhja suunas. Kohati levikusuunad ristuvad – need on keelte segunemise alad.

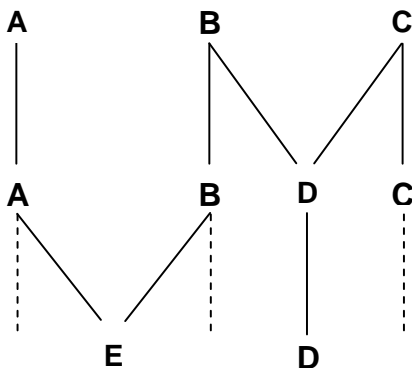
Joonis 6.2.1. Refuugiumid Kalevi Wiiki (2005: 68) järgi: Bs tähistab baski tüüpi keeli, IE indoeuroopa tüüpi keeli ja SU soome-ugri tüüpi keeli.

Wiik oletab, et neist refuugiumidest põhja poole liikunud küttidest ja korilastest jõudsid ulukite järel liikudes kuni 12 000 aastat tagasi Põhja-Euroopasse valdavalt Ukraina jääjätumaa lõunaosast liikunud soome-ugri tüüpi keeli kõnelnud inimesed. Siinkohal tuleb lisada, et tõenäoliselt Wiik oli esimene, kes hakkas keeleteaduses uute seisukohtade tõestamiseks ja vanade kummutamiseks rakendama geneetika saavutusi, lisades neile ka arheoloogia. Need Ukraina refuugiumist põhja jõudnud inimesed olid geneetiliselt eurooplased.

7000 aasta eest algas Euroopas ka põlluharimine. Samal ajal saabusid ka paremini toime tulevad ja seetõttu kõrgem staatusega indoeurooplastest sisserändajad, kelle keele elanikud üle võtsid. Ka põhja pool, Eestis ja Soomes, kus põlluharimisega alustati alles ca 5000 aastat tagasi, levisid küll koos uute oskustega keelemõjud, kuid kliimast ja mullastikust tulenevate viletsamate põlluharimistingimuste tõttu ei toimunud üldist keelevahetust. Ent seoses põlluharijate sisserändega hakkasid soome-ugri keeled Euroopast järk-järgult kaduma niisuguses järjekorras: 1) Põhja-Saksamaalt, 2) Poolast ja

3) Ukraina, Valgevene ja Lääne-Vene territooriumilt, kuni indoeuroopa keeled omandasid oma tänapäevased piirid. Nii leidis aset pikaajaline keelevahetusprotsess, mille käigus endised soome-ugri keelte kõnelejad omandasid indoeuroopa keelekuju. Seega usub Wiik olevat säilinud germaani, balti ja slaavi keeltes soome-ugri substraati.

Kalevi Wiik on tuntud ka selle poolest, et ei tunnista traditsioonilist keelepuud ja on seetõttu välja pakkunud alternatiivse kontaktiteooria, mis tähendab, et keelte ühisnähtused ei teki mitte ühe keele eri harudeks jagunemisel, vaid eri keelte sarnastumise alusel. Keeleliste kokkulangemiste seletamisel ei saa rääkida ühest ilma teiseta, nagu on püütud teha varasematel aegadel, kui usuti olemas olevat keelepuu ilma ristumiskohtadeta ja sarnasusi keeleperesse mittekuuluvate keeltega peeti laenulisteks. Nüüd, mil populatsioonigeneetika on täiustunud ja võetud omaks, et geneetiliselt kauged rahvad võivad rääkida lähedasi keeli (näiteks läänemeresoomlased ja Norra laplased), on hakatud rakendama järjest rohkem kontaktiteooriat. Kontaktiteooria puhul võib keelepuu küll säilida, aga uuendatud kujul. Siinkohal võib välja tuua kontaktiteooria graafilise kujutise.

Joonis 6.2.2. Kontaktiteooria keelepuu Kalevi Wiiki (1997) järgi.

Ka ei tunnista Kalevi Wiik algkeele olemasolu selle traditsioonilises tähenduses. Kui aga algkeele olemasolu mitte täielikult välistada, võib arvesse võtta, et algkeele ala ei tarvitse olla väga piiratud, vaid võib olla ka väga lai (Siberist Atlandi ookeanini). Seega, ei ole algkeel kontaktiteooria järgi ühtne, vaid võib koosneda vägagi erinevatest murretest. Ka

ei käsita kontaktiteooria algkeelt kui teoreetilist ideaalkeelt, mida pole kunagi kõneldud, vaid kui reaalselt eksisteerinud keelt, mille kohta puuduvad usaldusväärsed, dokumenteeritavad andmed (Wiik 1997: 846).

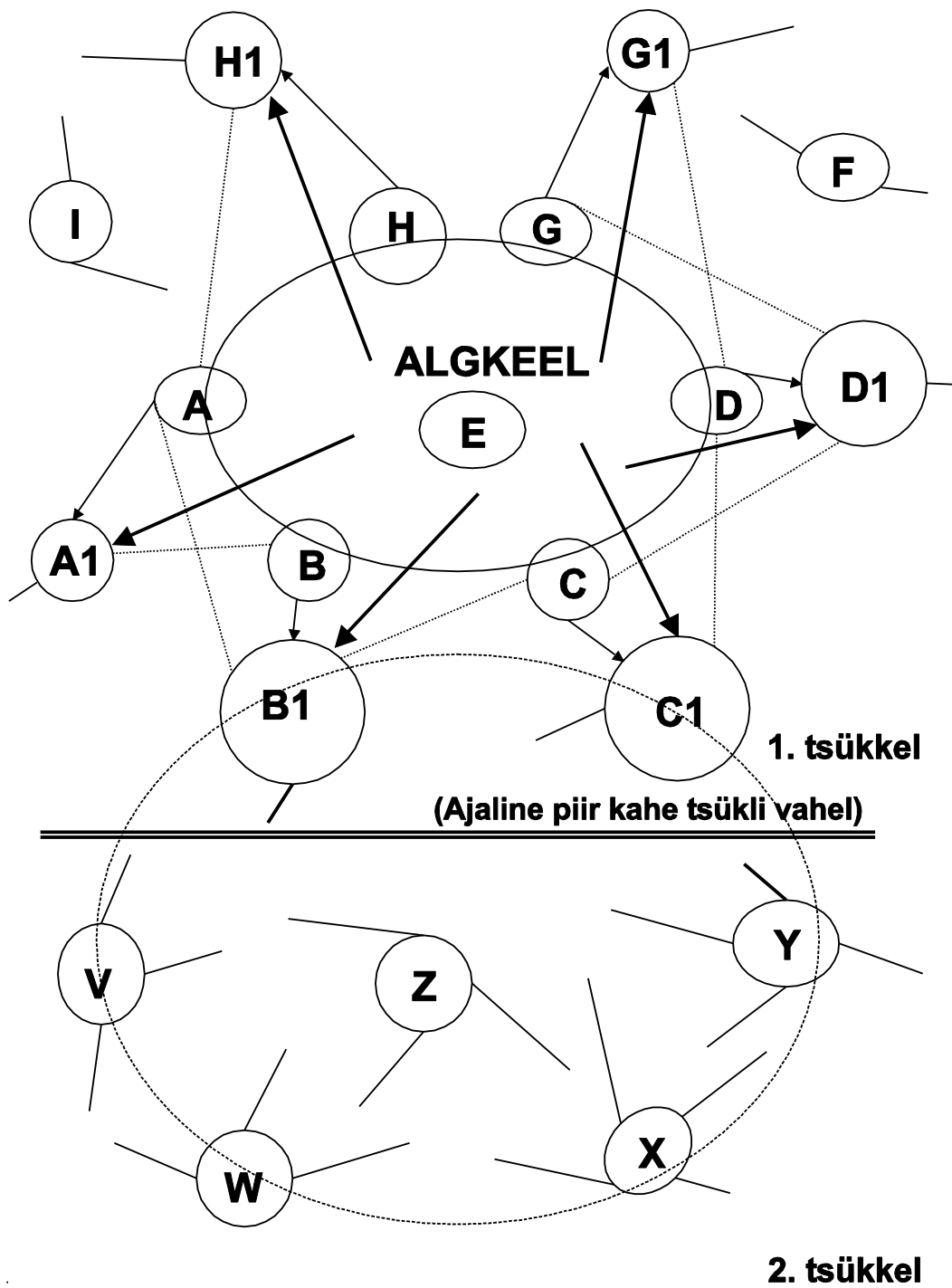
Nii nende kui ka muude Kalevi Wiiki keeleteaduslike seisukohtadega saab lähemalt tutvuda Internetis tema kodulehel (Wiik 2010).

Sama temaatikat on siinkirjutaja käsitlenud varem oma Tartu Ülikoolis kaitstud bakalaureusetöös (Villandi 2004).

.3. János Puzstay alternatiivne teooria algkeele kohta

Nagu eespool toodud autorid, ei tunnista ka János Puzstay (sünd 1948) algkeelt selle traditsioonilises tähenduses. Nimelt ütleb tema teooria, et algkeel pole mingisugune ühtne ja jagamatu algelement, mis on olemas enne kõiki muid keeli, vaid ta on vahejaamaks muude keelte väljakujunemisel. Ka algkeel ise on välja kujunenud mitme keele segunemisel (Puzstay 1995: 119–121). Samuti on ta pooldaval seisukohal Künnapi ja Wiiki teooria suhtes, et keelepuud ja algkeelt traditsioonilises tähenduses ei ole olemas. Siinkohal aga oleks vajalik välja tuua algkeele mõiste uuem aspekt, mille järgi algkeel ei ole kitsal territooriumil asuv täpp, mis on iseenesest tekkinud ja iseenesest laiali valguma hakanud, vaid on ka enne viimaseid metamorfoose läbinud teatava arengu ja pidanud juba varem välja kujunema.

Selle illustreerimiseks sobib János Puzstay skeem, mis näitab, kuidas algkeel välja kujuneb:

Joonis 6.3.1. Algkeele väljakujunemine János Pusztay (1995: 120) järgi.

6.4. Alternatiivsete keeleteaduse teooriate kriitikast

Nagu tundubki ootuspärane, on alternatiivsed teooriad oma erilisuse saanud suure kriitika osaliseks ja kohati on neid nimetatud lausa ebateaduslikuks. Traditsionalistid ei ole jätnud neile reageerimata, sest nad tunnetavad alternatiivsetes teooriates ohtu teadusele. Keelepuu raiumise suhtes näitab kriitikat üles Cornelius Hasselblatt oma populariseerivas ajaleheartiklis „Eesti keelt kõneldi ka Mount Everestil“ (Hasselblatt 1999), kus mainib, et keeleteadus on praegu suuremas ohus kui kunagi varem, sest „on tekkinud olukord, kus mõned meie distsipliini esindajad võivad väita ükskõik mida, ilma et kolleegid suud lahti teeksid ja neid „korrale kutsuksid“. Oma artiklis kritiseerib ta seda, et ühele kolleegile enam keelepuu meetod ei meeldinud ning selle lahendamiseks pani ta tööle fantaasia ja joonistas soome-ugri rahvaste kujunemisest uue pildi. Hasselblatt kritiseerib teooriat sellepärast, et sinna on kaasatud muid valdkondi peale keeleteaduse ja nimetab interdistsiplinaarsust eklektitsismiks.

Oma soome tagapõhja tõttu on Kalevi Wiik saanud tohutut kriitikat soomekeelsete väljaannete kaudu. Nii on Ante ja Aslak Aikio (2002) oma artiklis „Mikä oli todistettava?“ nimetanud Wiiki teooriat *voodoteaduseks*. Nad peavad Wiiki üheks põhiliseks nõrkuseks seda, et ta esitab põhjendusi, mis ei sobi kuidagi kokku põhjendatavate väidetega. Nii arvavad nad, et arheoloogia ei sobi uuritava piirkonna keelelise tagapõhja selgitamiseks. Wiiki teooria põhinevat pigem rahvuslikul meelestatusel kui teaduslikel uurimustel ja seega omandanud pigem kultuse staatuse.

Teiseks suuremaks alternatiivsete teooriate kritiseerijaks on Johanna Laakso. Samuti Eesti Päevalehes avaldatud kirjutises „Keelepuu on keeleajaloo meetodite tulemus“ (Laakso 2000) avaldab ta arvamust, et keelepuu uurimismeetodina on vajalik, kuna ilma selleta ei ole võimalik tõendada keelte esiajalugu ega sugulust. Samas artiklis kritiseerib ta interdistsiplinaarsust ning peab arheoloogia ja geneetika andmete rakendamist lausa ohtlikuks, sest „teiste teaduseharude oletustest saavad kergesti nn kindlad faktid“. Ta jagab Hasselblati muret soome-ugri keeleteaduse suhtes.

Interdistsiplinaarsus, mida Kalevi Wiik teooria loojana uuenduslikuks peab, on saanud palju kriitikat. Nii on Jaakko Häkkinen (2006) pidanud Wiiki meetodeid

ebausaldusväärseks just seetõttu, et ta otsib keele kohta tehtavatele järeldustele põhjendusi mujalt kui keeleteadusest. Nimelt on arheoloogiline ja geneetiline järjepidevus igal pool ja see tähendab seda, et välised mõjud neile olid liiga väikesed, et toimuks keelevahetus. Järjepidevusse tekiksid lüngad ainult siis, kui kohapealne elanikkond oleks enne sisserändajate tulekut hävinud. Veel rõhutab Häkkinen, et kui arheoloogiline kultuur ja geneetiline baas võivad pärineda mitmest juurest, siis keel pärineb alati ühest juurest. Eelajalugu on täis erinevaid mõjusid erinevatest suundadest. Kui ühed teadlased usuvad, et keel jõudis territooriumile koos elanikkonnaga, siis teised omakorda, et koos kultuuriga. Nii ei ole võimalik anda vastust eelajaloolisele keelele arheoloogilise ja geneetilise materjali põhjal. (Häkkinen 2006.) Ta paneb pahaks distsipliinide iseseisvuse mitteaktsepteerimist ja leiab, et Wiik ei ole arvesse võtnud jälgitavaid keeleandmeid, aga need on tema arvates ainuvõimalikud, mida keele uurimisel arvesse võtta saab, sest „me kindlasti ei uuri neoliitlikumi leide keeleteaduslike meetodite abil“ (Häkkinen 2006).

Keelepuu raiumise vastu on oma kriitilises artiklis „A „Paradigm Shift“ in Finnish Linguistic Prehistory“ (2004) sõna võtnud ka Merlijn de Smit. Nimelt ei saavat ajaloolist keeleteadust olemas olla ilma keelepuuta, keelte geneetilisel põlvnemisel ja kontaktidel vahet tegemata. Kuna distsipliini eesmärgiks on teha kindlaks, kuidas keeled eelajaloolisel ajal muutusid, siis on vaja rekonstrueerida omavahel seotud keeli või dialekte. See vajab igal juhul puumudelit. Nii tekib keeleajalooline hüpotees, mida saab kinnitada või ümber lükata. Kõik keelemuutusehüpoteesid, kaasaarvatud teistest keeltest laenamine, sõltuvadki rekonstrueerimisest. Kui see välja jätta, jääb järele üksnes hulk sisutuid või vähese sisuga väiteid. (Smit 2004.)

Kalevi Wiiki on kritiseerinud ka Eesti keeleteadlane Martin Ehala. Oma artiklis (Ehala 2005) lahkab ta Kalevi Wiiki teost „Eurooplaste juured“ ning seab kahtluse alla selle teadusliku objektiivsuse. Wiiki hüpoteese ja järelduste tegemist nendest peab Ehala eeldustest mittetulenevaiks. Ka süüdistab ta Wiiki andmete väänamises nii, et need sobiksid paremini tema väidetega. Teiseks heidab ta Wiikile ette kontrollimatute hüpoteeside püstitamist. Ehala meelest on teose üheks suuremaks puuduseks see, et Wiik kasutab tõsiteaduslikke argumente vaheldumisi pildikestega möödunud aegadest, jättes mulje, et need pildikesed põhinevad uuringutel, kuigi on tegelikult fantaasiavili (Ehala

2005). Nii peab Ehala täielikuks fantaasiaks Wiiki uskumust germaanlaste soomeugrilikust päritolust. Teost tervikuna peab ta uuenduslikke meetmeid diskrediteerivaks ja avaldab lootust, et seda õpiku või käsiraamatuna kasutama ei hakata.

Interdistsiplinaarsuse pärast on Kalevi Wiiki kritiseerinud ka arheoloog Vello Lõugas (1997) oma kirjutises „Nüri kirvega keelepüü kallal“. Ta kritiseerib nimelt hüpoteesi, et jää sulamise järel asustasid uurali keelte kõnelejad kogu Põhja-Euroopat Uurali mägedest Briti saarteni, sest sellisel juhul pidi uurali rass olema arvukas ja katma kogu ala ühtselt ja nii, et territooriumil ei jäänud ruumi teistele hõimudele. Samas on aga hilispaleoliitikumis Euroopa metsavöötmes eraldatud viis arheoloogilist kultuuri ja puudus rassiline ühtlus.

Arheoloogiliste andmete vähesus ongi kontaktiteooria üks nõrgemaid kohti. Sellele on viidanud avalikkuses ka Ago Künnap (2005) Kalevi Wiiki vaatlusaluse teose tutvustuses. Vähestele kontaktiteooriat kinnitavatele arheoloogilistele leidudele on osutanud arheoloog Aivar Kriiska: „[---] idarefuugiimi (*resp* Ukraina refuugiimi – M.V. märkus) osas on probleeme ridamisi. Neist suurim on see, et jääaja maksimumiaegseid muistiseid tuntakse vähe ja ebaselgus on nii nende dateeringus kui ka arheoloogilis-kultuurilises kuuluvuses. Kümne aasta vanustele andmetele tuginedes kuuluvad sellesse ajajärku liustikule lähemal paiknenud nn periglatsiaalses vööndis vaid viis asulakohta Dnepri jõe valgla ja neli elupaika veidi kaugemal Doni jõgikonnas. Nende asustusrühmade osa jää taandumisel vabanenud alade asustamisel on problemaatiline. Kõne alla võiks tõesti tulla jätkuvus sama piirkonna läheduses kujunenud Świdry etapil, kuid nende otsene side ei ole praeguse uurimisseisu juures nähtav. Pealegi on Świdry kultuuri [---] vanimadki jäljed noored, ajast umbes 10 500 aastat eKr.“ (Kriiska 2004: 38, 44.)

Siiski on nii Lõugas (1997) kui ka Kriiska (2004) nõus väitega, et Eesti alade asukad on tulnud lõunast, kuid kes nad olid ja kuidas tulid, on mõlema arvates esialgu veel küsimus.

Konflikte alternatiivsete teooriate loojate ja traditsionalistide vahel on põhjalikult käsitletud üliõpilase Tanel Saimre artiklis „Kalevi Wiiki teose „Eurooplaste juured“ poolt esile kutsutud poleemika analüüs“ (Saimre 2008). Selles artiklis märgib ta ära, et kriitikud peavad Kalevi Wiiki teooriat pseudoteaduseks. Ta toob välja kaasüliõpilaste kriitilised arvamused. Kõik kolm neist kritiseerisid arheoloogiliste kultuuride ja matmiskombestiku

seostamist keelealade või etniliste gruppidega. Materiaalse kultuuri ja keele vahel tugeva sideme nägemist ei aktsepteerita. Kriitika alla on sattunud ka idee keelerefuugiumidest. Oletust, et Ibeeria refuugiumis räägiti baski ja Ukraina refuugiumis soome-ugri keelt, ei peeta millegagi põhjendatuks. Samuti heideti ette maaviljeluse ja indoeuroopa keele käsitlemist kompaktse kultuuripakina, mis välistab võimaluse, et võidi üle võtta maaviljelus, aga mitte keelt. Ei nõustutud, et maaviljelus võiks anda automaatselt kõrgema staatuse võrreldes küttijate ja korilastega, sest maaviljelus ei pruugi olla küttimisest ja korilusest parem elatusala. Samuti ollakse kriitilised selle suhtes, et Wiik seletab keele eripärasid substraadiga ega võta arvesse keelesisesid muutusi. Artikli autor aga arvab, et tegemist on pigem suhtumise ja mõtteviiside vahelise konflikti kui teadusliku diskussiooniga ning ta näitab üles mõistmist Wiiki suhtes, tuues välja seisukoha, et keelepuu saagimine on vajalik sellepärast, et keeled mitte pidevalt ei eristu üksteisest, vaid sarnastuvad. (Saimre 2008.)

Siinkohal võib põhjalikumalt välja tuua Ester Orase kriitika. Artiklis „Keelte kujunemise problemaatikast Kalevi Wiiki raamatu „Eurooplaste juured“ põhjal“ (2007) seab ta kahtluse alla refuugiumide sidumise keeltega, millel puudub loogiline arutluskäik ja mida Wiik võtab kui valmis fakti. Ka seab Oras kahtluse alla keelte sidumise geenidega, mida põhjendab järgmiselt: „Geneetika alusel selgub küll, et näiteks Ukraina ja Ibeeria refuugiumi mõjualas olnud rahvaste DNA-sse talletatud info on erinev ja välja joonistuvad tõepoolest omamoodi lääne- ja idapoolsemad rahvad, kuid kas see võimaldab ka tõdeda, et ühes refuugiumis räägiti just baski ning teises soome-ugri keelt. Tõepoolest, mõlemad keeled on mitteindoeuroopa keeled, aga see ei tähenda veel, et neid saaks konkreetselt siduda vastavate refuugiumite ja sealsete elanikega. Näiteks pole välistatud, et niisamuti, kui sissetulnud keel on indoeuroopa keel, võis ka soome-ugri keel olla refuugiumite ajast hoopis hilisema päritoluga.“ (Oras 2007: 1–2.) Ka toob ta välja vastuolu selle vahel, et Wiik tugineb uurali keelte allesjäämise ja *lingua franca*ks muutumise küsimustes pigem juhuslikkusele, ent ülejäänud teoses toob välja konkreetseid keelevalemeid. Orase kriitika alla satub ka asjaolu, et Wiik seob elatusala automaatselt keelega, st maaviljeluse indoeuroopa keeltega ning uurali ja baski keeled koriluse ja küttimisega ega pea võimalikuks, et ka pärast maaviljeluse ülevõtmist kõneldi mitmetel

Euroopa põhja- ja läänepoolsetel aladel veel pikka aega mitteindoeuroopa keeli, nagu veel tänapäevalgi kõneldakse baski keelt.

Sellele, et Wiiki teooria suhtes on olnud palju kriitikat, viitab ka Ago Künnapi aimeartikkel „Karu ja inimese ühine teekond jääjätumaale“ ajakirjas Horisont. Seal mainib ta Wiiki raamatu „Eurooplaste juured“ ilmumise järel tekkinud proteste ja poleemikat meedias, kus Wiiki teooriat nimetati pseudoteaduseks. „Jõulureedel avaldas 19 filoloog, kellest 14 on Euroopa ja Põhja-Ameerika ülikoolide valdavalt soomlastest professorid, Soome suurimas päevalehes Helsingin Sanomat ühise protestiartikli, nimetades Wiiki raamatut pseudoteaduslikuks umbluuks. Järgnesid poolt- ja vastukirjutised Soome ajakirjanduses, avalik väitlus Wiikiga Soome teaduspäevade publiku ees ja televisioonis, raadiosaated.“ (Künnap 2003.)

Kriitika osaliseks on saanud ka Puzstay, kuid seda valdavalt koos Wiiki ja Künnapiga mainituna. Ka siin on üheks suuremaks arvustajaks olnud Johanna Laakso oma ettekandes „Suomalais-ugrialaisten kielten kontaktien tutkimuksen näkymä“ (Laakso 2001). Selles 11. augustil 2001 Joensuu peetud ettekandes kritiseerib ta kontaktiteooriat ning leiab selles niisuguseid puudusi, nagu nõrgad argumendid, terminoloogiline ja tehniline ebamäärasus ja otsesed väärkäsitlused.

Kontaktiteoorial on ka siinkirjutaja arvates nõrku kohti, sest nagu skeemid üldse, ei kata ka kontaktiteooria kõiki juhtumeid ja on vaieldav, kas keelte kujunemine tähendab üksnes lõputuid kontakte. Ent nõustun seisukohaga, et tõenäoliselt ei olnud olemas mingit ühtset algkeelt, mis hakkas iseenesest uuteks keelteks harunema. Kuna tuhandete aastate tagused elatusalad olid niisugused, et inimesed vajasisid enda elatamiseks tunduvalt suuremat territooriumi kui tänapäeval, võib eeldada, et ka keelte varieerumine oli tunduvalt suurem ning samal ajal kõneldi palju erinevaid keeli ja murdeid. Jääb vaieldavaks, milline neist oli nn algkeel. Kuna soome-ugri (*resp* uurali) keeled on alles tänapäevani, tuleb eeldada, et need erinevaid keeli ja murdeid kõnelevad hõimud suhtlesid ka omavahel, milleks nad pidid välja arendama vastastikku arusaadava keelekuju. Seega tundub olevat lihtsam ja elutervem käsitleda algkeelt kui *lingua franca*. Mõte, et see *lingua franca* ulatus Uurali mägedest Briti saarteni, tundub loomulikult fastsineeriv, ent jääb küsitavaks, kas see maa-ala pole natuke liiga lai, et ühte tüüpi *lingua franca* kogu sellel maa-alal leviks. Samas

Julgen nõustuda, et soome-ugri (*resp* uurali keeli) on kõneldud tänapäevasest laiemal maa-alal, sest veel tänapäevalgi jätkub soome-ugri (*resp* uurali) rahvaste taandumine ja allasurumine ja on üldteada, et Põhja-Venemaal kõneldi enne slaavistumist soome-ugri (*resp* uurali) keeli.

Wiiki levikukaartidel torkab silma veel üks nähtus – baski keele leviala. Skeem tundub loomulikult lihtne ja ta seletab näiliselt ära kogu Euroopa keelte kujunemisega seotud probleematika, aga mina isiklikult pean küsitavaks, kas keldi keeled tekkisid baski ja indoeuroopa keelte segunemise tagajärjel. Sellisel juhul peaks olema keldi keeltest leitud baski substraati, aga teadaolevalt on leitud hoopis semiidi substraati.

6.5. Ebakeeleteaduse ja alternatiivsete keeleteaduse teooriate võrdlus

Toon välja mõned tunnused, mille alusel saab eristada alternatiivseid keeleteaduseteooriaid ebateadusest. Nendeks oleksid minu meelest sobilikud järgmised mõtted:

1. **erialasisesus** – ebakeeleteaduslike teooriate loojatel puudub erialane haridus ning nad ei saagi seetõttu luua oma teooriaid teaduslikult tunnustatud alustel, aga alternatiivteooriate loojatel on erialane haridus ja nad loovad oma teooriaid õpitule tuginedes, olenemata oma teooria sisust – näiteks Kalevi Wiikil, Ago Künnapil ja János Puzstayl on erialane doktorikraad ja nad on käsitlenud väga palju lingvistilist temaatikat, aga Pöldemaa oli mehaanik, Juhankatti kaupmees, Saks jurist, Pääbo loodusteadlane ja kunstnik; ainsana oli ebateadlastest filoloogiline haridus Gleyel, aga temagi polnud keeleteadur, vaid saksa keele lektor;
2. **teaduses üldtunnustatud nähtuste arvessevõtmine** – kui pseudoteaduslike teooriate loojad ei võta arvesse teaduses üldtunnustatud ja tõestust leidnud nähtusi, siis alternatiivsete teooriate loojad neid ei ignoreeri – kõik vaadeldavad ebateaduslikes teooriad ei tunnista häälikumuutusi ega grammatilist struktuuri, vaid ainsa keelenähtusena võetakse arvesse sõnakuju. Juhankatti lausa vastandab ennast oma kaasaegsetele klassikalistele keeleteadlastele. Ent alternatiivsete

teooriate autorid on neid nähtusi arvesse võtnud, ehkki tavapärasest erineval moel, nimelt ei poolda ükski vaadeldav alternatiivse teooria autor keelepuud traditsioonilisel kujul ning usutakse kontaktide olemasolusse ja keelte sarnastumisse nende kaudu;

3. **lõplikule tõele pretendeerimine** – pseudoteaduslike teooriate loojad usuvad, et on avastanud lõpliku tõe, aga alternatiivsete teooriate loojad on valmis selleks, et nende teooriad ei pea paika – näiteks on kõik vaadeldavad ebateaduslike teooriate loojad loonud ideaalse, isoleeritud konstruktsiooni, mis on lõplik ja sinna ei mahu mingeid võimalikke vastuväiteid ega paradigmuuutusi, aga Kalevi Wiik ja tema pooldajad on pigem püüdnud diskussiooni tekitada;
4. **interdistsiplinaarsus** – pseudoteaduslike teooriate loojad otsivad oma teooriale kinnitust kontekstivälistest valdkondadest, aga alternatiivsete teooriate loojad kontekstisestest – ebakeeleteaduses on Juhankatti võtnud abiks sõnakujud, Põldemaa ja Pääbo raidkirjad, Saks Tacituse kroonikad ning Gleye on kasutanud nii raidkirju kui ka sõnakujusid, mis annavad väga pinnapealseid ülevaateid keeleandmetest, aga alternatiivsete teooriate loojad pöörduvad populatsioonigeneetika ja arheoloogia poole;
5. **fantastilisus** – ebateaduslike teooriate loojad toetuvad subjektiivsetele fantaasiatele, mis on sisuliselt piiramatud, aga alternatiivsete teooriate loojate mõttekäik seab endale õpitu tõttu piirid. Juhankatti tugineb kujutelmale, et eesti keel on suguluses jaapani, ladina ja sumeri keelega ning seetõttu on ta kõige lähemal nn ühisele ürgkeelele. Gleye lähtub uskumusest, et muistsed kultuurrahvad olid läänemeresoomlased. Saksa teos põhineb fantaasial, et eestlased asustasid muistsetel aegadel kogu Euroopat. Põldemaa kujutleb muinaskiirkirja puhta eesti keelena. Pääbo fantaseerib sugulusest veneetidega ja müütilise UiRaLa olemasolust. Ent ükski alternatiivsete teooriate loojaist ei fantaseeri, vaid olemasolevad teadmised laotakse kokku teistsuguseks mosaiigiks kui on traditsionalistidel.

6. **häärivus** – pseudoteaduslike teooriate loojad ei häiri klassikalise teooria pooldajaid, sest neil puudub alus pretendeerida tõsiseltvõetavusele teadusmaailmas, aga alternatiivteooriate loojatel on lisaambitsioon oma teooriaid teadusmaailmas kehtestada ja nad võivad mõjuda klassikalise teooria pooldajatele häirivalt. Ebakeeleteaduslike teooriate loojad said sõjaeelses Eestis veel avaliku teadlaste kriitika osaliseks. Nii sai Juhankatti ajaloolase Juhan Libe kriitika osaliseks ja Gleye teooriat ründas keeleteadlane Paul Ariste. Ent viimase 50 aasta jooksul ilmunud Saksa, Põldemaa ja Pääbo teosed pole enam rünnatud, sest nähtavasti ei võeta neid tänapäeval osana teaduslikust diskursusest. Samas satuvad alternatiivsete teooriate loojad sageli teadusmaailma avaliku kriitika osaliseks. Nii on näiteks Kalevi Wiik oma toetajatega sattunud kontaktiteooria pärast Johanna Laakso, aga ka paljude teiste kriitika alla.

Kui ebakeeleteaduslikud teooriad on nn tsunftivälised ehk nende loojad ei osale sisuliselt keeleteaduslikus tegevuses ja neid ei võeta ka seal arutlusele, sest nad on *a priori* tõsiseltvõetava keeleteaduse seisukohalt välistatud, siis alternatiivteooriad osalevad keeleteaduslikus tegevuses ja neid võetakse seal arutlusele. Neid on alust ja põhjust arutlusele võtta, sest vaatamata oma teooriate olulisele erinevusele klassikalisest võtavad nad siiski arvesse teadusmaailmas üldtunnustatud, tõestust leidnud ja ümberlukkamatuid nähtusi. Nad osalevad aktiivselt aruteludes traditsionalistidega. Ehkki neil võib esineda palju ja olulisi vastuväiteid, võtavad nad siiski traditsionalistide seisukohti arvesse ja tsiteerivad neid. Samuti on nad valmis juhuks, kui nende teooriad ümber lükatakse.

Sageli tuginevad nad teiste teadusvaldkondade andmetele, mis nende loodud teooriaid kinnitavad. Sama teevad ka pseudoteaduslike teooriate loojad, aga vahe seisneb selles, et ebakeeleteadusliku teooria looja otsib oma väidetele tuge näiteks üksnes arheoloogiaandmetest, mis on keele seisukohast tähtsusetud või vähetähtsad, aga annavad „sobiva“ kinnituse. Ent alternatiivse teooria looja püüab oma seisukohtade põhjendamisel lisaks appi võtta ka näiteks populatsioonigeneetika, mis on keele seisukohast sageli olulise tähtsusega.

Teiste teadusalade andmete kasutamine võib keeleküsimumustes anda oluliselt erineva pildi sellest, mida traditsionalistid õigeaks peavad, aga samas ei rakenda alternatiivse teooria

loojad piiramatut fantaasiat ega ole ka sedavõrd subjektiivsed. Samas võivad traditsionalistidele tunda nende mõttekäigud fantastilised ja subjektiivsed. See omakorda kütab teadusmaailmas kirgi ja toob sisse häirivuse momendi. Traditsionalistid tunnetavad alternatiivsete teooriate loojaid ja pooldajaid kogu teadusmaailma õõnestajate ja ohustajatena, kes potentsiaalselt teadust devalveerivad. On tõsiasi, et alternatiivsete teooriate loojad ei poolda traditsionalistide seisukohti ja seavad nad kahtluse alla, mis tähendab õõnestamist. Traditsionalistid võrdsustavad oma seisukohti tõsiteadusega ja kõike nendest seisukohtadest väljapoole jäävat ebateadusega või vähemalt kaheldava väärtusega teooriatega ning seega tunnetavadki ohtu kogu teadusalale.

Sugugi kõik alternatiivteooriad ei pruugi osutada teaduse seisukohalt produktiivseks. Mõned neist lükatakse kas traditsiooniliste või veelgi uuemate teooriate abil ümber, mõned võivad jääda pikaks ajaks kalevi alla, et siis uute leidude valguses taas aktualiseeruda, teised kummitavad uurijaid aastakümneid, tõustes aeg-ajalt pinnale, kuid osutudes siiski ebaproductiivseks. Samas saame siiski kinnitada, et alternatiivsed keeleteaduse teooriad kuuluvad teaduslikku diskursusesse, pseudoteooriad on aga teistsugune kultuurinähtus, mis teadusliku diskursuse raamesse ei sobitu.

Erinevalt ebateaduslikest teooriatest võib alternatiivne teooria põhjustada paradigmanihke ja anda keeleteadusse väga suure panuse, nagu oli Noam Chomsky puhul, mis viis generatiivse grammatika loomisele.

KOKKUVÕTE

Käesolevas töö uurimiseluseks olid ebakeeleteaduslikud ja alternatiivsed teooriad eesti keelesuguluse kohta. Töös käsitletavad ebateaduslike teooriate autorid olid Henrik Juhankatti, Arthur Gleye, Edgar Valter Saks, Oskar-Adolf Põldemaa, Jüri Härmatare ja Andres Pääbo. Lisaks nendele käsitlesin alternatiivseid teaduslikke teooriaid, millest keskseks oli Kalevi Wiiki teooria, millele lisasin tema toetajate Ago Künnapu ja János Puszty seisuks.

Esimeses peatükis on ebakeeleteaduseni jõudmiseks tehtud juttu sellest, mis on teadus ja mis ebateadus, ning selgitatud, mis kriteeriumide alusel neil vahet teha. On toodud ka näiteid maailmas tuntud ebateadustest.

Teises peatükis on juttu keeleteaduse ja ebakeeleteaduse erinevustest. Selgitatakse ebakeeleteaduse põhitüpe, millest levinuim on ebateaduslik keelte võrdlus, mis tähendab eri keelte sõnade omavahelist võrdlemist ja ebaetümoloogiate loomist. Samas peatükis on toodud ka ülevaade Phaistose ketta dešifreerimise katsest, päikeseele teooriast ja Lemuuria-tamili teooriast.

Kolmandas peatükis vaatlen ebakeeleteaduslikke teooriaid kui uurimisainest, mida ei tuleks liigitada keeleteaduslike teooriate alla, nendega võrrelda ega mõõta keeleteaduse mõõdupuuga. Neid tuleks käsitleda kui osa folkloorist ja mõõta neid folkloori mõõdupuuga.

Neljandas peatükis on välja toodud ebakeeleteaduslikud teooriad eesti keele suguluse alal. Käsitletavaid autoreid võib lühidalt iseloomustada järgmiselt. Oma teoses seletab Henrik Juhankatti häälikute tähendust ja keele tekki ning toob sisse ühise läänemeresoome keelte suguluse jaapani, sumeri, ladina ja Kesk-Ameerika pärismaalaste keeltega. Arthur Gleye kirjeldab oma teooriat, mille järgi eelajalooline Vahemere-ala ja Lõuna Euroopa, Väike-Aasia ja Kreeka üle Itaalia Ibeeriani ja Irimaani olid asustatud eestlaste poolt, viies antiikse Euroopa jumalate nimed kokku tänapäeva eestikeelsete sõnadega ja dešifreerides vanad raidkirjad tänapäeva eesti keele sarnaseks. Sama suunda arendab edasi Edgar

Valter Saks, kes kirjeldab oma teoses Lääne- ja Ida-Euroopa koha- ja hõimunimesid, mida ta viib automaatselt kokku tänapäevaste eesti sõnadega, tehes järelduse, et need kohanimed lähtuvadki eesti keelest. Oskar-Adolf Põldemaa teoses tuuakse näiteid etruski muinaskiirkirjast, mille silbid vastavad autori hinnangu kohaselt tänapäeva eestikeelsetele sõnadele ning seega teeb ta järelduse, et muinaskiirkiiri oligi eestikeelne. Andres Pääbo seostab ja kohati samastab veneedi keelt eesti ja soome keelega, dešifreerides veneedi raidkirjad tänapäeva eesti ja soome keele sarnaseks ning viib kokku soome ja innuüdi keele, selgitades seotust paadirännetega ning taandades *finni* ja *innuit* üheks ja samaks sõnaks. Iga autori juurde on lisatud ka vastukajasisid tema teooriale. Selgub, et sõjaeelsed (Juhankatti, Gleye) autorid said arvustusi ka teadlastelt, aga hilisemal ajal, kui oma mõtteid on kirja pannud Saks, Põldemaa ja Pääbo, ei ole ebakeeleteaduslikke teooriaid arvatud enam teadusliku diskursuse osaks ning lingvistid pole nende arvustamise ega ümberlukkamisega tegelnud.

Viies peatükk kujutab endast katset analüüsida vaadeldavaid ebakeeleteaduslikke teooriaid. Seal on välja toodud oletatavad ebakeeleteaduslike teooriate tunnused, milleks on ideaalsete konstruktsioonide kasutamine, eelajaloolise aja käsitlemine, toetumine andmete puudumisele, selektiivsus, ajaliste mõõtmete ignoreerimine, ruumiliste mõõtmete ignoreerimine, keskendumine sõnale ning uuritava keele tõstmine pjedestaalile. Selgus, et need tunnused on ühest või teisest aspektist omased kõigile uuritavatele ebakeeleteaduslikele teooriatele, sest ilma nende komponentideta ei püsiks teooria koos. Lühidalt on selgitatud ka, milleks võivad ebakeeleteaduslikud teooriad vajalikud olla. Seejärel on analüüsitud ebakeeleteaduslike teooriate tekke põhjusi ning toodud välja, millised põhjused olid mingi vaatlusealuse teooria aluseks ning mille põhjal on teooria autor teinud oma järeldused.

Kuuendas peatükis jõuan alternatiivsete keeleteooriateni. On selgitatud alternatiivsete teooriate erinevust klassikalistest teooriatest. Siinkohal on välja toodud paradigmuuutuse probleem, vastuseis traditsioonilisele keelepuule ning populatsioonigeneetika ja arheoloogia kaasamine keeleteadusse. Peamisi teoretikuid, keda antud peatükis käsitletakse, on Kalevi Wiik. Lähemalt peatutakse tema refuugiumide teoorial ja kontaktiteoorial. Samasse on lisatud ka Ago Künnapi ja János Pusztyay seisukohad, mis

sisuliselt toetavad Kalevi Wiiki. Teooriate tutvustusele on lisatud ka selle kohta käiv avalik kriitika teadusmaailmas.

Leidsin töö käigus kinnitust järgmistele väidetele:

- ebakeeleteaduslikud teooriad koosnevad isoleeritud hüpoteesidest;
- ebakeeleteaduslikud teooriad lähtuvad ideoloogiast ja uskumustest, mitte samal alal läbi viidud teaduslikest uurimustest;
- ebakeeleteaduslikud teooriad ei arvesta keelemuutusi ajas ja ruumis, vaid lähtuvad tänapäevastest sõnakujudest, mis viiakse tagasi tuhandete aastate taha;
- ebakonventsionaalne teooria ei pruugi võrduda ebateaduslikuga.

Ebakeeleteaduslike teooriate hüpoteeside isoleeritusele leidsin kinnitust Oskar Adolf Põldemaa ja Andres Pääbo vanade raidkirjade dešifreerimise katsest. Nad demonstreerisid ideaalset ja vääramatut keelemudelit, mis on püsinud aastatuhandeid samasugusena. Isoleeritud hüpoteese kasutas ka Juhankatti häälikutele ja silpidele kindla tähenduse omistamisel, olenemata konkreetsest keelest, ning see põhines usul ühise ürgkeele olemasolusse. Et ebakeeleteaduses lähtutakse ideoloogiast ja uskumustest, andsid kinnitust Arthur Gleye ja Edgar Valter Saksa üsna sarnased uskumused, et eestlased asustasid suuremat osa Euroopast. Kuna nad viivad oma teooria tagasi aega, mille kohta keeleandmed puuduvad, saabki nende arvamus põhineda vaid uskumusel. Et ei arvestata keelemuutusi ajas ja ruumis, nähtus üsna selgelt Gleye omaloodud etümoloogiast, kus oli võetud aluseks mõni tuhandete aastate tagune sõna ja võrreldud seda tänapäevase eesti keele sõnaga. Sama võtet kasutas ka Pääbo tuhandete aastate taguse veneedi raidkirja tõlgendamisel, kus nägi tänapäeva eesti keelele sarnaseid sõnu.

Töö lõpus on analüüs alternatiivsete ja ebakeeleteaduslike teooriate erinevustest. Neid erinevusi saab kindlaks teha järgmiste mõõtmete abil:

1. **erialasisesus** – ebakeeleteaduslike teooriate loojatel puudub erialane haridus ning nad ei saagi seetõttu luua oma teooriaid teaduslikult tunnustatud alustel, aga alternatiivteooriate loojatel on erialane haridus ja nad loovad oma teooriaid õpitule tuginedes, olenemata oma teooria sisust;

2. **teaduses üldtunnustatud nähtuste arvessevõtmine** – kui pseudoteaduslike teooriate loojad ei võta arvesse teaduses üldtunnustatud ja tõestust leidnud nähtusi, siis alternatiivsete teooriate loojad neid ei ignoreeri;
3. **lõplikule tõele pretendeerimine** – pseudoteaduslike teooriate loojad usuvad, et on avastanud lõpliku tõe, aga alternatiivsete teooriate loojad on valmis selleks, et nende teooriad ei pea paika;
4. **interdistsiplinaarsus** – pseudoteaduslike teooriate loojad otsivad oma teooriale kinnitust kontekstivälistest valdkondadest, aga alternatiivsete teooriate loojad kontekstisestest;
5. **fantastilisus** – ebateaduslike teooriate loojad toetuvad subjektiivsetele fantaasiatele, mis on sisuliselt piiramatud, aga alternatiivsete teooriate loojate mõttekäik seab endale õpitu tõttu piirid;
6. **häärivus** – pseudoteaduslike teooriate loojad ei mõju klassikalise teooria pooldajatele häirivalt, sest neil puudub alus pretendeerida tõsiseltvõetavusele teadusmaailmas, aga alternatiivteooriate loojatel on lisaambitsioon oma teooriaid teadusmaailmas kehtestada ja nad võivad mõjuda klassikalise teooria pooldajatele häirivalt.

Põhitähelepanekuks antud mõõtmete puhul on see, et alternatiivsed teooriad ei pruugi olla traditsionalistidele vastuvõetavad, aga samas saame siiski kinnitada, et alternatiivsed keeleteaduse teooriad kuuluvad teaduslikku diskursusesse, pseudoteooriad on aga teistsugune kultuurinähtus, mis teadusliku diskursuse raamesse ei sobitu.

Samas ei ole ebateadus globaalses mõttes kindlasti positiivse funktsioonita. Tal on võime äratada huvi keeleteaduse vastu sellistes inimestes, kellele teadus on liialt raskesti mõistetav ja omas akadeemilisuses igav, seega suureneb üldinimlik huvi ka tõsise keeleteaduse vastu ja see omakorda parandab (keeleteaduse) teaduse positsiooni ühiskonnas.

Teiseks on igasugune ebateadus omamoodi asjassepühendamatu inimeste suhtumiste ja mõtete peegel, mida uurivad folkloristika ja kultuuriantropoloogia. Keeleteadus kui üks

kultuurispetsiifilisemaid teadusalasid kannab end saatvas ebakeeleteaduses seega ka kultuurispetsiifilisi hoiakuid, millel on suhtumiste ja kultuurinähtuste koha pealt väärtus uurimisainesena.

Kuigi tänapäeva eesti keeleteadlased valdavalt hoiduvad pseudolingvistika teemadel sõna võtmast või sellele tähelepanu osutamast, oleks ilmselt kasulik, kui nad sellel siiski silma peal hoiaksid ja näiteks raamatukogusid vastava kirjanduse märksõnastamisel konsulteeriksid. Märksõnad pseudoteadus ja pseudolingvistika on elektronkataloogis Ester küll kasutusel, kuid näiteks viimast on rakendatud üksnes Põldemaa (1995) raamatu „Muinaskiirkiri kõneleb eesti keeles“ puhul. Samas pole siinkirjutaja kindel, kas raamatukogude kataloogides on hinnangulise märksõnastamise rakendamine üldse õigustatud, kuid kui seda tehakse, peaks tegevus olema järjekindlam.

SUMMARY

Comparison between the pseudolinguistic theories and alternative linguistic theories

This work is titled „Comparison between the pseudolinguistic theories and alternative linguistic theories“. It comprehends the pseudolinguistic theories from Henrik Juhankatti, Arthur Gleye, Edgar Valter Saks, Oskar-Adolf Pöldemaa, Jüri Härmatare and Andres Pääbo together with the alternative linguistic theories from Kalevi Wiik, Ago Künnap and János Puszta.

The first chapter explains what the science is and what the pseudoscience is.

The second chapter explains the differences between the linguistics and pseudolinguistics are discussed and the main types of the pseudolinguistics are given.

The third chapter is about the possibility to regard the pseudolinguistic theories as the research objects of folklore.

Fourth, the pseudolinguistic theories on the affinity of the Estonian language are discussed. The authors can be described as follows. Henrik Juhankatti discusses the affinity between the Estonian, Latin and Japanese languages. Arthur Gleye describes his theory on the total Estonian population from Asia Minor to Ireland. Edgar Valter Saks compares the ancient European place names with modern Estonian words and finds them of Estonian origin and describes the idea of Esto-Europa. Oskar Adolf Pöldemaa deciphers the ancient Etruscan inscriptions as the modern Estonian. Andres Pääbo relates the Venetic language to Estonian and Finnish and explains that the Finns and Inuits were the same people because of boat travelling.

The fifth chapter is an experiment to analyse the pseudolinguistic theories. In my view, the characteristics of the pseudolinguistic theories are the use of ideal constructions, discussing the prehistoric time, relying on the lack of data, selectivity, ignorance of

temporal dimensions, ignorance of spatial dimensions, concentration on words and idealisation of the studied language.

The sixth chapter is about the alternative linguistic theories. Herewith, the opposition to the traditional language tree, theory of refugiums and language contact theory. The opinions of Kalevi Wiik, Ago Künnap and János Puszty are given here.

Thereafter I analysed the difference between the pseudolinguistic and alternative linguistic theories. The alternative theories are often mistaken for pseudolinguistic but they still use scientific methods and do not rely on fantasies but their whole knowledge forms a picture totally different from the traditional.

The main conclusion about the alternative theories may not be acceptable by the traditional linguists but we can still confirm that the alternative linguistic theories belong to the scientific discourse but the pseudolinguistic do not as it is a different cultural phenomenon that is incompatible with the scientific framework.

However, the pseudoscience in the global meaning has certainly some positive functions. It has an ability to create an interest for linguistics in people who find it too difficult to understand. Thus, the general interest in the linguistics increases and this, in turn, improves the position of science in the society.

Any kind of pseudoscience reflects the attitude and ideas of the people without specific education and this is studied in folkloristics and cultural anthropology. Linguistics as one of the most culture specific sciences would also reflect the cultural specific attitudes that are subject to cultural studies.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aesti 2007–2008. *Para-web* > *Foorum* > *Alternatiivajalugu* > *Iidsed kultuurid*. <<http://www.para-web.org/viewthread.php?tid=1053&page=3>>, 20.05.2010.

Aikio, Ante & Aikio, Aslak 2002. Mikä oli todistettava. *Suomalaisten juuret: Aikauslehti*. <<http://www.kaltio.fi/vanhat/indexbeed.html?383>>, 14.06.2010.

Ambrozic, Anthony 2007. *Commentary on Andres Pääbo's Internet publication of THE VENETI LANGUAGE*. <<http://www.veneti.info/en/home/articles/reviews/152-commentary-on-internet-publication-of-andres-paeab>>, 22.05.2010.

Ariste, Paul 1937. Teaduslik kahjur: Prof. emer. Arthur Gleye. Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur. *Vaba Maa*, 3. aprill.

Ariste, Paul 1940. Ebakeeleteadus. *Eesti Entsüklopeedia täiendusköide*. Tartu: Loodus, lk 209–210.

Ariste, Paul 1949. Akadeemik N. Marr – nõukogude keeleteaduse looja. *Looming* 10, lk 1256–1260.

Ariste, Paul 1950. Akadeemik Nikolai Marr uue keeleõpetuse loojana ja soome-ugri keelte uurijana. *Nõukogude Kool* 2, lk 87–95.

Ariste, Paul 1954. Eesti keele ja soome-ugri keelte õpetamisest ja uurimisest Tartu ülikoolis (1802–1952). *Tartu Ülikooli toimetised: Ajaloo-keeleteaduskonna töid* 35, lk 77–105.

Ariste, Paul 1980. Ebakeeleteadusest. *Sirp ja Vasar*. 25. jaanuar.

Asher, Roland E. & Simpson, J. M. Y. (toim) 1994. *The Encyclopedia of Language and Linguistics* 1–10. Oxford: Pergamon Press.

Barger, Jorg 2001–2002. The Phaistos disk. *The Robot Wisdom pages* <<http://www.robotwisdom.com/science/phaistos/>>, 12.05.2010.

Bobula, Ida 1970. *Kétezer magyar név sumir eredete*. Montreal: Gönczöl.

Brown, Keith (peatoim) 2006. *Encyclopedia of Language & Linguistics* 1–14. Amsterdam et al.: Elsevier.

Chalmers, Alan F. 1998. *Mis asi see on, mida nimetatakse teaduseks?: Arutlus teaduse olemusest ja seisundist ning teaduslikest meetoditest*. Avatud Eesti Raamat. Tartu: Ilmamaa.

Cohen, Noam 2009. Wikipedia to Limit Changes to Articles on People. *New York Times*, 24. august. <http://www.nytimes.com/2009/08/25/technology/internet/25wikipedia.html?_r=1&ref=business>, 12.06.2010.

Duhoux, Yves. How Not to Dechipher Phaistos Disc: A Review. *American Journal of Archeology* 104: 3 (juuli 2000), lk 597–600.

Eclecticology 2003. Subject: Pseudoscience vs. ‘junk science’ – msg#00677. List: science.linguistics.wikipedia.english. *Omdir.com: Mailing List Arvhive*. <<http://osdir.com/ml/science.linguistics.wikipedia.english/2003-03/msg00677.html>>, 14.06.2010.

Eddington, David 2008. Linguistics and the Scientific Method. *South-West Journal of Linguistics* 27, lk. 1–16.

Eestikeelne assüroloogiakirjandus: Lühiülevaade ja bibliograafia, [s.a.]. *Eesti assüroloogia*. <<http://assyria.synthasite.com/eesti-assyrioloogia.php>>, 17.06.2010.

Ehala, Martin 2005. Wiik eurooplaste juurtest. *Sirp*, 21. oktoober.

EKRL 1995 = Kruus, Oskar (koost & toim). *Eesti Kirjarahva leksikon = Estnisches Schriftstellerlexikon*. Tallinn: Eesti Raamat.

ENE 4 = *Eesti entsüklopeedia* 4. Tallinn: Valgus 1989.

Erelt, Pekka 1999. Eesti teaduse Toslemid. *Eesti Ekspress*, 22. juuni.

Eslon, Pille 2006. Analoogiast keelte kõrvutamisel. *Keel ja Kirjandus* 1, lk 15–24.

Gao, Jingyi 2005. *Comparison of Swadesh 100 words in Finnic, Hungarian, Sinic and Tibetan: introduction to Finno-Sinic languages = Swadeshi 100 sõna võrdlus läänemeresoome, ungari, hiina ja tiibeti keeltes: sissejuhatus läänemeresoome-hiina keeltesse*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Gleye, Arthur 1937. *Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur: Die Urbewölkerung Europas – westfinnischen (hyperboräischen) Ursprungs; Westfinnische Denkmäler vom hohen Norden bis zum ägyptischen Süden, besonders in Kreta*. Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastusühisus.

Good, Ron 2009. *Why the Study of Pseudoscience Should Be Included in the School Science Curriculum*. <<http://www.nd.edu/~ihpst09/papers/Good%20MS%20-%20Study%20of%20Pseudoscience.doc>>, 13.06.2010.

Gupta, Prahlad & Touretzky, David S. 1994. Connectionist Models and Linguistic Theory: Investigations of Stress Systems in Language. *Cognitive Science* 1: 18, lk 1–50.

Hall, Robert A. 1987. *Linguistics and Pseudo-linguistics: Selected Essays, 1965–1985*. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. Series 4. Current Issues on Linguistic Theory 55. Amsterdam & Philadelphia: Benjamin.

Hasselblatt, Cornelius 1999. Eesti keelt kõneldi ka Mount Everestil. *Eesti Päevaleht*, 8. detsember. <<http://www.arileht.ee/artikkel/60068>>, 24.05.2010.

Heinrich, Ilona Elisabeth 2010. *Österreichisches Deutsch in Lehrbüchern der Sekundarstufe für Deutsch als Muttersprache*. Diplomarbeit: Angestrebter akademischer Grad Magistra der Philosophie (Mag. phil.). Wien: Universität Wien. <http://othes.univie.ac.at/8403/1/2010-02-14_9909334.pdf>, 22.06.2010.

Honko, Lauri 1989. The Final Text of the Recommendation for the Safeguarding of Folklore. *NIF Newsletter* 2–3, lk 3–12.

Honko, Lauri 1998. Folklooriprotsess. *Mäetagused: Hüperajakiri* 6. Tartu, lk 56–84.

Hvostov, Andrei 2004. Edgar V. Saks. „Eesti viikingid“. *Eesti Ekspress*, 13. veebruar.

- Häkkinen, Jaakko. 2006. *Studying the Proto-Uralic Language*. <<http://www.mv.helsinki.fi/home/jphakkin/Uralic.html>>, 12.06.2010.
- Härmatare, Jüri 1976. *Sumeri kilde*. Toronto: [s.n.].
- Imeleidurid Tõrvas = Imeleidurid Tõrvas. Patent iseliikuja masina pääle väetud. 1928. *Lõuna-Eesti*, 22. september.
- Ivanov, Vjatšeslav 1994. Pseudolinguistics. Asher, Roland E. & Simpson, J. M. Y. (toim). *The Encyclopedia of Language and Linguistics* 6. Oxford: Pergamon Press, lk 3390–3392.
- Jackendoff, Ray 2003. *The Structure of Language: Why It Matters to Education*. Talk for conference on Learning and the Brain, Cambridge, November 5–8. <library.ibp.ac.cn/html/cogsci/tclb-2003-1.pdf>, 13.06.2010.
- Johansen, Paul 1989. Rahvuslik alaväärsustunne ja eelarvamus sotsiaalse tegurina keskaegsel Liivimaal. *Looming* 11, lk 1502–1517.
- Juhankatti, Henrik 1927. *Inimkonna keelte tekkimine ja arenemine*. Tõrva: H. Treufeldt.
- Kangur, Paavo 2001. Kes me oleme – idagoodid või soomeugrilased? *Eesti Päevaleht*, 2. august. <http://www.arileht.ee/artikkel/170892?lk_id=1111&sisu=27>, 23.05.2010.
- Kannukene, Katrin 2008. *Helme-Tõrva raamatukirjastajad 1918–1940*. Lõputöö. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia raamatukogunduse, infoteaduse ja dokumendihalduse osakond.
- Karlsson, Fred 2002. *Üldkeeleteadus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kesküla, Kalev 2005. Lauluisa prohvetina. *Eesti Ekspress*, 14. november. <<http://paber.ekspress.ee/viewdoc/039372FCDEC3B5BFC22570B90056E496>>, 24.05.2010.
- Kingisepp, Valve-Liivi 2001. Karl-August Hermann – 150 Jahre (1851–1909). *Linguistica Uralica* 4 (XXXVII), lk 287–296.

Kriiska, Aivar 2004. *Aegade alguses: 15 kirjutist kaugemast minevikust*. Tallinn: A. Kriiska.

Kukk, Kristi 2005. *Rahvuse arengu peegeldumine ajalookäsitlustes Eesti näitel*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofia teaduskond, üldajaloo õppetool.

Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres 2005. Sloveenia folkloristika ja etnoloogia 2. *Mäetagused: Hüperajakiri* 28, lk 199–210.

Künnap, Ago 2001. *Fennougristika alused (soome-ugri ajaloolise keeleteaduse uus paradigma)*. Tartu: Tartu Ülikool. <http://lepo.it.da.ut.ee/~kunnap/fennougristika_alused.html>, 20.05.2010.

Künnap, Ago 2003. Karu ja inimese ühine teekond jääjätumaale. *Horisont* 2, lk 34–37.

Künnap, Ago 2005. Oleme Ukrainast pärit põliseurooplased. *Eesti Ekspress*, 21. september <<http://paber.ekspress.ee/viewdoc/E0DBE63958640469C225707600421B39>>, 24.05.2010.

Laakso, Johanna 2000. Keelepuu on keeleajaloo meetodite tulemus. *Eesti Päevaleht*, 19. jaanuar. <<http://epl.ekspress.ee/artikkel/61802>>, 24.05.2010.

Laakso, Johanna 2001. *Suomalais-urgilaisten kielten kontaktien tutkimuksen näkymiä*. <<http://homepage.univie.ac.at/Johanna.Laakso/joens.html#nyky>>, 24.05.2010.

Lakatos, Imre 2002 [1973]. Science and Pseudoscience (transcript). *Welcome to LSE [The London School of Economics and Political Science] > Lakatos > Science and Pseudoscience*. <<http://www.lse.ac.uk/collections/lakatos/scienceAndPseudoscienceTranscript.htm>>, 18.05.2010.

Laurij, August 1926. Eestlased. Inimsoo ürgisad ja ürgaja keel. Keele wõti. Pärnu: A. Laurij (Pärnu: A. Jansen).

Lewis, Geoffrey L. 1999. *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*. New York: Oxford University Press.

Libe, Juhan 1928. Ülevaates meie ajalookirjandusest läinud (1927.) aastal. *Eesti Kirjandus* 5.

Linguistics. *Britannica Concise Encyclopedia*. <<http://www.answers.com/topic/linguistics>>, 12.05.2010.

Linguistics. *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Linguistics>>, 2.05.2010.

Linklater, Magnus 2008. Reference books? Give me Wikipedia: The sniffy critics of the internet think we should be traipsing down to the library to do our research. *Times Online*, 16. jaanuar <http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/columnists/magnus_linklater/article3193083.ece>, 12.06.2010.

Lower, Stephen 2008–2010. Pseudoscience: Wat Is It? How Can I Recognice It? *chem1 virtual textbook* <<http://www.chem1.com/acad/sci/pseudosci.html>>, 4.05.2010.

Lunin, Serge 2009. Pseudoscience and patriotism. *European Neighbourhood Journalism Network*, 21. veebruar. <<http://training.journalismnetwork.eu/profiles/blogs/pseudoscience-and-patriotism>>, 10.07.2010.

Lõugas, Vello 1997. Nüri kirvega keelepüü kallal. *Luup* 11 (42), 26. mai.

Lähtenmäki, Mika 2010. 'Sociology' in Soviet Linguistics of the 1920–30s: Shor, Polivanov and Voloshinov. Brandist, Craig & Chown, Katya (toim). *Politics and Theory of Language in the USSR 1917–1938*. ed. ANTHEM PRESS. London & New York, lk 35–52.

Mahadevan, Iravatham 2002. Aryan or Dravidian or neither? *Electronic Journal of Vedic Studies* 8: 1, lk 1–19. <<http://www.archaeologyonline.net/artifacts/vedic%20journalonline.pdf>>, 12.06.2010.

Martin, Michael 1994. Pseudoscience, the paranormal, and science education. *Science & Education* 3 (4), lk 357–371.

Minnini, Giuseppe 2001. Marxist Theories of Language. *Concise Encyclopedia of sociolinguistics/ed Rajend Meshtrie*. Oxford: Pergamon Press, lk. 575–580.

Murray, Stephen J. [s.a.]. Prehistory c.10,000BC to AD43: The Iron Age: C.700BC–AD43: Supplement: Strabo's Geography. *From Dot to Domesday: A history of Britain, from its creation, by rising sea levels at the end of the last ice age, to, the product of William the Conqueror's great survey of his kingdom, the Domesday Book*. <http://www.dot-domesday.me.uk/i_a_notes.htm>, 17.05.2010.

Niedzielski, Nancy A. & Preston, Dennis Richard 2003. *Folk Linguistics*. Mouton Textbook. Berlin: Mouton de Gruyter.

Oja, Arno 1995. Saks, Edgar Valter. Kruus, Oskar (koost & toim). *Eesti Kirjarahva leksikon = Estnisches Schriftstellerlexikon*. Tallinn: Eesti Raamat, lk 502–503.

Oras, Ester 2007. *Keelte kujunemise probleemistikast Kalevi Wiigi raamatu „Eurooplaste juured“ põhjal*. <http://www.arheo.ut.ee/Wiik_Ester.pdf>, 15.06.2010.

Pandian, Inia 2004. *Tamil Words from the Root 'su'*. Tamil Tribune, veebruar. <<http://www.tamiltribune.com/04/0202.html>>, 12.06.2010.

Pesti, Olavi 2009a. Oskar Pöldemaa viis elu. *Oma Saar*, 11. aprill.

Pesti, Olavi 2009b. Oskar Pöldemaa viis elu (2). *Oma Saar*, 18. aprill.

Postal, Paul M. 2004. *Skeptical Linguistic Essays*. New York: Oxford University Press.

Pseudoscience. *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Pseudoscience>>, 2.05.2010.

Pseudoscientific Language Comparison. *Spiritus-Temopris.com* <<http://www.spiritus-temporis.com/pseudoscientific-language-comparison/>>, 12.05.2010.

Pseudoteadus. *Vikipeedia: Vaba entsüklopeedia*, <<http://et.wikipedia.org/wiki/Pseudoteadus>>, 2.05.2010.

Puhvel, Jaan 1996. Hitiidid eesti pseudoteaduses ja üldisemalt. *Rein Sepa* 75. sünniaastapäevale pühendatud konverentsi ettekandematerjalid: *Kevad 1996*. <http://my.tele2.ee/rein_sepp/puhvel.htm>, 14.05.2010.

Pusztay, János 1995. *Diskussionsbeiträge zur Grundsprachenforschung: (Beispiel: das Protouralische)*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 43. Wiesbaden: Harrassowitz.

Pusztay, János 2007. Keel, oskused, suveräänsus. *Sirp* 12 (3152), 23. märts <http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=1548:keel-oskused-suver-nsus&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3152>, 26.06.2010.

Pöldemaa, Oskar-Adolf 1995. *Muinaskiirkiri kõneleb eesti keeles: [Eestlaste vanast kirjast]*. [Saaremaa]: O.-A. Pöldemaa.

Päll, Peeter (koost) & Faster, Mariko & Henno, Kairit & Hussar, Annika & Joalaid, Marje & Kallasmaa, Marja & Saar, Evar & Hein, Inderek 2000–2008. *Eesti onomastika bibliograafia*. <<http://www.eki.ee/nimeselts/bib/>>, 6.07.2010.

Pärsimägi, Aino 1981. Mait Metsanurk. *Eesti kirjanduse ajalugu* IV, lk 343–368. Tallinn: Eesti Raamat.

Pääbo, Andres 2007. *The Veneti Language: An Ancient Language from New Perspective*. Apsley: Andres Pääbo.

Pääbo, Andres 2009a. *Commonplance Meanings in Inscriptions on Ancient Venetic Objects When Form a Finno-ugric Perspeticive*. <<http://www.paabo.ca/veneti/paabo.doc>>, 12.05.2010.

Pääbo, Andres 2009b. Origins and Nature of the Finno-Ugric Languages: The Most Modern View Based on All the New Hard Data: Origins in the Aboriginal Languages of the Boat Peoples of Prehistoric Europe. *UiRaLa: The Ancient World of Boat Peoples*. <<http://www.paabo.ca/uirala/FinnoUgricbkgd.html>>, 24.05.2010.

Raun, Alo 1936. Mägi Kurdla: „Eestlaste tõeline muinaslugu“. Separaat väljaandest: *ERK*, 1936, nr. 3. Tallinn.

Reznik, Vladislava 2007. Succession or Subversion: Professional Strategies of Soviet Cultural Revolution: The Case of Nikolai Marr. *Slavonica* 13: 2, lk 150–167.

Rosenfelder, Mark 2002. How likely are chance resemblances between languages? *The Metaverse: Ad Zopist.com* <<http://www.zompist.com/chance.htm>>, 12.06.2010.

Rosenfelder, Mark 2007. Deriving Proto-World with tools you probably have at home. *The Metaverse: Ad Zopist.com* <<http://www.zompist.com/proto.html>>, 12.06.2010.

R.S. 1936. Eestlaste tõeline muinaslugu. *Vaba Maa*, 14. märts.

Saareste, Andrus 1952. *Kaunis emakeel*. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.

Saari, Peeter 2008. Libateaduse anatoomiast ja taksonoomiast. *Akadeemia* 10, lk 2225–2239 <http://www.fyysika.ee/teadus/libateaduse_anatoomiast/>, 5.05.2010.

Saarma, Jüri 1977. *Püshhopatoloogia*. Scripta medicorum. Tallinn: Valgus.

Saimre, Tanel 2008. *Kalevi Wiiki teose „Eurooplaste juured“ poolt esile kutsutud poleemika analüüs*. <http://www.arheo.ut.ee/Wiik_Tanel.pdf>, 23.05.2010.

Saks, Edgar Valter 1966. *Esto-Europa: A Treatise On The Finno-Ugric Primary Civilization in Europe: Studies in Ur-European history II*. Montreal & Lund: Võitleja.

Saks, Edgar Valter 1978. 1000 orduaegset eesti perekonna-nime. *Tulimuld* 3, lk 1959–1962.

Science and Pseudoscience. *Welcome to LSE > Lakatos*. <<http://www.lse.ac.uk/collections/lakatos/scienceAndPseudoscience.htm>>, 18.05.2010.

Science. *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Science>>, 2.05.2010.

Shermer, Michael 1999. *Why People Believe Weird Things: Pseudoscience, Superstition, and Other Confusions of Our Time*. New York: W. H. Freeman.

Silla, Vasso (= Mägi Kurdla) 1936. *Tõeline muinaslugu: Vanima muinasaja suurimad kultuurrahvad eesti tõugu*. Tallinn.

Smit, Merlijn de 2004. A „Paradigm Shift“ in Finnish Linguistic Prehistory. *Butterflies and Wheels*, 22. august. <<http://www.butterfliesandwheels.org/2004/a-paradigm-shift-in-finnish-linguistic-prehistory/>> 13.06.2010.

Sokal, Alan D. 2008. *Beyond the Hoax: Science, Philosophy and Culture*. Oxford & New York: Oxford University Press.

Spence, Lewis & Paul Tice [1932] 2002. *The Problem of Lemuria: The Sunken Continent of the Pacific*. London: Rider & Co.

Säärits, Ello 1995. Hindrey, Karl August. Kruus, Oskar (koost & toim). *Eesti Kirjarahva leksikon = Estnisches Schriftstellerlexikon*. Tallinn: Eesti Raamat, lk 118–119.

Taagepera, Rein 2009. Eesti keele heategijad. *Eesti Päevaleht*, 14. märts. <<http://www.epl.ee/artikkel/462034>>, 2.07.2010.

Tachau, Frank 1964. Language and Politics: Turkish Language Reform. *The Review of Politics* 26: 2, lk 191–204.

TEA 1 = *TEA entsüklopeedia* 1. Tallinn: TEA Kirjastus 2008.

Teadus. *ZZZ wiki*. <<http://wiki.zzz.ee/index.php/Teadus>>, 2.05.2010.

Teadus. *Vikipeedia: Vaba entsüklopeedia*, <<http://et.wikipedia.org/wiki/Teadus>>, 2.05.2010.

Toomela, Aaro 2003. *Mõtlemise areng: Määratlused ja põhimõtted*. Ettekanne. <http://www.ut.ee/curriculum/orb.aw/class=file/action=preview/id=36749/mot_yld.pdf>, 28.06.2010.

Tärk, Tiina 2010. *Kiili valla asustusnimed*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool < http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/10062/15080/1/tark_tiina.pdf >, 6.07.2010.

Uibopuu, Valev 1984. *Meie ja meie hõimud*. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.

Ultra, J. 1928. Ülihuvitav raamat. Väga huvitavad väited H. Treufeldt'ilt. *Lõuna-Eesti*, 14. jaanuar.

Vanamölder, Kaarel 2007. *Maanõunik Otto Fabian von Wrangelli Eesti- ja Liivimaa kroonika käsitusvõimalustest*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna ajaloo ja arheoloogia instituut.

Vasso Silla †. 1939. *Päevaleht*, 12. aprill.

Ventsel, Andreas 2009. *Toward Semiotic Theory of Hegemony*. Dissertationes semioticae Universitatis Tartuensis 12. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Villandi, Maarja 2004. *Soome-ugri keelesugulusest soome-ugri substraadini*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakond.

Võgotski 1999 = Выготский, Лев. *Мышление и речь*. Философия риторики и риторика философии Москва: Лабиринт,

Waimel, Georg 1958. *The origin of the Maa Rahvas or Estonians*. Toronto.

Wehse, Rainer 2006. „Kõik saab alguse tekstist!“ Kas pöörduda tagasi klassikalise kaanoni juurde?. *Mäetagused: Hüperajakiri* 33, lk 131–140.

Wettenhovi-Aspa, Sigurd Georg 1935. *Fenno-ägyptischer Kulturursprung der alten Welt: Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen*. Leipzig: Genius-Verlag.

Wiik, Kalevi 1997. Keelepuu vajab uuendamist. *Keel ja Kirjandus* 12, lk 845–850.

Wiik, Kalevi 2005. *Eurooplaste juured*. Tartu: Ilmamaa.

Wiik, Kalevi 2010. *Kalevi Wiik: Fonetikka, morfologiaa ja syntaksia, murteentutkimusta, suomalaisten ja eurooppalaisten juuria*. <<http://www.wiik.fi/kalevi/>>, 22.05.2010.

Williams, William E. (toim) 2000. *Encyclopedia of Pseudoscience*. Chicago & London: Fitzroy Dearborn.

Wynn, Charles M. & Wiggins, Arthur W. & Harris, Sidney 2001. *Quantum Leaps in the Wrong Direction: Where Real Science Ends and Pseudoscience Begins*. Washington (D.C.): Joseph Henry Press.

Õim, Haldur & Tragel, Ilona 2007. Teoreetilise keeleteaduse arengust mujal ja meil XXI sajandi algul. *Keel ja Kirjandus* 2, lk 98–115.

LISAD

Lisa 1. Teaduse ja ebateaduse erisused Stephen Loweri (2008–2010)

järgi

Teadus	Ebateadus	Märkused
Teaduse esmane eesmärk on saavutada täiuslikum ja terviklikum arusaam füüsilisest maailmast.	Ebateadusi juhivad pigem ideoloogilised, kultuurilised ja kaubanduslikud eesmärgid.	Näited: astroloogia (vanast Babüloonia kultuurist), ufoloogia (popkultuur ja umbusaldus valitsuse suhtes), kreatsioonism (katse Piibli täht-tähelest tõlgendust põhjendada).
Enamik teadusalasid taotleb intensiivset uurimist, mille tulemuseks on teadlikkuse jätkuv laienemine.	See ala on väga vähe arenenud, sest järeldused on juba ette tehtud. Uuringuid ja katseid tehakse vähe ja sedagi pigem usu kinnitamiseks kui teadmiste laiendamiseks.	Uute teadmiste otsimine on iga teadusala liikumapanev jõud. Pääaegu iga uus avastus tõstatab küsimusi, mis nõuavad vastuste otsimist. Ebateaduses seda praktiliselt ei esine.
Uurijad uurivad samuti näiteid või avastusi, mis tunduvad olevat vastuolus üldtunnustatud teooriatega.	Ebateaduses peetakse dogma vaidlustamist sageli vaenulikuks tegevuseks, kui mitte ketserluseks, mis viib ägedate vaidluste või isegi skismadeni.	Teadus kohandab ennast muutustega, mida uus informatsioon kaasa toob. Teaduse puhul peetakse üldtunnustatud usu ümberlökkajat pigem kangelaseks kui ketseriks.
Uurimused või andmed, mis ei ühti kehtiva teadusliku	Uurimused või andmed, mis ei ühti väljakujunenud	Paljud isehakanud selgeltnägijad armastavad

<p>arusaamaga, kuid osutuvad tõeks, tekitavad teadlaste hulgas suurt huvi ja stimuleerivad edasist uurimist.</p>	<p>uskumustega, heidetakse kõrvale või surutakse aktiivselt alla.</p>	<p>oma ennustusi mitme aasta kohta ette kuulutada, aga ei räägi sellest, kui paljud nende eelmiste aastate ennustustest õiged olid.</p>
<p>Teadus on protsess, kus iga põhimõtet tuleb kogemustetiiglis testida ning põhimõtteid on iga hetk võimalik vaidlustada või kõrvale heita.</p>	<p>Põhilised tõekspidamised ja põhimõtted ei ole ümberlükatavad ja nende muutmine või valeks tunnistamine on ebatõenäoline.</p>	<p>Entusiastid usuvad ekslikult, et kui ebateaduslike seisukohtade paikapidamatust ei ole loogiliselt võimalik tõestada, siis on need õiged.</p>
<p>Teaduslikud ideed ja kontseptsioonid püsivad või kaovad omaenese teenete tõttu, mis põhinevad olemasolevatel teadmistel ja tõenditel.</p>	<p>Ebateaduslikke kontseptsioone kujundavad pigem egod ja isiksused, kellel puudub side tavateadusega. Sageli viitavad nad toetuse leidmiseks mõnele autoriteedile (kuulsusele).</p>	<p>Paljud ebateaduslike ideede pooldajad toovad esile oma auastmeid.</p>
<p>Teaduslikud seletused peavad olema selged ja üheselt mõistetavad ja tööulatuses ühesuguselt defineeritud.</p>	<p>Ebateaduslikud seletused on pigem ebaselged ja kahemõttelised, sageli kasutatakse teaduslikke termineid kaheldavates kontekstides.</p>	<p>Sellised terminid, nagu „energiavibratsioon“ või „peened energiaväljad“ võivad tunduda muljetavaldavad, aga olemuslikult on nad tähenduseta.</p>

Lisa 2. Hüpooteetilise „veeseaduse“ dešifreering Oskar-Adolf Pöldemaa (1995: 4–8) järgi

VEESEADUS

Loeme nüüd kaljuseinalt korraldust põlluharijatele, mis anti neile viis tuhat aastat tagasi.

Üleval vasakul nurgas on silpkirjas kirjutatud (lugeda tuleb vasakult paremale) nii:

- 1) 𐌱𐌶𐌵 *Ta ka haa PANEB ETTE ju pea nii KINDLALT
TEILE*
- 2) 𐌶𐌵𐌶𐌵𐌶𐌵𐌶𐌵 *Peab hakkama see see ju MIS ÜLEVAL pea eks on
nii VAATA KIRJUTATUD pea hakka HAKKAB.*
- 3) 𐌶𐌵𐌶𐌵𐌶𐌵𐌶𐌵𐌶𐌵 *Nii ju on nii TEIE siin gijo vahi tea ära on nii
OMATE VEE TEADMA PEAB SELGELT TEIE
OMA KUUD*
- 4) 𐌶𐌵𐌶𐌵𐌶𐌵𐌶𐌵𐌶𐌵 *Pea VAATA pea UUEL tea ÖÖL need TEIE kuu
KUUD See ju on nii kuu see ÜLEVAL TAEVAS*
- 5) 𐌶𐌵𐌶𐌵𐌶𐌵𐌶𐌵 *On nii ära SELGE see TAEVAS on nii TEILE NÜÜD
pea hakka see ju kuu PEA HAKKAB ÜLEVAL KUU
PAISTMA*

Tänapäeva eesti keeles kõlab see järgmiselt

- 1) *Paneb ette kindlalt teile*
- 2) *Peab hakkama, mis üleval vaata on kirjutatud see hakkab!*

3) *Omate vee, teadma peab selgelt teie oma kuud!*

4) *Vaata uuel ööl teie nüüd teie kuud, üleval kuu taevas!*

5) *Selge on taevas teile nüüd, pea hakkab üleval kuu paistma!*

Loeme kaljuseinalt edasi suurt kirja paremalt:

ἸΨ 1043414Π149 Π1034ἥ089

VETT gijo vahi tea see KUI MERD ju nii ju teie KUU ON NII KUDES pea VAATA pea UUS gijo VESI see on nii ALLIKATELT pea VAATA PEA uus See on nii ALLIKAS ju nii ju TEIL ju tea pea gijo on nii TEADMA PEAB VAATA VETT, vee seisu.

9 ἸΨ 40ἥ0134414Ἱ01ἥ10Π0ἥ1

NII TEILE ta ka haa PANEB ETTE kuu pea VAATA pea UUE ju on nii gijo SIIN VEE maa NIISUTAMISEKS on nii ära see SELGE nii TEILE on nii NÜÜD pea hakka HAKKAB see ju kuu ÜLEVAL KUU on nii ära gijo SELGELT VEEGA on nii gijo NÜÜD VESI

eks see ju on nii

spetsiaalselt siin

Loetakse seda paremalt vasakule

1300ἥ010X8014Ἱ014Ἱ0130 Ψ H

Pea hakka nii TEILE on nii gijo NÜÜD VESI oma MAA NIISUTAMISEKS on nii ära on nii SELGE NÜÜD tea kuu on nii TEADMA PEAB KUU TÄHTEDES pea hakka tahakahaa HAKKAB PANEB ETTE kuu kuu PEA HAKKA NII ON NII hakkab teile nüüd

1ἥ19 1003414Π10X011ἥΠ0ἥ1

Tahakahaa kuu pea PANEB ETTE KUU VAATA PAISTMA, pea UUE. See ju ÜLEVAL on nii pea NÜÜD PAISTAB eks kuu on nii KUU TÄHTEDES pea VAATA pea see on nii eks ses UUESTI VAATA ALLIKAT SPETSIAALSELT nii kuu tea pea TEIE KUU TEA PAISTAB gijo on nii VEEGA NÜÜD nii pea hakka TEIE VAADAKE HAKKAB PANGE HAKKAMA.

See rida on kirjutatud vasakult paremale:

ICPIIHPHIOKIHCPKPIOKPBIYHI

KUU pea KUU PAISTAB pea on ju nii UUES VALGUSES pea PAISTAB pea see UUESTI TAEVAS ju on nii gijo oma SIIN VESI MAA NIISUTAMISEKS on nii ära on nii on nii SELGE NÜÜD kuu gijo ära on nii gijo on nii KUUVEEGA SELGE VEEGA NÜÜD ära on nii pea hakka see on nii. PEAB HAKKAMA SELGE TAEVAS TEIL.

Seda rida paremalt vasakule lugedes saame:

Olnud nii nii TEIL see ära on nii TAEVAS SELGE pea hakka on nii gijo NÜÜD VEEGA MAA NIISUTAMISEKS on nii gijo oma SELGE kuu ÜLEVAL NÜÜD VEEGA MAA NIISUTAMISEKS on nii ise ju pea LINNAPEA, VALITSEJA PEAB VAATAMA ju non nii VAATAMA NÜÜD pea PAISTVAT pea UUT kuu KUUD

IZJOHXOVIOOVYI7OPON

Takahaa kuu pea PANEB ETTE KUU PAISTMA pea päev UUEL PÄEVAL See on nii päev ALLIKAPÄEVAL päev on nii pea ju kuu PÄEV NÜÜD PAISTAB KUUVALGUSES, SPETSIAALSELT ÖÖSEL on nii ise on nii VALITSEJA NÜÜD

3H13I4I114B0IH4I30I4POHIZB00IOPON30

Tea TEADMA PEAB nii TEILE ta ka haa kuu PANE ETTE KUU pea VAATA pea UUE on nii tea gijo eks ses see on nii NÜÜD PEAB TEADMA VEESEISU nüüd.

SPETSIAALSELT ALLIKAS eks ses tea pea see on nii pea nii on nii ise ju on nii SPETSIAALSELT TEADMA PEAB ET ÜLE VAATA UUESTI ALLIKAT NÜÜD PEAB TEIE VALITSEJA VAATAMA PEAB see ju pea hakka nii ÜLE ETTEPANDUD TEILT.

ᠶ ᠠᠨᠢ ᠶᠢᠰᠡ ᠶᠢᠰᠡ ᠶᠢᠰᠡ ᠶᠢᠰᠡ

See ju on nii ise KÕRGE VALITSEJA ju tea pea gijo on nii kuu pea MÕISTAB VAADATA kuu VALGUSES ju nii TEILT on nii NÜÜD gijo pea ju gijo VETT VAATAB VEEST.

ᠮᠠᠮᠠ ᠶᠠᠠᠲᠤ ᠶᠠᠠᠲᠤ ᠶᠠᠠᠲᠤ ᠶᠠᠠᠲᠤ ᠶᠠᠠᠲᠤ ᠶᠠᠠᠲᠤ ᠶᠠᠠᠲᠤ ᠶᠠᠠᠲᠤ ᠶᠠᠠᠲᠤ

Pea VAATAMA ju päev eks on nii KIRJAS tea EKSITUS on nii Tea on nii VIGA KIRJAS ju on nii siin kuu pea KUUVALGUS PEA hakka nii olnud on nii ETTEPANDUD TEILE on KURITEGU ju on nii nii SIIN TEILE kuu teagijo on nii tea nii KUU TEATUD VEEGA NÜÜD ON ÖÖ TEILE ju on nii NÜÜD pea hakka kuu ju ETTEPANDUD EI OLE see ju pea ÜLEVAL PAISTMAS tea ÖÖSEL nii on nii NÜÜD TEIL pea hakka kuu pea ETTEPANDUD KUUD VAATA pea UUS ÜLEVAL PAISTMAS on nii NÜÜD pea hakka PEAB HAKKAMA.

ᠶᠠᠠᠲᠤ

See ju kuu ÜLEVAL KUU on nii äären gijo on nii ON VESI NÜÜD

ᠶᠠᠠᠲᠤ ᠶᠠᠠᠲᠤ ᠶᠠᠠᠲᠤ ᠶᠠᠠᠲᠤ

Pea hakka PEAB HAKKAMA eks tea on nii ära see nii KOHUSTATUD TEADA SELGE TAEVAS TEILE on nii NÜÜD pea hakka gijo see tea nii ära. ETTEPANDUD VEESEADUS ON SELGE TEILE!

Loeme eespool esitatud teksti, mis lõpeb sõnadega „peab hakkama see, et mis on kohustatud teada! See on selge taevas teile! Nüüd ettepanud veeseadus on selge teile!“ nüüd eesti kirjakeeles:

Vett omate kui merd ja kuudes. Vaata on uus allikale! Vaata uus on see allikas ju Teil. Teadma peab, et tuleb vaadata vett ja vee seisu!

Nii Teile ette pandakse kuu, vaata uus siin veega maa niisutamiseks. Selge Teile nüüd, et hakkab üleval kuu paistma selgelt veega, sest nüüd vesi spetsiaalselt on siin! Pea hakkab

Teiele nüüd vesi tulema maa niisutamiseks. Selge nüüd, et teadma peab kuud tähtedes, et millal paneb ette kuu, et millal hakkab see Teile nüüd.

Paneb ette kuu paistma uuel üleval, nüüd paistma kuu tähtedesse. Vaata allikat spetsiaalselt, sest Teie kuu, tea, pea paistab. Vesi on tulemas Teile. Vaadake, pange kõik korda!

Kuu paistab uues valguses, paistab uuesti taevas. Siin vesi maa niisutamiseks on nüüd. Peab hakkama selge taevas Teile! On Teil taevas selge nüüd! Veega selge ja kuu üleval taevas! Nüüd vett maa niisutamiseks ju peab valitseja/linnapea/suurperemees vaatama nüüd paistval uuel kuul!

Pandud ette, et kuu paistab uuel päeval, allikapäeval! Päeva vaatad nüüd kuuvalguses spetsiaalselt öösel, kes on peremees nüüd!

Teadma peab, et Teile paneb ette kuu, vaata uue nüüd. Peab teadma vee seisust spetsiaalselt allikas! Spetsiaalselt teadma peab, et uuesti, et üle vaadata allikat peab Teie valitseja/linnapea/suurperemees ta vaatama peab üle, mis ette pandud Teilt nüüd!

Kõrge valitseja/linnapea/suurperemees oskab ja mõistab vaadata kuuvalguses Teilt nüüd vett, mida vaatab veest!

Peab vaatama ju ka päevakirjas! Leiad eksituse sääl, viga on kirjas! Siin nüüd kuuvalguses, mis ette pandud Teile on nüüd kuritegu! Siin Teile antud kuu on öö Teile ilma veeta, sest ju ette pandud kuud ei ole üleval paistmas. Ette pandud kuu, vaata, uus üleval, mis paistma nüüd peab hakkama! Üleval on kuu, siis on vesi nüüd!

Peab hakkama see, et mis on kohustatud teada! See on ju selge taevas teile!

Arvan, et nüüd, selle kirjakeelse tõlke abiga, on veeseadus teile arusaadav.